

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ

& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Π.Μ.Σ. «ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΟΓΚΟ ΤΩΝ ΓΡΕΒΕΝΩΝ,
ΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ»**

ΚΟΠΑΝΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ - ΑΣΠΑΣΙΑ

Βόλος, Σεπτέμβριος 2017

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η βιώσιμη ανάπτυξη του Ορεινού όγκου του Δήμου Γρεβενών, μέσω της προώθησης της ανταγωνιστικής ταυτότητας του «φύση και πολιτιστική κληρονομιά», αποτελεί μια μορφή συμβουλευτικής δράσης για τον Δήμο, πέρα από τη δημιουργία μελετών και λειτουργεί συμβουλευτικά προς τις αρχές του Δήμου για την καλύτερη επικοινωνία του «project» προς τους πολίτες του, τους μελλοντικούς (εν δυνάμει) επενδυτές ή τους επισκέπτες του. Στόχος είναι η μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων και των προοπτικών του Ορεινού όγκου μέσω ενός στρατηγικού σχεδιασμού και μιας συγκροτημένης ταυτότητας.

Στα πλαίσια αυτά, ο Δήμος Γρεβενών στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, σε ένα περιβάλλον πλήρως ανταγωνιστικό, που η κοινωνία μας υιοθετεί πλήρως τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς, σε συνδυασμό και με την κοσμογονία που υπάρχει στην εποχή της Κοινωνίας της Πληροφορίας, οφείλει να εξελίσσεται και να ανασυγκροτείται, με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι ελκυστικός. Διατηρώντας τα στοιχεία που τον χαρακτηρίζουν και με ένα σωστό σχεδιασμό μπορεί να γίνει περισσότερο δυναμικός και ανταγωνιστικός.

Υπό το πρίσμα αυτής της αντίληψης, στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, επιχειρείται η κατάρτιση ενός στρατηγικού σχεδίου προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης για το Νομό Γρεβενών και κυρίως για τον Ορεινό όγκο του Δήμου Γρεβενών που είναι προικισμένος με φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους ικανούς να τον οδηγήσουν σε ανοδική αναπτυξιακή πορεία .

Ο Νομός Γρεβενών τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε τέλμα, λόγω της βαθιάς κρίσης του αγροτικού τομέα που εκδηλώνεται με τον υψηλό δείκτη ανεργίας και με τη μείωση του κατά κεφαλήν εισοδήματος των κατοίκων.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του σχεδίου, είναι η δημιουργία ενός πλαισίου για την ανάπτυξη και αναγνωρισιμότητα του Νομού Γρεβενών, σαν προορισμό με κύριες μορφές τουρισμού, τον ορεινό (Χιονοδρομικό, Ορειβατικό, Περιηγητικό, Φυσιολατρικό, Περιπέτειας), τον αγροτουρισμό, τον οικοτουρισμό, τον μορφωτικό τουρισμό (αρχαιολογικό, πολιτιστικό, θρησκευτικό, εκπαιδευτικό), καθώς και η δημιουργία ισχυρής ξεχωριστής εικόνας του Νομού Γρεβενών.

Η κατάρτιση του στρατηγικού σχεδίου βιώσιμης ανάπτυξης για το Νομό Γρεβενών, είναι αποτέλεσμα μιας επίπονης διαδικασίας, που αποτελείται από λογικά βήματα, τα οποία ομαδοποιούνται σε συγκεκριμένα στάδια δραστηριοτήτων.

Λέξεις κλειδιά: Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτιστική Κληρονομιά, Ορεινές Περιοχές, Αστρονομικό Πάρκο Όρλιακα.

ABSTRACT

Sustainable development of Municipality's of Grevena mountainous area, through the promotion of the competitive identity of the concept of "nature and cultural heritage" is a form of consulting action for the Municipality, beyond the simple creation of projects. In fact, sustainable development is functioning consultatively for the authorities aiming to the best communication amongst the "project" and the citizens, the future investors/entrepreneurs or the visitors. The main target is the achievement of the best potentials and future prospects of the mountainous area through a strategic plan and a coordinated identity.

The Municipality of Grevena, in the era of globalization and in the highly competitive environment that our society fully adopts the rules of free market in combination with the dramatic developments in the era of Society of Information, has to evolve and reorganize in an appealing way. Through the preservation of those elements that characterize the county and the proper strategic planning the area of Grevena can become more dynamic and competitive.

Under this view, this thesis is attempting to conjure an effective strategic plan for the promotion of sustainable development for the county of Grevena, especially for the mountainous area of Municipality of Grevena that has natural and cultural resources capable to lead the area to a rising developmental progress.

During the last years the county of Grevena faces stagnation, due to the significant crisis of the agricultural field that is expressed with the high unemployment and the reduction of the residents' per capita income.

The main characteristics of the plan is the creation of a framework for the development and brand awareness of Grevena county as a destination with main types of tourism, the mountainous (snow-skiing, climbing, adventure), the agrarian, the ecotourism, the educational tourism (archeological, cultural, religious) as well as the creation of a powerful distinguishable image of Grevena county.

The drawing up of the strategic plan of marketing related to special and alternative forms of tourism for the county of Grevena is the result of a laborious process consisting of reasonable steps which are grouped in specific phases of activities.

Key Words: Sustainable Development, Cultural Heritage, Mountainous Areas, Astronomical Park of Orliakas

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία:

Ονοματεπώνυμο:

Υπογραφή:

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	3
1.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	3
1.2. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΩΣΙΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	7
1.3. Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	10
1.4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ....	15
2. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ	19
2.1. ΟΙ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	19
2.2. Ο ΔΗΜΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	23
2.3. Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΟΓΚΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	27
2.3.1. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ.....	37
3. ΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ.....	41
3.1 ΕΘΝΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΒΟΡΕΙΑΣ ΠΙΝΔΟΥ	41
3.1.1 ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΙΝΔΟΥ «ΒΑΛΙΑ ΚΑΛΑΝΤΑ».....	44
3.1.1.1. ΜΑΝΙΤΑΡΙΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΑΝΙΤΑΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΛΑΒΔΑ ΓΡΕΒΕΝΩΝ.....	48
3.2 ΔΙΚΤΥΟ "NATURA 2000" & ΤΟΠΙΑ Τ.Ι.Φ.Κ. «ΣΠΗΛΑΙΟ ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΚΑΙ ΎΡΛΙΑΚΑΣ»	52
3.3. ΕΘΝΙΚΟ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΣΙΛΙΤΣΑΣ (Ε.Χ.Κ.Β.)	55
4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	59
4.1 ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	59
4.1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	59
4.1.2 Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ	61
4.1.3 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ	63
4.2. ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΟ «ΚΑΣΤΡΙ» ΓΡΕΒΕΝΩΝ. Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΩΝ ΤΥΜΦΑΙΩΝ	75
4.3 ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ & ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ	79
4.4 ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΒΛΑΧΟΧΩΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΥΠΑΤΣΑΡΟΧΩΡΙΑ.....	83
4.4.1 ΚΑΛΛΟΝΗ ΓΡΕΒΕΝΩΝ, ΕΝΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ	88
5. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΤΟΥ ΎΡΛΙΑΚΑ	89
5.1 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	89
5.2 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ ΚΟΣΤΟΥΣ.....	92
5.3. ΚΤΙΡΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	93
5.4 ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	97
5.5 ΕΠΙΛΟΓΗ ΘΕΣΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	100
5.6 ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΈΩΣ ΣΗΜΕΡΑ.....	103

6. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	104
6.1. S.W.O.T. ΑΝΑΛΥΣΗ	104
7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	113
7.1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	113
7.2. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	120
7.3. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ	123
7.4. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΧΘΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ	126
7.5. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΕΩΝ	135
7.6. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΕΩΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	137
7.6.1. ΑΞΟΝΕΣ ΔΡΑΣΗΣ	148
7.7. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ	159
7.7. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	162
8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	168
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	171

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Ξενοδοχειακά καταλύματα ορεινού όγκου Δήμου Γρεβενών	37
Πίνακας 2. Χρονοδιάγραμμα κατασκευής και κόστους	92
Πίνακας 3. Εμβαδόν και Όγκος Κτιρίων Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα	94
Πίνακας 4. Υποστηρικτικές Υποδομές Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα	94
Πίνακας 5. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ	109

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Εικόνα 1. Βιώσιμη Ανάπτυξη	5
Εικόνα 2. Η θέση του Ν. Γρεβενών στον Ελλαδικό Χώρο	23
Εικόνα 3. Χάρτης του Νομού Γρεβενών	23
Εικόνα 4. Νομός Γρεβενών: Δύο Δήμοι, Γρεβενών και Δεσκάτης	24
Εικόνα 5. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Γόργιανης	27
Εικόνα 6. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Θεοδώρου Ζιάκα	28
Εικόνα 7. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Αγίου Κοσμά	29
Εικόνα 8. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Αβδέλλας	30
Εικόνα 9. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Δοτσικού	31
Εικόνα 10. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Μεσολουρίου	32
Εικόνα 11. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Περιβολίου	33
Εικόνα 12. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Σαμαρίνας	34
Εικόνα 13. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Σμίξης	35
Εικόνα 14. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Φιλιππαίων	36
Εικόνα 15. Το φαράγγι του Βίκου	42

Εικόνα 16. Ο ποταμός Αρκουδόρεμα στη Βάλια Κάλντα.....	42
Εικόνα 17. Εκδρομές Ερμηνείας Περιβάλλοντος για σχολεία από τον Φορέα Διαχείρισης Εθνικών Δρυμών Βίκου – Αώου και Πίνδου	43
Εικόνα 18. Η Βάλια Κάλντα.....	44
Εικόνα 19. Ειδικές διαδρομές με 4Χ4 μέσω του τοπικού γραφείου οικότουρισμού	45
Εικόνα 20. «Βάλια Κάλντα» Η κοιλάδα των αισθήσεων και των παραισθήσεων	45
Εικόνα 21. Από τη Σαμαρίνα οι πεζοπόροι θα ανακαλύψουν την άγνωστη «Βάλια Κίρνα» (Κοιλάδα του Διαβόλου) με τον όμορφο καταρράκτη της.....	46
Εικόνα 22. Πανοραμική άποψη της Δρακολίμνης (υψόμετρο 2.150 μ.). Στα δεξιά διακρίνεται η κορυφή του Σμόλικα (υψόμετρο 2.637μ.).....	46
Εικόνα 23. Η κατάκτηση της κορυφής (κορυφή Γέρος-Σμόλικας)! Η καρδιόσχημη λίμνη που φαίνεται, είναι η περίφημη (αλπική) Δρακολίμνη! Στο φόντο φαίνεται το βόρειο τμήμα του Νομού Ιωαννίνων και η Αλβανία.....	47
Εικόνα 24. Το παραδοσιακό κτίριο του μουσείου μανιταριών	50
Εικόνα 25. Διοργάνωση σεμιναρίων και ημερίδων.....	50
Εικόνα 26. Οι προθήκες του Μουσείου Μανιταριών	51
Εικόνα 27. Ένας από τους χώρους του μουσείου	51
Εικόνα 28. Ο Όρλιακας	54
Εικόνα 29. Διοργάνωση δραστηριοτήτων στον Όρλιακα και το Φαράγγι του Σπηλαίου	54
Εικόνα 30. Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας	56
Εικόνα 31. Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας: Lift.....	57
Εικόνα 32. Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας: Σαλέ.....	58
Εικόνα 33. Διαμορφωμένος χώρος δραστηριοτήτων «Mountain Bike» στη Βασιλίτσα.....	58
Εικόνα 34. Το γεφύρι του Αζίζ Αγά. Τέλεια αρμονία με το φυσικό περιβάλλον	62
Εικόνα 35. Το γεφύρι του Αζίζ Αγά και γύρω του το σκουροπράσινο τοπίο	64
Εικόνα 36. Το γεφύρι της Πορτίτσας εμπρός στο ομώνυμο φαράγγι.	65
Εικόνα 37. Η ανατολική όψη του γεφυριού πάνω από τα νερά του Βενέτικου ποταμού	66
Εικόνα 38. Η βόρεια όψη του γεφυριού του Ζιάκα στο Βελόνια ποταμό	67
Εικόνα 39. Νότια όψη του γεφυριού από τον ποταμό Σταυροπόταμο, λίγο πριν την ένωση του με το Βενέτικο.....	68
Εικόνα 40. Από το μονοπάτι του γεφυριού πηγαίνοντας προς το χωριό Μοναχίτι.....	69
Εικόνα 41. Η νότια όψη του γεφυριού στο Δοτσικό. Το μοναδικό εντός οικισμού.....	70
Εικόνα 42. Η ανατολική όψη του γεφυριού στο Νιδρούζι.....	71
Εικόνα 43. Το μικρό μονότοξο γεφύρι του Μαρσαγκάνη σε (υψόμετρο 900μ.).....	72
Εικόνα 44. Το γεφύρι του Σταμπέκη	73
Εικόνα 45. Η ανατολική όψη του γεφυριού της Μάρης που βρίσκετε ανάμεσα στα χωριά Δασύλλιο και Τρίκορφο του Βοΐο πάνω στο Μαγεριώτικο ποτάμι	74
Εικόνα 46. Πανοραμική άποψη της περιοχής των ανασκαφών στο «Καστρί»	76
Εικόνα 47. Αεροφωτογραφία από το χώρο της ανασκαφής.....	76
Εικόνα 48. Ο ναός των Αγίων Θεοδώρων.....	77
Εικόνα 49. Αρχιτεκτονικά μέλη από τη δωρική στοά	77
Εικόνα 50. Οι αρχαιολόγοι επί το έργο.....	78
Εικόνα 51. Η Παναγιά του Σπηλαίου, 1637	80
Εικόνα 52. Η Μεγάλη Παναγιά της Σαμαρίνας, 1812.....	81
Εικόνα 53. Η Μονή Αγίου Νικολάου στο Περιβόλι, 1803	81
Εικόνα 54. Ζάβορδα – Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, 1532	82
Εικόνα 55. Η Αβδέλλα Γρεβενών.....	85

Εικόνα 56. Η Σαμαρίνα, το ψηλότερο χωριό της Ελλάδας όπως υπερήφανα λένε οι βλαχόφωνοι.....	85
Εικόνα 57. Η Σμίξη Γρεβενών.....	86
Εικόνα 58. Το Περιβόλι Γρεβενών.....	86
Εικόνα 59. Αλπικό χειμωνιάτικο τοπίο στο Μέγαρο.....	87
Εικόνα 60. Καλλονή Γρεβενών.....	88
Εικόνα 61. Η χωροθέτηση του έργου εντός περιοχής υπό προστατευόμενο καθεστώς.....	90
Εικόνα 62. Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο Όρλιακα.....	93
Εικόνα 63. Ο χώρος εγκατάστασης του ΕΑΠΟ, όπου είναι ευδιάκριτα το υφιστάμενο μονοπάτι πρόσβασης (1) και η δασική οδός πρόσβασης (2).....	95
Εικόνα 64. Νοτιοανατολική θέα από τη θέση τοποθέτησης του κτιρίου ενδιαιτημάτων του υπο κατασκευή ΕΑΠΟ (διακρίνονται οι βραχώδεις εξάρσεις του Όρλιακα και ο οικισμός του Σπηλαίου στο βάθος).....	95
Εικόνα 65. Βορειοδυτική θέα από το υπό κατασκευή ΕΑΠΟ προς τους οικισμούς Λάβδα, Σμίξη και χιονοδρομικό Βασιλίτσας.....	96
Εικόνα 66. Οι χαυλιόδοντες των 5,02μ. στο χώρο εύρεσής τους.....	146
Εικόνα 67. Η απονομή του ρεκόρ Guinness το 2009.....	147

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία αποτελεί την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών μου σπουδών, στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Η τελική διαμόρφωση της εργασίας είναι αποτέλεσμα εκτενούς αναζήτησης και έρευνας καθώς και προϊόν υποστήριξης και καθοδήγησης συγκεκριμένων ανθρώπων, τους οποίους θα ήθελα σε αυτό το σημείο να ευχαριστήσω θερμά.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου Γοσποδίνη Αναστασία – Ασπασία, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κατά την επιλογή του θέματος, τις πολύτιμες συμβουλές και τις ουσιαστικές παρατηρήσεις για την ολοκλήρωση της εργασίας.

Επιπρόσθετα, θερμές ευχαριστίες οφείλω σε όλους τους καθηγητές που διδάξαν στο μεταπτυχιακό, μεταλαμπαδεύοντας μου τις γνώσεις τους.

Δεν μπορώ να παραλείψω να ευχαριστήσω τους φίλους μου καθώς και τους συναδέλφους μου στον Δήμο Γρεβενών, για την υποστήριξή τους και τη συνεχή ενθάρρυνση που μου επέδειξαν. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου Δημήτρη και Παναγιώτα και ιδιαίτερα την σύζυγό μου Ιωάννα και τα τέσσερα παιδιά μου Γιώτα, Δημήτρη, Χάρη και Ευθύμη, για την αμέριστη υποστήριξη, αγάπη και υπομονή που επέδειξαν σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Απόστολος Δ. Κοπάνας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία αφορά στην εκπόνηση Σχεδίου Βιώσιμης Ανάπτυξης του ορεινού όγκου του Δήμου Γρεβενών.

Οι φάσεις της μελέτης, μπορούν να συνοψισθούν ως εξής :

- Βιβλιογραφική έρευνα και συλλογή χρήσιμου υλικού, για τον θεωρητικό προσδιορισμό των εννοιών, που άπτονται του θέματος της παρούσας εργασίας.
- Έρευνα υφισταμένων μελετών, εργασιών και πρακτικών συνεδρίων, με στόχο την συλλογή πληροφοριών, καταγραφή απόψεων, προτάσεων και συμπερασμάτων για την βιώσιμη ανάπτυξη του Νομού Γρεβενών.
- Ταξινόμηση, αξιολόγηση και ανάλυση του υλικού για την εξαγωγή συμπερασμάτων, χρήσιμων για την παρούσα εργασία.
- Πρωτογενής έρευνα μέσω συνεντεύξεων με κατοίκους και επιχειρηματίες, κυρίως ξενοδόχους του ορεινού όγκου του Δήμου, σε μια προσπάθεια αξιολόγησης της υφιστάμενης κατάστασης.
- Σύνταξη προτάσεων Σχεδίου Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Σε ότι αφορά τη δομή, η εργασία χωρίζεται σε οκτώ μέρη:

Το Κεφ. 1 εισάγει στις έννοιες και τις προσεγγίσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, αποτελώντας το θεωρητικό πλαίσιο, όπως αντλήθηκε από τη βιβλιογραφία.

Το Κεφ. 2 περιγράφει και αναλύει την υφιστάμενη κατάσταση του Δήμου Γρεβενών και κυρίως του «Ορεινού Όγκου», που αποτελεί και το θέμα της εργασίας.

Το Κεφ. 3 αναφέρει τα περιβαλλοντικά πλεονεκτήματα του Ορεινού όγκου (περιοχή μελέτης) του Δήμου Γρεβενών.

Το Κεφ. 4 περιγράφει την πολιτιστική κληρονομιά (της περιοχής μελέτης) του Δήμου Γρεβενών.

Το Κεφ. 5 αφορά τη δημιουργία του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου στον Όρλιακα.

Το Κεφ. 6 αναφέρει διεξοδικά τα δυνατά και αδύνατα σημεία, τις ευκαιρίες και τις απειλές της περιοχής (S.W.O.T. Analysis).

Το Κεφ. 7 περιγράφει τις προτάσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη της υπό μελέτη περιοχής και διαμορφώνει σχέδιο δράσεων με τους άξονες, τη στρατηγική μάρκετινγκ και τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία.

Το Κεφ. 8 αναφέρει τα συμπεράσματα.

Για την εκπόνηση της Διπλωματικής χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία και υλικό από βιβλιογραφία και διαδικτυακούς τόπους, υλικό από τις υπηρεσίες της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών, του Δήμου Γρεβενών, της Αναπτυξιακής Εταιρείας Νομού Γρεβενών – ΑΝΓΡΕ Α.Ε., της Αναπτυξιακής Εταιρείας Δυτικής Μακεδονίας Α.Ε. – ΑΝΚΟ, της Εταιρείας Τουρισμού Δυτικής Μακεδονίας, της Διεύθυνση Δασών Γρεβενών, του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Γρεβενών, του ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Αθηνών, του φορέα του Εθνικού Χιονοδρομικού Κέντρου Βασιλίτσας (ΕΧΚΒ), του φορέα διαχείρισης Εθνικών Δρυμών Βίκου – Αώου και Πίνδου.

Σημαντικά στοιχεία για τις δραστηριότητες «ορεινού τουρισμού» παρείχαν τα γραφεία που διοργανώνουν περιηγήσεις και αθλητικές δραστηριότητες στην Πίνδο, ο Σύλλογος Ξενώνων και Συναφών Επαγγελματιών Γρεβενών, υπάλληλοι διαφόρων υπηρεσιών, αγρότες, κάτοικοι του ορεινού όγκου και επιχειρηματίες.

1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η πραγματικότητα του σήμερα καθιστά το θέμα της Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development), εξαιρετικά σημαντικό, το οποίο μάλιστα είναι αδύνατον να αγνοηθεί, τόσο εκ μέρους των επιστημόνων, των τομέων που σχετίζονται με τα πεδία της ανάπτυξης και του περιβάλλοντος, όσο και εκ μέρους των ευαισθητοποιημένων πολιτών προς τα φλέγοντα ζητήματα του σύγχρονου κόσμου και της προστασίας του περιβάλλοντος. Τονίζεται δε, ότι η Βιώσιμη Ανάπτυξη επηρεάζει, κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό ένα ευρύ φάσμα κοινωνικο-πολιτικών παραγόντων, καθώς δεν αφορά απλώς την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά αφορά τη γενικότερη σύγκλιση διαδικασιών που σχετίζονται τόσο με το περιβάλλον, όσο και με την ανάπτυξη, για την επίτευξη μάλιστα των οποίων απαιτείται τελικά και η μεταρρύθμιση του συστήματος αξιών.

Συνώνυμα της «βιώσιμης ανάπτυξης», τα οποία καλύπτουν το φάσμα στο οποίο αναφέρεται, αποτελούν και οι όροι «αειφορία», «ολοκληρωμένη ανάπτυξη» και «διατηρήσιμη/διαρκής/αειφόρος ανάπτυξη», με τον όρο «Βιωσιμότητα» (Sustainability) να αποτελεί τον πλέον αντιπροσωπευτικό και περιεκτικό, καθώς αφενός περιγράφει όλες τις δράσεις που περιλαμβάνει η βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ παράλληλα, επιτυγχάνει και την αποφυγή τυχουσών παρερμηνειών του όρου «ανάπτυξη» με τις έννοιες της «αύξησης» ή της «μεγέθυνσης».

Σύμφωνα με την Πρωθυπουργό της Νορβηγίας και Πρόεδρο της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, Gro Harlem Brundtland, με τον όρο «βιώσιμη ανάπτυξη» ορίζεται (στην Αναφορά της με τίτλο «*Το κοινό μας μέλλον*» “Brundtland report” – όπως αυτή παραδόθηκε στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1987) ως «*η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες των σύγχρονων γενεών χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες*», ορισμός που αποτελεί μάλιστα και τον πλέον αναγνωρίσιμο.

Οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης διατυπώθηκαν επίσημα για πρώτη φορά κατά τη Διεθνή Συνδιάσκεψη του Ρίο το 1992, κατά την οποία μάλιστα αναπτύχθηκε και η αποκαλούμενη *Agenda 21* για τη βιώσιμη ανάπτυξη (εθελοντικό σχέδιο δράσεων των Ηνωμένων Εθνών, βασισμένο στη συστημική μεθοδολογία). Τότε δόθηκε και ο ορισμός της ως «*η ανάπτυξη που παρέχει μακροπρόθεσμα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη φροντίζοντας τις ανάγκες της παρούσας και των μελλοντικών γενεών*». Επιπλέον, δημιουργήθηκε η Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (CSD), στην οποία τα κράτη μέλη αναφέρονται ετήσια για την πρόοδο που σημειώνουν σε σχέση με τους στόχους της βιωσιμότητας. Τέλος, η αειφορία συσχετίζεται με την οικιστική ανάπτυξη στη Σύνοδο «Για τους Ανθρώπινους Οικισμούς» (UN Habitat II) που έγινε στην Κωνσταντινούπολη το 1996 (Μπεριάτος, 1997, σελ. 71-73).

Η τελική επιβεβαίωση, αλλά και νομική καθιέρωση, της αναγκαιότητας της βιώσιμης ανάπτυξης, επήλθε μέσα από τις συνθήκες του Maastricht το 1992, του Amsterdam το 1997 και τη Διεθνή Συνδιάσκεψη του Johannesburg το 2002. Από το 2002, η βιωσιμότητα και το νομικό πλαίσιο για την εφαρμογή της, έχουν ενσωματωθεί πλέον στο Διεθνές Δίκαιο και το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σημειώνεται δε πως το γεγονός της ευαισθητοποίησης κατά τις Διεθνείς Συνδιασκέψεις και Συναντήσεις με την ταυτόχρονη μάλιστα δραστηριοποίηση για τον προσδιορισμό της εννοίας και των θεμάτων της Βιωσιμότητας, καταδεικνύει και την εξέλιξη των προβληματισμών σχετικά με την ενσωμάτωση τόσο της περιβαλλοντικής όσο και της κοινωνικής της διάστασης, στο σύνολο των διαδικασιών οικονομικής ανάπτυξης.

Για την αποδοτικότερη μάλιστα κατανόηση της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης, θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν οι αποκαλούμενοι μετά την Παγκόσμια Σύνοδο Κορυφής του ΟΗΕ του 2005, «*Τρεις Πυλώνες της Βιωσιμότητας*». Πρόκειται στην ουσία για τρεις «ζώνες επιρροής» της Βιωσιμότητας, που αφορούν την επίδραση αυτής (αλλά και τις αναγκαίες δράσεις για την εφαρμογή και τη διατήρησή της) σε τρεις διαφορετικούς τομείς: τον κοινωνικό, τον οικονομικό και τον περιβαλλοντικό, (Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής του ΟΗΕ, 2005). Οι *Πυλώνες* της Βιωσιμότητας είναι εξ ορισμού αλληλένδετοι, και η συνδυαστική τους εφαρμογή δύναται να οδηγήσει στη δημιουργία μιας εξαιρετικά σταθερής βάσης για έναν «*Βιώσιμο κόσμο από τον οποίο μπορούν να επωφεληθούν όλοι*».

Μέσα από τις συνεχείς και κοινές προσπάθειες είναι δυνατόν να επιτευχθεί η βάση της Βιωσιμότητας, σύμφωνα με την οποία «Οι φυσικοί πόροι διατηρούνται, το περιβάλλον προστατεύεται, η οικονομία δεν πλήττεται και η ποιότητα της ζωής των πολιτών βελτιώνεται ή συντηρείται».

Πηγή: <http://www.oryktosploutos.net/2010/06/blogpost.html#.VSL1gNysWSp>

Εικόνα 1. Βιώσιμη Ανάπτυξη

Ο W. Stohr προτείνει τα παρακάτω 10 σημεία ως συνιστώσες μιας αναπτυξιακής στρατηγικής «από τα κάτω» (Χριστοπούλου, 1999β):

- i. Εξασφάλιση δυνατότητας ιδιοκτησίας γης για όλους.
- ii. Αποκέντρωση της λήψης των αποφάσεων.
- iii. Ανάπτυξη αυτοδύναμων θεσμών για τη διαχείριση των φυσικών και ανθρωπίνων πόρων.
- iv. Επιλογή των κατάλληλων τεχνολογιών με βάση τα δεδομένα και τις ανάγκες της περιφέρειας.
- v. Απόδοση προτεραιότητας στις επενδύσεις που εξυπηρετούν την κάλυψη βασικών αναγκών.

- vi. Εισαγωγή πολιτικής στήριξης του αγροτικού εισοδήματος σε εθνικό επίπεδο.
- vii. Ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων, που υπερκαλύπτουν την τοπική ζήτηση, με εξαγωγικό προσανατολισμό.
- viii. Βελτίωση της τεχνικής υποδομής της περιφέρειας και της συγκοινωνιακής σύνδεσης με άλλες περιφέρειες.
- ix. Βελτίωση των συγκοινωνιών στο εσωτερικό της περιφέρειας.
- x. Ανάπτυξη κοινωνικών δομών συλλογικής ευθύνης και ανάληψης πρωτοβουλιών.

1.2. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΩΣΙΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η σύγχρονη τάση και η έρευνα στον τομέα του τουρισμού έχει στραφεί σε παγκόσμιο επίπεδο, στην έρευνα του «βιώσιμου τουρισμού» ως απάντηση στα προβλήματα που παρουσιάστηκαν από την εφαρμογή του συμβατικού τουρισμού σε πολλές περιοχές. Ο «βιώσιμος τουρισμός», ως έννοια αναδείχθηκε τις τελευταίες δεκαετίες, σαν αποτέλεσμα της αντίληψης ότι ο τουριστικός τομέας ήταν ανάγκη να κατανοήσει το γεγονός ότι οι πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης ήταν άμεση υποχρέωση προς την κοινωνία και τις πολιτιστικές αξίες. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού Ηνωμένων Εθνών (UNWTO), ο βιώσιμος τουρισμός μπορεί να οριστεί ως εξής: *«ο τουρισμός ο οποίος λαμβάνει πλήρως υπ' όψη του τις παρούσες και τις μελλοντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες, εκφράζοντας τις ανάγκες των επισκεπτών, της βιομηχανίας, του περιβάλλοντος και τις κοινωνίες υποδοχής τουριστών».*

Οι αρχές και οι πρακτικές του βιώσιμου τουρισμού μπορούν να εφαρμοστούν σε κάθε τύπο τουρισμού, είτε αυτός είναι μαζικός τουρισμός είτε είναι κάποιο εξειδικευμένο προϊόν. Ο βιώσιμος τουρισμός λαμβάνει υπόψη του την ισορροπία μεταξύ των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης, οι οποίοι είναι ο οικονομικός πυλώνας, ο κοινωνικός και ο τελευταίος και σημαντικότερος ο περιβαλλοντικός πυλώνας, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Για αυτό το λόγο σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού Ηνωμένων Εθνών (UNWTO), ο βιώσιμος τουρισμός έχει 3 βασικές λειτουργίες:

- Να πραγματοποιεί τη βέλτιστη χρήση των φυσικών πόρων, το οποίο είναι ουσιαστικής σημασίας και προαπαιτούμενο της ανάπτυξης τουριστικής δραστηριότητας, διαχειριζόμενος σημαντικές περιβαλλοντικές διαδικασίες και υποστηρίζοντας την κληρονομιά και τη βιοποικιλότητα του προορισμού.
- Να σέβεται τις παραδόσεις της τοπικής κοινότητας και τις ηθικές αξίες, την κοινωνικο-πολιτιστική της αυθεντικότητα
- Η ευημερία όλων των εμπλεκόμενων φορέων της τοπικής κοινωνίας θα πρέπει να διανέμεται δίκαια και η ανάπτυξη των λειτουργιών «βιώσιμου» τουρισμού σε μια περιοχή θα πρέπει να περιλαμβάνει: σταθερή εργασία, εισοδηματικές

ευκαιρίες και κοινωνικές υπηρεσίες στις κοινωνίες υποδοχής και συμβολή στην εξάλειψη της φτώχειας.

Η Ελλάδα αποτελεί μία προνομιούχα χώρα όσον αφορά τον τομέα του τουρισμού τόσο λόγω της θέσης της, όσο και της γεωμορφολογίας της και των πλούσιων υφιστάμενων φυσικών πόρων που αυτή διαθέτει. Με το πέρασ των χρόνων κατάφερε να εισέρθει δυναμικά στον χώρο του Διεθνή και Ευρωπαϊκού τουρισμού και να κατακτήσει μία από τις υψηλότερες σε επισκεψιμότητα θέσεις. Αποτελώντας, πλέον, έναν από τους καλύτερους θερινούς προορισμούς, η Ελλάδα, έχει καταφέρει τα τελευταία έτη να αποτελεί πλέον και έναν προορισμό ικανό για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη στροφή του τουριστικού προϊόντος από την μία πλευρά, «έπαιξε» το πλούσιο φυσικό της περιβάλλον, το πλούσιο πολιτιστικό και θρησκευτικό της υπόβαθρο άλλα και η παροχή διάφορων κρατικών οικονομικών κινήτρων σε διάφορους υποψηφίους επενδυτές με στόχο την δημιουργία κατάλληλων υποδομών, για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Μέσω της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού η Ελλάδα πιστεύετε ότι θα κατακτήσει, σαν χώρα, μία από τις πρώτες θέσεις, όσον αφορά την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμό (Κοκκώσης κά., 2011).

Στην Ελλάδα, μοντέλα και πακέτα εναλλακτικού τουρισμού προωθούνται υπό την μορφή οικονομικών κινήτρων και επιδοτήσεων (στους κάθε φορά ενδιαφερόμενους επενδυτές) είτε μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης είτε μέσω διάφορων περιφερειακών – τοπικών προγραμμάτων και δράσεων (Κοκκώσης κά., 2011).

Σύμφωνα με το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό, ο Ελλαδικός χώρος διαιρείται σε 2 βασικές κατηγορίες ως προς την τουριστική ανάπτυξη:

- στις «αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές» (κατηγορία Α)
- στις «αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης μαζικού τουρισμού (κατηγορία Β1)»
- στις «αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (κατηγορία Β2)».

Στην παρούσα εργασία, τόσο ο τουρισμός όσο και η αναψυχή θα παρουσιαστούν ως έννοιες αλληλένδετες με τους φυσικούς πόρους. Οι φυσικοί πόροι αποτελούν όπως θα αναπτυχθεί και παρακάτω μια αξιόλογη πηγή για δραστηριότητες αναψυχής και την ανάπτυξη του «αειφορικού» - εναλλακτικού τουρισμού, έχοντας πάντοτε ως γνώμονα την αειφορική διαχείριση – χρήση τους.

1.3. Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Με τον όρο «Φυσική Κληρονομιά» περιγράφεται το κομμάτι εκείνο της γενικότερης *Κληρονομιάς* μιας χώρας, που περιλαμβάνει τα οικοσυστήματα του φυσικού περιβάλλοντος («*βιοποικιλότητα*»: χλωρίδα, πανίδα, κ.τ.λ.) αλλά και τα γεωλογικά στοιχεία μιας περιοχής («*γεωποικιλότητα*»: ορυκτός πλούτος, παλαιοντολογικά χαρακτηριστικά, κ.τ.λ.).

Ο όρος «Εθνικός Δρυμός» (ή «Εθνικό Πάρκο») χρησιμοποιείται για την περιγραφή ενός οικοσυστήματος, που παρουσιάζει ιδιαίτερη οικολογική αξία. Τα χαρακτηριστικά του είναι ότι αφενός η περιοχή του είναι ανεπηρέαστη (ή ελάχιστα μεταβεβλημένη) από ανθρώπινες παρεμβάσεις και, αφετέρου, διατηρεί την ποικιλομορφία οικολογικών, βιολογικών, γεωμορφολογικών και αισθητικών στοιχείων.

Στην ανάγκη για τη δημιουργία Εθνικών Δρυμών, οδήγησε η συνειδητοποίηση του μεγέθους της αλλοίωσης και της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος από τον άνθρωπο (αλλά και του τοπίου) και τελικά η διεθνής αναγνώριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και του μείζονος κινδύνου της εξαφάνισης πλήθους ειδών της φυσικής χλωρίδας και της πανίδας της γης, ως ένα από τα μέτρα που ήταν αναγκαίο να ληφθούν για την αντιστροφή της περιβαλλοντικής καταστροφής και των ήδη εμφανών επιπτώσεων της για τη γη και τον άνθρωπο (<https://el.wikipedia.org>).

Οι βιοτικοί πόροι των οικοσυστημάτων δεν είναι ανεξάντλητοι. Μια υπερεκμετάλλευση της πρωτογενούς και δευτερογενούς παραγωγής του οικοσυστήματος οδηγεί αργότερα σε μικρούς ρυθμούς παραγωγικότητας και απόδοσης ως προς τους εκμεταλλεζόμενους οργανισμούς. Αυτό σημαίνει ότι η διαχείριση ενός οικοσυστήματος θα πρέπει να διέπεται από κατάλληλες αρχές και συνθήκες ώστε να εξασφαλίζεται μακροπρόθεσμα η παραγωγικότητά του (Παπαγεωργίου, 2003).

Τονίζεται δε ότι τα σύνορα κάθε περιοχής χαρακτηρισμένης ως «Εθνικό Πάρκο» είναι αυστηρώς οριοθετημένη περιοχή (περιλαμβάνοντας τον «πυρήνα» που αποτελεί την αυστηρότερα προστατευόμενη και την «περιμετρική ζώνη») ενώ μάλιστα αυτή προστατεύεται μέσα από ειδική Νομοθεσία, με σκοπό τη διαφύλαξη της μοναδικότητας του φυσικού της πλούτου. Είναι δυνατόν να περιλαμβάνει δασικές εκτάσεις, λιβάδια, λίμνες, ποτάμια, οικισμούς, ιστορικά/αρχαιολογικά ευρήματα και μνημεία, με τη

γεωμορφολογία, το οικοσύστημα και την ιστορική αξία να παρουσιάζουν τόσο επιστημονικό και εκπαιδευτικό ενδιαφέρον, όσο και ενδιαφέρον αναψυχής.

Στην Ελλάδα, οι Εθνικοί Δρυμοί, αποτελούν φυσικές περιοχές που παρουσιάζουν ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον, λόγω του εξαιρετικά σπάνιου και ποικιλόμορφου οικοσυστήματός τους (τόσο της χλωρίδας όσο και της πανίδας) και των αντιπροσωπευτικών βιοτόπων, των ιδιαίτερων φυσικών, γεωμορφολογικών και φυσιογραφικών σχηματισμών τους, (του εδάφους, του υπεδάφους, των υδατίνων πόρων, της ατμοσφαιρικής ποιότητας και, γενικότερα, του συνόλου του φυσικού τους περιβάλλοντος), αλλά και των ξεχωριστών φυσιογνωμικών στοιχείων και της ασυναγώνιστης καλλονής των τοπίων της χώρας. Είναι φυσικά σαφές, ότι οι Εθνικοί Δρυμοί της χώρας, χαρακτηρίστηκαν στα πλαίσια της παγκόσμιας προσπάθειας για την προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και την αντιστροφή των περιβαλλοντικών καταστροφών από τον άνθρωπο, ενώ μάλιστα τονίζεται ότι η σημασία της φυσικής κληρονομιάς της Ελλάδας είναι διεθνώς αναγνωρισμένη.

Στη χώρα μας επιλέχθηκε η χρήση του όρου «Εθνικός Δρυμός» έναντι του επικρατέστερου παγκοσμίως όρου «Εθνικό Πάρκο» («National Park»), καθώς οι αξίες της φύσης που χρίζουν ιδιαίτερης προστασίας συναντώνται στον ορεινό όγκο, σε απομακρυσμένες, απομονωμένες και δυσπρόσιτες περιοχές, όπου ο άνθρωπος δεν έχει καταφέρει να αλλοιώσει το φυσικό περιβάλλον.

Με τον όρο «δρυμός» περιγράφεται εκτός από ένα δάσος δρυών (που αποτελεί και την κύρια εννοιολογική του σημασία) και την έννοια «*σύνδενδρος τόπος, περιοχή με άγρια βλάστηση*», και με τη χρήση του επιτυγχάνεται η περιβολή των προστατευόμενων εκτάσεων με όλη τη μεγαλοπρέπεια και αίγλη, που, τελικά, τονίζουν ακόμη περισσότερο το φυσικό κάλλος, τη σημασία σε επίπεδο οικοσυστήματος και γεωμορφολογίας και άρα, την ανάγκη για την προστασία των εκτάσεων αυτών.

Ο χαρακτηρισμός τους ως «Εθνικοί» συνεπάγεται την ιδιαίτερη αξία τους για το σύνολο των πολιτών της χώρας, καθώς αφενός διαθέτουν εξαιρετικό κάλλος και, αφετέρου, παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που προσφέρονται για λόγους επιστημονικής έρευνας, εκπαίδευσης, αναψυχής, κ.ά.

Για τον χαρακτηρισμό μιας περιοχής ως «Εθνικό Δρυμό» πρέπει να εκδοθεί, μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου της χώρας, Προεδρικό Διάταγμα. Σημειώνεται δε ότι στις περιπτώσεις της ανακήρυξης μεμονωμένων δένδρων ή συστάδων δένδρων

ως «Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης» αρκεί απόφαση του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η οποία όμως πρέπει να δημοσιευτεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Καθώς αποτελούν περιοχές Εθνικής σημασίας, η απαλλοτρίωση κάθε μορφής και χρήσεως εκτάσεων ή εμπραγμάτων δικαιωμάτων εντός του πυρήνα των Εθνικών Δρυμών, πραγματοποιείται υποχρεωτικά υπέρ του Δημοσίου (ενώ το ίδιο μέτρο μπορεί να εφαρμοσθεί κατ' επέκταση και στην περιφερειακή ζώνη των Δρυμών). Η Προστασία και Διαχείριση των Εθνικών Δρυμών (αλλά και γενικότερα των Διατηρητέων Μνημείων της Φύσης και των ιδιαίτερων φυσικών χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος) βαρύνει την Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, με το αρμόδιο Τμήμα Δασικού Περιβάλλοντος - Εθνικών Δρυμών και Δασικής Αναψυχής να έχει την ευθύνη της επόπτευσης και καθοδήγησης των τοπικών Δασικών Υπηρεσιών της χώρας, οι οποίες με τη σειρά τους είναι αρμόδιες για θέματα προστασίας, οργάνωσης και διαχείρισης των Εθνικών Δρυμών. Τονίζεται δε ότι για κάθε Εθνικό Δρυμό ακολουθείται διαφορετικό και αποκλειστικό Διαχειριστικό Σχέδιο και Ειδικός Κανονισμός, σύμφωνα με τα οποία κατευθύνονται οι δράσεις των αρμόδιων, κατά περίπτωση, αρχών.

Στην Ελλάδα η εφαρμογή του θεσμού της δημιουργίας «Προστατευόμενων Περιοχών» ξεκίνησε το 1937 με τον Νόμο Α.Ν. 856/1937, ο οποίος προέβλεπε την ίδρυση έως πέντε Εθνικών Δρυμών στην ενδοχώρα (εξαιρουμένων των νήσων). Σύμφωνα με τον Νόμο, για τις περιοχές αυτές ίσχυε ειδικό καθεστώς διαχείρισης, με στόχο «την προστασία της χλωρίδας, βελτίωση και αύξηση της πανίδας, διατήρηση των γεωμορφολογικών σχηματισμών, προστασία των φυσικών καλλονών, ανάπτυξη του τουρισμού και διενέργεια επιστημονικών (ιδιαίτερα φυτογεωγραφικών) και δασικών ερευνών». Το 1938 ιδρύθηκε αρχικά ο Εθνικός Δρυμός του Ολύμπου και κατά το ίδιο έτος ακολούθησε η ίδρυση του Εθνικού Δρυμού του Παρνασσού.

Από το 1969, ο Νόμος 856/1937 έχει ενσωματωθεί στο Δασικό Κώδικα (Ν.Δ. 86/1969 άρθρα 79,80,81), ενώ το 1971 ακολούθησε η τροποποίησή του με το Ν.Δ. 966/1971 (ΦΕΚ 192Α), η οποία ισχύει μέχρι και σήμερα. Από το Ν.Δ. 966/1971 θεσπίστηκε και η δυνατότητα ίδρυσης δύο νέων κατηγοριών φυσικών προστατευόμενων περιοχών («Αισθητικά Δάση» και «Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης»).

Σύμφωνα με το Ν.Δ. 966/1971 οι αρμόδιες υπηρεσίες για την προστασία και διαχείριση των φυσικών προστατευομένων περιοχών είναι οι τοπικές Δασικές Αρχές και το αντίστοιχο τμήμα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων. Αναλυτικότερα, το διάταγμα Ν.Δ. 966/1971 προβλέπει ότι ένας Εθνικός Δρυμός θα πρέπει να αποτελείται από τον πυρήνα του, έκτασης 1500 εκταρίων και την περιφερειακή ζώνη, η έκταση της οποίας θα πρέπει να είναι ίση ή μεγαλύτερη του πυρήνα. Η Νομοθεσία απαγορεύει αυστηρά την όποια ανάπτυξη ή εκμετάλλευση εντός των ορίων του πυρήνα ενός Εθνικού Δρυμού (π.χ. ανόρυξη λατομείων, ανασκαφές, βιομηχανικές δραστηριότητες, κατασκευή κτισμάτων, βοσκή, κυνήγι, ψάρεμα, κ.τ.λ.). Όσον αφορά στην περιφερειακή ζώνη, η νομοθεσία επιτρέπει την ανάπτυξη ορισμένων δραστηριοτήτων, σύμφωνα με τις κατά περίπτωση αδειοδοτήσεις των τοπικών αρμοδίων δασικών υπηρεσιών, ώστε να αποφεύγεται οποιαδήποτε αρνητική επίδραση στον πυρήνα και με τρόπο τέτοιο ώστε να κάθε πιθανή εκμετάλλευση να συμμετέχει και να συμβάλλει στην υλοποίηση των στόχων ίδρυσης του εκάστοτε Εθνικού Δρυμού.

Τονίζεται δε ότι πέραν του τοπικού και εθνικού ενδιαφέροντος των Εθνικών Δρυμών της χώρας, πρόκειται για περιοχές ιδιαίτερης σημασίας και για την Ευρωπαϊκή Ένωση με εννέα εκ των δέκα Εθνικών μας Δρυμών (εξαιρουμένου του Εθνικού Δρυμού του Σουνίου) να περιλαμβάνονται στον κατάλογο των Ζωνών Ειδικής Προστασίας (Special Protection Areas - S.P.A.), της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (Οδηγία 79/409/ΕΟΚ περί «αγρίων πτηνών»). Παράλληλα, προβλέπεται και η ένταξή τους στο διευρωπαϊκό δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών «NATURA 2000», στα πλαίσια της Οδηγίας 92/43 ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» (<http://www.minagric.gr>).

Τα στοιχεία που θα πρέπει να κατοχυρώνονται με τη νομοθεσία αναφέρονται τουλάχιστον στα παρακάτω χαρακτηριστικά (Παπαγεωργίου, 2003):

- Ιδιοκτησιακό καθεστώς των εκτάσεων που περιλαμβάνονται σε μια προστατευόμενη περιοχή και δυνατότητα περιορισμού υφιστάμενων δικαιωμάτων.
- Διαχειριστική αρχή.
- Ανάγκες και διαδικασία διαχείρισης (προστασίας οργάνωσης και λειτουργίας της προστατευόμενης περιοχής).

- Εφαρμογή νομοθετικών μέτρων – δίωξη των παραβατών
- Δυνατότητα παράγωγης (δευτερεύουσας) νομοθεσίας και επιμέρους κανονισμών και διατάξεων.

1.4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Μια από τις θεμελιώδεις ανάγκες στην ιστορία της κάθε κοινωνίας είναι και η γνώση και συνειδητότητα σχετικά με την ιστορία της. Η Πολιτισμική Κληρονομιά αποτελώντας στην πραγματικότητα την ταυτότητα ενός τόπου, είναι αναμφισβήτητα μια ανταγωνιστική αιχμή, όσον αφορά τον πολιτισμικό, πολιτιστικό, κοινωνικό, ιστορικό και οικονομικό ανταγωνισμό των άστεων και της επαρχίας, με ιδιαίτερη μάλιστα σημασία για τις ορεινές περιοχές, σε σχέση με τη διεύρυνση των αναπτυξιακών τους δυνατοτήτων και προοπτικών, σε τομείς όπως ο τουρισμός, η ανάπτυξη επιχειρήσεων, η ιστορική – επιστημονική – εκπαιδευτική αξία, κ.ά.

Στη Συνθήκη για την Παγκόσμια Φυσική και Πολιτιστική Κληρονομιά της UNECSO (UNESCO World Heritage Convention - 1972) και στο άρθρο 1 αυτής, ορίζεται ότι με τον όρο «Πολιτιστική Κληρονομιά» περιγράφονται και εννοούνται *«έργα του ανθρώπου και της φύσης που αξίζουν να διατηρηθούν και να προστατευτούν»*. Περιλαμβάνει μνημεία κάθε μορφής και είδους (π.χ. τοποθεσίες αρχαιολογικής και ιστορικής σημασίας, αρχαιολογικοί χώροι, αρχαιολογικά ευρήματα και διάφορα αντικείμενα, οικοσυστήματα, οικισμοί, κ.ά.), τεχνοτροπίες που αναπτύχθηκαν ανά τους αιώνες από διάφορους πολιτισμούς που αναπτύχθηκαν σε μια δεδομένη περιοχή και ενδεχομένως να διατηρούνται ακόμη, παραδόσεις και έθιμα, αλλά και φυσικές ομορφιές και γεωμορφολογικές ιδιαιτερότητες, οι οποίες, λόγω των ιδιαιτεροτήτων τους, της σπανιότητάς τους και των ειδών που αναπτύσσονται σε αυτές κρίνεται ότι είναι απαραίτητο να προστατευθούν και να διατηρηθούν αναλλοίωτες από τον άνθρωπο.

Εν κατακλείδι, ο όρος «Πολιτιστική Κληρονομιά» περιλαμβάνει το σύνολο των *«υλικών και άυλων τεκμηρίων της πολιτιστικής ταυτότητας των κοινωνικών που έζησαν ή ζουν ακόμη και τα οποία αξίζουν και απαιτούν ορθή διαχείριση για τη διατήρησή τους, (Βαλανίδου, 2008).*

Τονίζεται βέβαια ότι η εφαρμογή και διατήρηση των απαιτούμενων διαδικασιών προστασίας και διαχείρισης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς ενός τόπου αποτελεί ένα εξαιρετικά δύσκολο και πολυεπίπεδο εγχείρημα. Αποτελεί αποτέλεσμα διεπιστημονικής συνεργασίας, ενώ πρέπει να εφαρμόζεται κάθε δυνατό επιστημονικό μέτρο και μέσο, με στόχο την ελαχιστοποίηση του κινδύνου έστω και της παραμικρής μεταβολής όσον αφορά στα υφιστάμενα χαρακτηριστικά της προστατευομένης περιοχής, σε βάθος

χρόνου. Φυσικά, η Πολιτιστική Κληρονομιά και η προστασία της, δε συνεπάγεται την αντιμετώπισή της ως μουσειακό υλικό, το οποίο θα εκτίθεται σε ελεγχόμενες συνθήκες, χωρίς να επιτρέπεται να «αγγίζεται», αλλά αφορά τη διατήρησή της και την *«αξιοποίηση και ανάδειξη των χαρακτηρισμένων ως περιοχές Πολιτιστικής Κληρονομιάς, με τον κατάλληλο τρόπο ώστε και οι επόμενες γενεές να μπορούν να τα απολαμβάνουν και να αποκομίζουν οφέλη από αυτά»*, (Παυλογεωργάτος, 2003).

Ένα μάλιστα από τα οφέλη που προέκυψαν από τη θεσμοθέτηση των περιοχών Πολιτιστικής Κληρονομιάς αποτελεί και η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος μάλιστα, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (World Tourism Organization), έχει αναδειχθεί πλέον σε έναν αρκετά σημαντικό τομέα του τουρισμού παγκοσμίως, (Richards 2001). Ο Κλαρούδας το 1996 αναφέρει ότι *«η βιώσιμη διαχείριση και αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων συνεπώς, προβάλλει ως βασική προτεραιότητα τόσο για την ίδια την κοινωνία όσο και για την οικονομία»*.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μια ειδική και εναλλακτική μορφή τουρισμού (Κοκκώσης, Τσάρτας, 2001), η οποία λαμβάνει χώρα τόσο στην ύπαιθρο όσο και στον αστικό χώρο (Δέφνερ, 1999). Τα άτομα που τον επιλέγουν ενδιαφέρονται κυρίως για τις τέχνες, τα παραδοσιακά προϊόντα, την κουλτούρα, τα ήθη και έθιμα, την αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά, την ιστορία, τους διάφορους χώρους πολιτισμού, τα αθλήματα, τη γαστρονομία, τη θρησκεία κ.ο.κ. (Richards, 2007).

Η πολιτιστική διαδρομή είναι ένα επώνυμο τουριστικό προϊόν, ένα προϊόν πολιτιστικού τουρισμού, το οποίο διαμορφώνεται με βάση ένα συγκεκριμένο συνεκτικό στοιχείο (Χατζηνικολάου, Ζηρίνη, Σοφικίτου, 2015).

Ως εκ τούτου:

- Διαθέτει ένα κεντρικό θέμα /συνεκτικό στοιχείο
- Καλύπτει μια προσδιορισμένη χωρικά περιοχή
- Αποκτά «τουριστική ταυτότητα» με μια επωνυμία – Brand .

Στόχο έχει να αποτελέσει κινητήριο μοχλό για την ανάπτυξη ορισμένης περιοχής. Μια ανάπτυξη που θα είναι βιώσιμη και οικονομικά και κοινωνικά και περιβαλλοντικά.

Στόχοι μιας Διαδρομής είναι:

- Να προσελκύσει επισκέπτες στην συγκεκριμένη περιοχή.
- Να δημιουργήσει ευκαιρίες στις επιχειρήσεις και τους παραγωγούς προϊόντων και υπηρεσιών, που δραστηριοποιούνται στην συγκεκριμένη περιοχή, ώστε να αυξήσουν τα έσοδά τους.
- Να προσελκύσει νέες επενδύσεις.
- Να επιμηκύνει την τουριστική περίοδο.
- Ει δυνατόν να εξασφαλίσει πόρους για τη συντήρηση των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.

Προϋποθέσεις για την επιτυχία μιας πολιτιστικής διαδρομής:

- Αξιοθέατα και συναφείς υποδομές : μνημεία, μουσεία, χώροι περιήγησης και υποδομές υποστήριξης αυτών προσπελάσιμες και συντηρημένες, κλπ
- Υποδομές σύνδεσης επί μέρους σημείων & περιήγησης: οδικό δίκτυο, μονοπάτια πεζοπορίας, ποδηλατόδρομοι, συγκοινωνίες, πεζόδρομοι, διαδρομές μέσα στους οικισμούς, προσπελάσιμες και συντηρημένες,
- Επιχειρήσεις που προσφέρουν ποιοτικές υπηρεσίες, εμπλουτίζονται με καινοτόμες υπηρεσίες, και συμμετέχουν σε δίκτυο για την διαχείριση της διαδρομής.

Τα ανωτέρω προτείνονται από πολλούς μελετητές, που έχουν ασχοληθεί με τον ελληνικό τουρισμό, έχουν συμπεριληφθεί στο νέο εγκεκριμένο κείμενο του ΣΕΣ/ΕΣΠΑ 2014-2020 καθώς και στην πρόταση του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα Καινοτομία ΕΠΑΝΕΚ, συμπεριλαμβάνονται δε στις προτεραιότητες του Υπ. Τουρισμού για την νέα περίοδο 2014-2020.

Ο επιτυχής σχεδιασμός και στη συνέχεια η υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης δράσης πολιτιστικής διαδρομής προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή πολλών «παικτών» που θα συνεργαστούν, θα συμφωνήσουν και θα υιοθετήσουν το όλο εγχείρημα, αποκτώντας τρόπον τινά την «κυριότητα/ownership». Προϋποθέτει δηλαδή αποτελεσματικές συνέργειες.

Οι παίκτες αυτοί είναι πρώτιστα οι τοπικοί παράγοντες, αιρετοί των ΟΤΑ κάθε βαθμίδας και οι τοπικοί επιχειρηματίες με τους τυχόν υπερτοπικούς συνεργάτες τους (πχ Tour operators) και σε τελευταία ανάλυση η τοπική κοινωνία. Στην συνέχεια αρκετοί φορείς της κεντρικής διοίκησης, που έχουν ρόλο και αρμοδιότητα σε επιμέρους έργα, που θα προβλέπει ο σχεδιασμός της Διαδρομής: Υπ. Τουρισμού (Προδιαγραφές επιχειρήσεων, προβολή, κ.ά.), Υπ. Πολιτισμού (αρχ. χώροι και μουσεία, προδιαγραφές προϊόντων ομοιωμάτων, ΤΑΠ, δικαιώματα φωτογράφισης, κ.ά.), ΥΠΕΚΑ (προστατευόμενες περιοχές, δάση και μονοπάτια), Υπ. Υποδομών και Μεταφορών (μεγάλοι οδικοί άξονες, λιμάνια, αεροδρόμια), κ.τ.λ., αλλά και φορείς, όπως το ΞΕΕ, ο ΣΕΤΕ, ΜΚΟ με πανελλήνια δραστηριότητα κ.τ.λ.

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η ικανοποιητική λειτουργία και συντήρηση της Διαδρομής, ως θεματικού τουριστικού προϊόντος, απαιτείται η εξ αρχής επιλογή και εγκατάσταση αποτελεσματικού Φορέα Διαχείρισης.

Η λογική των Διαδρομών είναι ότι: μέσω της οργάνωσης ενός θεματικού «προορισμού» προσελκύουμε επισκέπτες, «ανοίγουμε» δηλαδή τους χώρους με οργανωμένο τρόπο στον Τουρισμό, που είναι ο κύριος τομέας, όσον αφορά στην αναγνώριση των πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων, τη διάδοση της αξίας τους και την εξασφάλιση, όχι μόνο εσόδων για την προστασία και επιβίωσή τους στο μέλλον, αλλά και σημαντικών εσόδων στην τοπική οικονομία. Όμως στο πλαίσιο της Διαδρομής, συνδέουμε άρρηκτα τον Τουρισμό με την τοπική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών: με τον πρωτογενή τομέα τοπικά προϊόντα, τη μεταποίηση, τις τουριστικές επιχειρήσεις, τη ντόπια πολιτιστική παραγωγή.

Είναι φανερό, ότι διαδρομές μπορεί και πρέπει να σχεδιάζονται με βάση τους περιορισμούς, που επιβάλλει η προστασία των πόρων, και με την επιστημονική σοβαρότητα, που απαιτεί αφενός η φύση τους και αφετέρου η δυνητική τους τουριστική πελατεία.

Μόνο αν η πολιτιστική Διαδρομή αντιμετωπιστεί με τη συγκεκριμένη αντίληψη, ως ένα δηλαδή πλήρες και επώνυμο τουριστικό προϊόν, μπορεί να επιτύχει να προσελκύσει τουριστική πελατεία πολιτιστικού τουρισμού στην πράξη και να μεγιστοποιήσει τα οφέλη για την τοπική οικονομία και κοινωνία.

2. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ

2.1. ΟΙ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας αποτελούνται από βουνά μέσου ύψους, με την υψηλότερη κορυφή να φθάνει έως τα 2.917 μέτρα. Η μη προσπελασιμότητά τους στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, αλλά και διάφοροι σοβαροί πολιτικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί και ιστορικοί λόγοι, δεν ευνοούσαν έως σήμερα την ανάπτυξή τους, σύμφωνα με το κυρίαρχο μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης, γι' αυτό και οι κάτοικοί τους ωθήθηκαν στις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας και του Εξωτερικού και τα χωριά τους ερημώθηκαν. Ενώ οι αμιγώς ορεινές περιοχές αποτελούν το μισό της έκτασης της χώρας, κατοικούν σήμερα σ' αυτές λιγότερο από το 1/10 του πληθυσμού.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 3 της οδηγίας 75/268 της Ε.Ε. ορεινές χαρακτηρίζονται οι περιοχές που (Χριστοπούλου, 1999β):

- Βρίσκονται σε υψόμετρο μεταξύ 600 και 1000 μέτρων (για την Ελλάδα 800 μέτρα).
- Η μέση κλίση του εδάφους τους είναι μεγαλύτερη από 20%.
- Συνδυάζουν τα παραπάνω και για την Ελλάδα βρίσκονται σε υψόμετρο μεγαλύτερο των 600 μέτρων και συγχρόνως έχουν μέση κλίση εδάφους τουλάχιστον 16%.

Κατά την απογραφή του 1991, καταγράφηκαν 1.505 ημιορεινές και 2.138 ορεινές κοινότητες, δηλαδή 3.643 ορεινοί με την ευρύτερη έννοια οικισμοί που καταλαμβάνουν περίπου 94 εκατομμύρια στρέμματα, δηλαδή το 71% (42% ορεινό και 29% ημιορεινό) του συνόλου της έκτασης της χώρας (132 εκατ. στρέμματα). Η Εθνική Στατιστική

Υπηρεσία της Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.) χαρακτηρίζει ορεινές τις κοινότητες που είτε το μεγαλύτερο μέρος τους βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 800 μέτρων ή η εδαφική τους επιφάνεια είναι πολύ κεκλιμένη και κατ' εξοχήν ανώμαλη, χωρίζεται δε από χαράδρες ή καλύπτεται από ορεινούς όγκους που δημιουργούν πολλαπλές εδαφικές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές μεγαλύτερες από 400 μέτρα (Ε.Σ.Υ.Ε., 1995).

Ο ορεινός χώρος, ανάλογα με το βαθμό χωρικής ανάπτυξης των διάφορων περιοχών του διακρίνεται, σε τρεις (3) βασικούς τύπους περιοχών (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2004):

- Αναπτυσσόμενες Ορεινές Περιοχές που συγκεντρώνουν κρίσιμη μάζα προϋποθέσεων ανάπτυξης: Περιοχές με αρκετό μόνιμο πληθυσμό και πολυμερή οικονομική βάση που στηρίζονται στην εκτατική γεωργία και κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών, τον τουρισμό και παραθερισμό, την ύπαρξη ειδικών τουριστικών υποδομών, την παραδοσιακή βιοτεχνία και χειροτεχνία, τις συναφείς οικονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες και τις Κοινοτικές πολιτικές υποστήριξης, με αποτέλεσμα τη σταδιακή αντιμετώπιση των προβλημάτων τους.
- Φθίνουσες Ορεινές Περιοχές με περιθώρια αναστροφής των προβλημάτων τους: Περιοχές με ακόμη σημαντικό αλλά φθίνοντα πληθυσμό και υποβαθμιζόμενη οικονομική βάση, εγκατάλειψη γεωργικών γαιών, μείωση της κτηνοτροφίας, παρά την ύπαρξη κάποιων σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων.
- Ορεινές Περιοχές με έντονα φαινόμενα παρακμής και τάσεις εγκατάλειψης: Περιοχές με σχεδόν ολοκληρωμένη πληθυσμιακή εγκατάλειψη, με ή χωρίς παρουσία σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων και με ενδεχόμενα προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης από διάβρωση εδαφών, πυρκαγιές δασών, μη συντήρηση των οικιστικών έργων και μνημείων κ.ά.

Επίσης είναι δυνατή η διάκριση των ορεινών περιοχών, ώστε να εφαρμοστούν σε αυτές οι κατάλληλες πολιτικές, στις εξής κατηγορίες (Μπεριάτος, 2004):

- Κατηγορίες ορεινών περιοχών ως προς το βαθμό "φυσικότητας" και άρα την ένταση της χρήσης / εκμετάλλευσης.
- Κατηγορίες ορεινών περιοχών ως προς την προσπελασιμότητα και το είδος της μετακίνησης, προς, από και μέσα σε αυτές.
- Κατηγορίες ορεινών περιοχών ως προς την περιβαλλοντική κατάσταση (βαθμός υποβάθμισης του περιβάλλοντος).

Η ορεινότητα μιας περιοχής, δηλαδή το πόσο δυσπρόσιτη είναι μια περιοχή, δεν εξαρτάται μόνο από το υψόμετρο, αλλά και από άλλα φυσικά χαρακτηριστικά όπως οι κλιματικές συνθήκες, η τοπογραφία και η μορφολογία του ευρύτερου χώρου, που έχουν ως αποτέλεσμα να καθιστούν δύσκολη την πρόσβαση προς και από αυτή. Ως συνέπεια η ορεινότητα συνεπάγεται σε μεγάλο βαθμό κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική απομόνωση.

Όντας κατεξοχήν αγροτικές περιοχές, οι ορεινές κοινότητες θα μπορούσε να ισχυρισθεί βάσιμα κάποιος ότι επιβιώνουν με τη βοήθεια των εξισωτικών αποζημιώσεων που τους δίνονται με βάση τις σχετικές ευρωπαϊκές πολιτικές για να συνεχίσουν να παράγουν προϊόντα. Έτσι οι ορισμοί της ορεινότητας που δίνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο αντανακλούν την απαίτηση για συνδυασμό φυσικών και κοινωνικοοικονομικών κριτηρίων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση καθιέρωσε τους όρους ορεινές - μειονεκτικές - προβληματικές περιοχές, για τις οποίες προβλέπονται ειδικά μέτρα από την Κοινή Αγροτική Πολιτική, που έχουν ως στόχο να αντισταθμίσουν τις συνέπειες των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών αντιξοοτήτων (μικρότερη βλαστητική περίοδος, δυσκολία διανομής προϊόντων, κ.α.) σε σχέση με τις πιο προνομιούχες περιοχές, τις δυναμικές. Οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται και στην Ελλάδα από το 1983, στις Έρευνες Διάρθρωσης των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων (Ε.Δ.Γ.Ε.), που διενεργούνται από την Ε.Σ.Υ.Ε. κάθε δύο χρόνια.

Το πιο κοινό χαρακτηριστικό των ορεινών περιοχών σε όλο τον κόσμο είναι η ποικιλία και ποικιλότητα στους τρόπους ζωής και τους πολιτισμούς που με σεβασμό διατηρούν, στα διαμορφωμένα από την αλληλεπίδραση αιώνων των κατοίκων τους με το φυσικό και πολιτισμικό τους περιβάλλον τοπία και στα φυτικά και ζωικά είδη που φιλοξενούν, γεγονός που τις διαφοροποιεί από τις πεδινές, αστικές και βιομηχανικές περιοχές που

χαρακτηρίζονται από πολύ μεγαλύτερη και σε πολλές περιπτώσεις ισοπεδωτική ομοιομορφία.

Βασικό χαρακτηριστικό του ορεινού πληθυσμού της Ελλάδας είναι η γήρανσή του, καθώς, σύμφωνα με στοιχεία του 1991, το 19,3% έχει ηλικία μεγαλύτερη των 65 ετών, ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο της χώρας που είναι 13,7% (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000).

Η αναπτυξιακή πολιτική της Ευρώπης για τις ορεινές περιοχές αποτελεί εξειδικευμένο τμήμα της πολιτικής για ότι αυτή θεωρεί ως «ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου». Ο όρος «ολοκληρωμένη» αναφέρεται σε αντιπαράθεση με την μέχρι σήμερα μονοτομεακή, γεωργική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Τα αναπτυξιακά κίνητρα μετατοπίζονται από την προώθηση παραγωγής πρωτογενών προϊόντων στην ανάπτυξη υπηρεσιών και δραστηριοτήτων κατανάλωσης (Καρανικόλας και Μαρτίνοβ 1999). Χρησιμοποιείται πλέον ο όρος «διαφοροποίηση» (diversification), που σημαίνει οριζόντια οικονομική ανάπτυξη σε διάφορους τομείς (οικονομίες σκοπού). Σύμφωνα με το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ), αναμένεται να αποσυρθεί από τη γεωργική παραγωγή το 30-80% της αγροτικής γης, λόγω της εμφάνισης παραγωγικότερων καλλιεργειών. Συγκεκριμένα, για τις αγροτικές περιοχές οι οποίες βρίσκονται κοντά σε πόλεις, ενθαρρύνεται η ενδυνάμωση της αλληλεξάρτησης πόλης-υπαίθρου, ενώ για τις αγροτικές περιοχές οι οποίες απέχουν σημαντικά από πόλεις, προτείνεται η προώθηση εξωγεωργικών δραστηριοτήτων, όπως ο αγροτουρισμός και η αναψυχή.

Οι αναπτυξιακές επιλογές για τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας προσανατολίζονται από τη μια μεριά στην ενίσχυση του χιονοδρομικού τουρισμού και από την άλλη στην προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού ως συμπληρωματικής δραστηριότητας στην ορεινή γεωργία. Η ενίσχυση του χιονοδρομικού τουρισμού θα γίνει με άνοιγμα στην εθνική αγορά ή στη διεθνή.

Το δεύτερο μοντέλο ανάπτυξης των ορεινών περιοχών αφορά στην προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο ιαματικός τουρισμός και ο φυσιολατρικός τουρισμός, με καγιάκ, ράφτιγκ, ορεινή ποδηλασία, πεζοπορία, ορειβασία, ιππασία, κ.ά.

2.2. Ο ΔΗΜΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ¹

Εικόνα 2. Η θέση του Ν. Γρεβενών στον Ελλαδικό Χώρο

Εικόνα 3. Χάρτης του Νομού Γρεβενών

Ο Νομός Γρεβενών, είναι Νομός της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας με πρωτεύουσα την ομώνυμη πόλη των Γρεβενών. Έγινε ξεχωριστός Νομός το 1964 όταν αποσπάστηκε τμήμα του νομού Κοζάνης και τμήμα του νομού Λαρίσης. Συνορεύει με το νομό Ιωαννίνων στα δυτικά, με το νομό Καστοριάς στα βορειοδυτικά, με το νομό Κοζάνης στα βόρεια, με το νομό Λάρισας στα νοτιοανατολικά και με το νομό Τρικάλων στα νότια.

¹ Πηγή: Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Γρεβενών, 2015 - 2019

Με τον Ν.3852/2010 (ΦΕΚ 87/07-7-2010) «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης», ο Νόμος Γρεβενών αποτελείται από 2 Δήμους, το Δήμο Γρεβενών και το Δήμο Δεσκάτης.

Εικόνα 4. Νομός Γρεβενών: Δύο Δήμοι, Γρεβενών και Δεσκάτης.

Ο Δήμος Γρεβενών με έδρα τα Γρεβενά προήλθε από την συνένωση του Δήμου Γρεβενών με τους Δήμους Βεντζίου, Αγίου Κοσμά, Θεοδώρου Ζιάκα, Ηρακλειωτών και Γόργιανης και τις κοινότητες Αβδέλλας, Δοτσικού, Μεσολουρίου, Περιβολίου, Σαμαρίνας, Σμίξης και Φιλιππαιών.

Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 3 του Ν. 3852/2010, ο Δήμος Γρεβενών συγκροτείται από τις ακόλουθες Δημοτικές Ενότητες (Δ.Ε): Δ.Ε Γρεβενών, Δ.Ε Βεντζίου, Δ.Ε Γόργιανης, Δ.Ε Ηρακλεωτών, Δ.Ε Θεόδωρου Ζιάκα, Δ.Ε Αγίου Κοσμά, Δ.Ε Αβδέλλας, Δ.Ε Δοτσικού, Δ.Ε Μεσολουριού, Δ.Ε Περιβολίου, Δ.Ε Σαμαρίνας, Δ.Ε Σμίξης, Δ.Ε Φιλιππαίων.

Ο Δήμος Γρεβενών ανήκει στην Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών της περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας και είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση δήμος της Ελλάδας, με 1.859 τετρ. χλμ., με πραγματικό πληθυσμό 26.399 (δηλ. όσοι απογράφηκαν στο Δήμο Γρεβενών την ημέρα της τελευταίας απογραφής) και μόνιμο πληθυσμό 25.905 κατοίκους σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ από την απογραφή του 2011, ενώ σύμφωνα με την απογραφή του 2001 ο πληθυσμός ήταν 30.542 κάτοικοι.

Ο Δήμος αποτελεί το σημαντικότερο παραγωγικό οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών, καθώς εδώ είναι συγκεντρωμένο το 81,5% του συνολικού πληθυσμού της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών και καταλαμβάνει το 81,4% της συνολικής της έκτασης. Η οικονομική δραστηριότητα στηρίζεται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών και χαρακτηρίζεται από υψηλή διασπορά του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων.

Έδρα του Δήμου αποτελεί η πόλη του Γρεβενών, της οποίας η πληθυσμιακή βαρύτητα είναι σημαντική και διαχρονικά αυξανόμενη τόσο σε επίπεδο Δήμου, όσο και σε επίπεδο Νομού, με μόνιμο πληθυσμό 13.137 κάτοικοι (απογραφή 2011).

Αγροτικός, κατά κύριο λόγο υπήρξε στο παρελθόν και ο χαρακτήρας της οικονομίας του Δήμου και συνολικά του Νομού, με τον πρωτογενή τομέα να αποτελεί σημαντικό άξονα ανάπτυξης του και κυρίως των ορεινών Κοινοτήτων του και του Δήμου Δεσκάτης.

Στο Δήμο Γρεβενών, το 22% περίπου του ΑΕΠ παράγεται από τον πρωτογενή τομέα παραγωγής (γεωργία, κτηνοτροφία), 16% περίπου του ΑΕΠ από τον δευτερογενή τομέα παραγωγής (μεταποίηση πρώτων υλών) και 62% περίπου του ΑΕΠ από τον τριτογενή τομέα παραγωγής (υπηρεσίες)

Σε κάθε περίπτωση, η αποφυγή των οικονομικών μονόδρομων και η ανάπτυξη νέων και βιώσιμων οικονομικών δραστηριοτήτων, που θα αξιοποιούν τον φυσικό πλούτο της περιοχής, χωρίς να υποβαθμίζουν το περιβάλλον αποτελεί κύριο αναπτυξιακό στόχο για το Δήμο

Στο παρελθόν, η θέση του Δήμου και συνολικά του Νομού όντας σε μεγάλη απόσταση από τον παραδοσιακό μεταφορικό άξονα της χώρας (Αθήνα - Θεσσαλονίκη), σε συνδυασμό με την ορεινή γεωμορφολογία και το ορεινό ηπειρωτικό κλίμα, συντέλεσαν στη συγκοινωνιακή απομόνωσή των Γρεβενών από την υπόλοιπη Ελλάδα.

Η συνθήκη αυτή, έχει ανατραπεί με την ολοκλήρωση της νέας Εγνατίας Οδού και των Κάθετων αξόνων, αυτοκινητόδρομων υψηλών κατασκευαστικών προδιαγραφών, που συνδέουν την περιοχή του Νομού με το μεγάλο αστικό κέντρο της Θεσσαλονίκης, τις πρωτεύουσες των Νομών της Βόρειας και Δυτικής Ελλάδας, καθώς και τις γειτονικές βαλκανικές χώρες. Η αναμενόμενη κατασκευή του αυτοκινητόδρομου Ε65 (Αυτοκινητόδρομος Κεντρικής Ελλάδας) που θα συνδέσει την Εγνατία Οδό με την Νότια Ελλάδα (Λαμία, Αθήνα κ.τ.λ.) θα αυξήσει ακόμη περισσότερο τις προοπτικές

του Νομού Γρεβενών για ανάπτυξη. Να σημειώσουμε ότι η σύνδεση των δυο αυτοκινητοδρόμων, θα γίνει κοντά στην πόλη των Γρεβενών (σε απόσταση περίπου 10 km από αυτή).

Ο Δήμος Γρεβενών δεν διαθέτει αεροδρόμιο. Με την ολοκλήρωση της Εγνατίας Οδού όμως η απόσταση του αεροδρομίου «Μακεδονία» της Θεσσαλονίκης είναι περίπου δύο (2) ώρες, των Ιωαννίνων μιάμιση (1:30) ώρες και της Κοζάνης τριάντα (0:30) λεπτά, γεγονός που διευκολύνει πιθανές αεροπορικές μετακινήσεις.

Η ολοκλήρωση της Εγνατία Οδού έχει συμβάλλει σημαντικά στον τομέα των εξαγωγών προϊόντων της περιοχής αλλά και της προσέλκυσης τουριστών, κυρίως κατά την χειμερινή περίοδο με την ανάδειξη του χειμερινού τουρισμού, καθιστώντας το Δήμο Γρεβενών έναν τουριστικά προσπελάσιμο προορισμό. Στο γεγονός αυτό συμβάλλει ότι η Εγνατία Οδός διότι λειτουργεί συγχρόνως ως συλλεκτήριος οδικός άξονας των πανευρωπαϊκών αξόνων μέσω της Βαλκανικής και της Ν.Α. Ευρώπης.

Η θέση του Νομού σε σχέση με το μητροπολιτικό κέντρο της Θεσσαλονίκης και το λιμάνι της Ηγουμενίτσας δίνουν στα Γρεβενά ένα στρατηγικό πλεονέκτημα στον τομέα των μεταφορών.

Σε επίπεδο χρήσεων γης τα δάση κυριαρχούν, καλύπτοντας το 58,37% της έκτασης του Δήμου Γρεβενών, ακολουθούν οι αγροί με 28,08%, οι βοσκότοποι με 12,04% και σε απόσταση άλλες εκτάσεις (0,9%), οι οικισμοί (0,54%) και οι καλυπτόμενες από νερό επιφάνειες (0,07%). Από τα δάση, η πλειοψηφία ανήκει στην κατηγορία των πλατύφυλλων φυλλοβόλων (73,43%) και ακολουθούν τα κωνοφόρα (24,35%) και τα μικτά (2,22%).

Το κλίμα στην επικράτεια του Δήμου είναι ηπειρωτικό με μεγάλες θερμοκρασιακές διακυμάνσεις μεταξύ χειμώνα και καλοκαιριού.

2.3. Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΟΓΚΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ²

Λέγοντας «ορεινό όγκο» του Δήμου Γρεβενών, εννοούμε την Δ.Ε Γόργιανης, την Δ.Ε Θεόδωρου Ζιάκα, την Δ.Ε Αγίου Κοσμά, την Δ.Ε Αβδέλλας, την Δ.Ε Δοτσικού, την Δ.Ε Μεσολουρίου, την Δ.Ε Περιβολίου, την Δ.Ε Σαμαρίνας, την Δ.Ε Σμίξης, την Δ.Ε Φιλιππαίων. Αναλυτικότερα :

Ο πρώην Δήμος Γοργιανής συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Γοργιανής του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από τις ακόλουθες έξι (6) Τοπικές Κοινότητες: Καλλιθέας, Κηπουρείου, Κρανέας, Μικρολιβάδου, Πηγαδίτσας, Σιταρά. Η έκταση της Δ.Ε. ανέρχεται σε 210 χιλιάδες στρέμματα περίπου και έδρα του είναι το Κηπουρείο που συγκεντρώνει το 25,60% του συνολικού πληθυσμού. Γεωμορφολογικά, η περιοχή της Δ.Ε είναι ορεινή με εξαίρεση την περιοχή της Πηγαδίτσας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Γόργιανης, ήταν 891 κάτοικοι.

Εικόνα 5. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Γόργιανης

² Πηγή: Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Γρεβενών 2015 - 2019

Ο πρώην Δήμος Θεόδωρου Ζιάκα συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Θεόδωρου Ζιάκα του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από τις ακόλουθες δώδεκα (12) Τοπικές Κοινότητες: Αλατόπετρας, Αναβρυτών, Ζάκα, Κοσματίου, Λάβδα, Μαυραναίων, Μοναχitίου, Πανοράματος, Πολυνερίου, Προσβόρρου, Σπηλαίου, Τρικώμου. Η έκταση του Δημοτικής Ενότητας είναι περίπου 242.676 στρ. και έδρα της Δ.Ε είναι οι Μαυραναίοι που συγκεντρώνει το 22% περίπου του συνολικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Θεοδώρου Ζιάκα, ήταν 1.385 κάτοικοι.

Εικόνα 6. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Θεοδώρου Ζιάκα

Ο πρώην Δήμος Αγίου Κοσμά συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Αγίου Κοσμά του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από τις ακόλουθες εννέα (9) Τοπικές Κοινότητες: Αγίου Κοσμά, Δασυλλίου, Καληράχης, Καλλονής, Κυδωνιών, Κυπαρισσίου, Μεγάλου, Οροπεδίου, Τρικόρφου. Η έκταση της Δημοτικής Ενότητας Αγίου Κοσμά είναι περίπου 115.093 στρ. και έδρα του είναι ο οικισμός Μέγαρο που συγκεντρώνει το 42,52% του συνολικού πληθυσμού. Γεωμορφολογικά, στην περιοχή κυριαρχούν οι ορεινές εκτάσεις που σε συνδυασμό με τα λιγοστές

καλλιεργήσιμες εκτάσεις οδήγησαν στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Αγίου Κοσμά, ήταν 888 κάτοικοι.

Εικόνα 7. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Αγίου Κοσμά

Η πρώην κοινότητα Αβδέλλας συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Αβδέλλας του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Αβδέλλας. Η έκταση της Δ.Ε είναι περίπου 40.000 στρ. και έδρα της είναι η Αβδέλλα (ο μοναδικός οικισμός της Δ.Ε.) που συγκεντρώνει το σύνολο του πληθυσμού και αποτελεί ένα από τα πιο γνωστά βλαχοχώρια της περιοχής. Βρίσκεται σε υψόμετρο 1.300 - 1.400 μ. στις πλαγιές της Α. Πίνδου, στους πρόποδες του Όρους Βασιλίτσα, ενώ περιβάλλεται επίσης από τα Όρη Αώος (Αυγό), Σμόλικας και Όρλιακας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Αβδέλλας, ήταν 384 κάτοικοι.

Εικόνα 8. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Αβδέλλας

Η πρώην κοινότητα Δοτσικού συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Δοτσικού του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Δοτσικού. Η έκταση της Δ.Ε είναι περίπου 24.930 στρ. και έδρα της είναι το Δοτσικό (ο μοναδικός οικισμός της Δ.Ε.) που συγκεντρώνει το σύνολο του πληθυσμού και βρίσκεται σε υψόμετρο 1.060 μέτρων στις ανατολικές πλαγιές του Σμόλικα. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Δοτσικού, ήταν 43 κάτοικοι.

Εικόνα 9. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Δοτσικού

Η πρώην κοινότητα Μεσολουρίου συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Μεσολουρίου του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Μεσολουρίου. Η έκταση της Δ.Ε. Μεσολουρίου είναι περίπου 17.821 στρ. και η έδρα της είναι το Μεσολούρι (ο μοναδικός οικισμός της Δ.Ε.) που συγκεντρώνει το σύνολο του πληθυσμού. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Μεσολουρίου, ήταν 35 κάτοικοι.

Εικόνα 10. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Μεσολογγίου

Η πρώην κοινότητα Περιβολίου συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Περιβολίου του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Περιβολίου. Η έκταση της Δ.Ε είναι περίπου 137.000 στρ. και έδρα της είναι το Περιβόλι που συγκεντρώνει το σύνολο του πληθυσμού. Η Δ.Ε είναι γνώστη από τη σημαντική έκταση δασοκάλυψης (80%) και από την ύπαρξη της Βάλια Κάλντα (Εθνικός Δρυμός). Το Περιβόλι βρίσκεται ανάμεσα στη Βασιλίτσα (ενταγμένη περιοχή στο Δίκτυο NATURA 2000) και το Λύγκο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Περιβολίου, ήταν 251 κάτοικοι.

Εικόνα 11. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Περιβολίου

Η πρώην κοινότητα Σαμαρίνης συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Σαμαρίνης του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Σαμαρίνης. Η έκταση της Δ.Ε είναι περίπου 91.039 στρ. και έδρα της είναι η Σαμαρίνα που συγκεντρώνει το σύνολο του πληθυσμού. Είναι κτισμένη σε υψόμετρο 1.600 μ. στις βορειοανατολικές πλαγιές του Όρους Σμόλικα (2.637 μ.) και είναι το ψηλότερο χωριό, όχι μόνο της χώρας μας αλλά και των Βαλκανίων. Βρίσκεται κτισμένη ανάμεσα σε πυκνά δάση πεύκου, οξιάς, πυξαριού και ρόμπολου. Το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής, αποτέλεσμα της ιδιαίτερης γεωμορφολογίας, διατηρεί μια εξαιρετική μοναδικότητα με πολλά και συχνά σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Σαμαρίνας, ήταν 486 κάτοικοι.

Εικόνα 12. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Σαμαρίνας

Η πρώην κοινότητα Σμίξης συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Σμίξης του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Σμίξης. Η έκταση της Κοινότητας είναι περίπου 24.951 στρ. και έδρα της είναι η Σμίξη που συγκεντρώνει το σύνολο του πληθυσμού. Δυτικά της Σμίξης υψώνεται η Βασιλίτσα (2.249 μ.) στην κορυφή της όποιας έχει διαμορφωθεί πίστα για σκι. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο πραγματικός πληθυσμός της Δ.Ε. Σμίξης, ήταν 468 κάτοικοι.

Εικόνα 13. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Σμίξης

Η πρώην κοινότητα Φιλιππίων συγκροτείται πλέον σε Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε) Φιλιππίων του Καλλικρατικού Δήμου Γρεβενών, η οποία αποτελείται από την Τοπική Κοινότητα Φιλιππίων. Η έκταση της Κοινότητας είναι περίπου 14.190 στρ. και έδρα της είναι οι Φιλιππίοι που συγκεντρώνει το σύνολο του πληθυσμού. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά την απογραφή του 2011, ο μόνιμος πληθυσμός της Δ.Ε. Φιλιππίων, ήταν 159 κάτοικοι.

Εικόνα 14. Δήμος Γρεβενών, Δ.Ε. Φιλιππίων

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στα βλαχοχώρια και συγκεκριμένα στις Δ.Ε. Σαμαρίνας, Περιβολίου, Αβδέλλας και Σμίξης, ο μόνιμος πληθυσμός τους μαζί με τους επισκέπτες, κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, φτάνει τις 2.000 – 2.500 άτομα σε κάθε οικισμό.

2.3.1. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

Την τελευταία δεκαετία ο ορεινός όγκος του Δήμου Γρεβενών άρχισε να αποκτά μια ικανοποιητική υποδομή σε κλίνες. Ο ορεινός όγκος διαθέτει ξενοδοχεία και ξενώνες στην ευρύτερη περιοχή δυναμικότητας άνω των 2.049 κλινών. Τα καταλύματα αυτά έχουν κατασκευασθεί ή αναπαλαιωθεί το τελευταίο διάστημα μέσω των προγραμμάτων LEADER και ΟΠΑΑΧ, αποτελούν δε στην πλειοψηφία τους κτίσματα τα οποία έχουν άριστη αισθητική και στοιχεία από την τοπική παράδοση με αναβαθμισμένο το επίπεδο παροχής υπηρεσιών.

Στους πίνακες που ακολουθούν έχουν καταγραφεί τόσο τα Ξενοδοχεία του ορεινού όγκου του Δήμου Γρεβενών, όσο και οι Ξενώνες.

Πίνακας 1. Ξενοδοχειακά καταλύματα ορεινού όγκου Δήμου Γρεβενών

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΞΕΝΟΔΟΧΙΑΚΩΝ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ			
Α/Α	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΚΛΙΝΕΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
1	Αβδέλλα	20	Γ
2	Αλατόπετρα	30	Α
3	Αλατόπετρα	12	Α
4	Αλατόπετρα	30	Γ
5	Αλατόπετρα	42	Α
6	Αναβρυτά	15	Α
7	Ζιάκας	30	Α
8	Ζιάκας	22	Β
9	Κηπουριό	20	Α
10	Κοσμάτι	28	Α

11	Κοσμάτι	15	Γ
12	Κοσμάτι	20	Γ
13	Κρασιά	10	A
14	Κρασιά	49	A
15	Λάβδας	20	Γ
16	Λάβδας	21	Γ
17	Λάβδας	136	A
18	Μέγαρο	9	A
19	Μεσολούρι	18	B
20	Μικρολίβαδο	20	Γ
21	Μοναχίτι	22	A
22	Οροπέδιο	8	B
23	Πανόραμα	18	Γ
24	Πανόραμα	20	A
25	Πανόραμα	236	A
26	Περιβόλι	9	A
27	Περιβόλι	12	B
28	Περιβόλι	12	B
29	Περιβόλι	45	A
30	Πολυνέρι	15	A
31	Πολυνέρι	8	A
32	Πολυνέρι	12	B
33	Πολυνέρι	12	Γ
34	Πολυνέρι	9	A
35	Πολυνέρι	30	Γ

36	Πολυνέρι	22	Γ
37	Πολυνέρι	215	A
38	Πρόσβορο	10	Γ
39	Ροδιά	10	Γ
40	Σαμαρίνα	50	A
41	Σαμαρίνα	12	A
42	Σαμαρίνα	18	B
43	Σαμαρίνα	15	B
44	Σαμαρίνα	20	Γ
45	Σύδενδρο	15	B
46	Σύδενδρο	31	A
47	Σμίξη	25	Γ
48	Σμίξη	20	B
49	Σμίξη	20	A
50	Σμίξη	30	A
51	Σμίξη	38	B
52	Σμίξη	18	Γ
53	Σμίξη	20	A
54	Σμίξη	15	B
55	Σμίξη	25	A
56	Σμίξη	50	Γ
57	Σμίξη	40	B
58	Σπήλαιο	20	Γ
59	Σπήλαιο	10	A
60	Σπήλαιο	10	A

61	Σπήλαιο	23	B
62	Τρίκωμο	48	A
63	Φιλιππαίοι	25	A
64	Φιλιππαίοι	50	B
65	Φιλιππαίοι	100	A
ΣΥΝΟΛΟ		2.049	

Πηγή: (ΕΒΕ) Επιμελητήριο Γρεβενών, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Αθηνών.

Στα περισσότερα από τα παραπάνω καταλύματα λειτουργούν ταβέρνες που προσφέρουν παραδοσιακά εδέσματα και φαγητό στους ένοικους και στους επισκέπτες τις περιοχής. Σε αρκετά χωριά ο επισκέπτης θα συναντήσει το παραδοσιακό καφενείο αλλά και το ψητοπωλείο που ταυτόχρονα θα μπορεί να προσφέρει είδη παντοπωλείου. Ο επισκέπτης θα βρει ποικιλία διασκέδασης σε χώρους αναψυχής καθώς και νυκτερινή διασκέδαση. Μεγάλος είναι ο αριθμός των καφενείων και των παραδοσιακών καφενείων που έχουν κρατήσει την παραδοσιακή μορφή και μεταφέρουν τον επισκέπτη στο παρελθόν. Σε όλες τις ταβέρνες ο επισκέπτης θα βρει παραδοσιακές τροφές και θα γευθεί την γαστρονομία της περιοχής με το χοιρινό και πρόβειο κεμπάπ, το κοκορέτσι, τα χωριάτικα λουκάνικα, το ανεβατό, κάνοντας έτσι μια ολοκληρωμένη απόδραση από την καθημερινότητα. Πλέον ο ορεινός όγκος διαθέτει και σημαντικές ειδικές τουριστικές υποδομές, αλλά και κατάλληλα διαμορφωμένα Δημοτικά κτίρια, τέτοια που μπορούν να αναπτύξουν και να στηρίξουν και άλλου είδους εναλλακτικού τουρισμού όπως είναι ο Συνεδριακός τουρισμός.

3. ΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

3.1 ΕΘΝΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΒΟΡΕΙΑΣ ΠΙΝΔΟΥ

Η Βόρεια Πίνδος, εμφανίζει έναν από τους υψηλότερους δείκτες ποικιλότητας τύπων οικοτόπων στην ορεινή Ελλάδα. Δεκάδες οικοτόποι μεγάλης σημασίας έχουν καταγραφεί και συμπεριληφθεί ήδη στην κοινοτική οδηγία 92/43 για την «Διατήρηση των οικοτόπων και ειδών χλωρίδας και πανίδας».

Το Εθνικό Πάρκο της Βόρειας Πίνδου ιδρύθηκε το 2005 με την ΚΥΑ 23069/ΦΕΚ 639 (14/6/2005). Βρίσκεται στη βορειοδυτική Ελλάδα, στα όρια των Νομών Ιωαννίνων και Γρεβενών. Έχει έκταση 1.969.741 στρέμματα και αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα χερσαία Εθνικά Πάρκα της χώρας μας, (Διανέλλος, 2009).

Περιλαμβάνει δύο Εθνικούς Δρυμούς: του Βίκου - Αώου (1973) και της Πίνδου (Βάλια Κάλντα) (1966), καθώς και τη μεταξύ τους γεωγραφική περιοχή. Με τη δημιουργία και λειτουργία του «Εθνικού Πάρκου» και την προοπτική εφαρμογής συγκεκριμένων διαχειριστικών μέτρων, αναμένεται να διασφαλιστεί η οικολογική αξία της περιοχής. Παράλληλα, η ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού θα δώσει δυνατότητες ανάδειξης και ανάπτυξης στη Βόρεια Πίνδο, συμβάλλοντας και στην οικονομική ανόρθωση της περιοχής.

Συνολικά, στο Εθνικό Πάρκο της Βόρειας Πίνδου περιλαμβάνονται 11 περιοχές που ανήκουν στο Πανευρωπαϊκό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών: «ΦΥΣΗ 2000» (NATURA 2000). Από αυτές οι έξι ανήκουν εξ ολοκλήρου στο Εθνικό Πάρκο, ενώ οι υπόλοιπες πέντε κατά ένα μέρος τους. Επίσης περιλαμβάνονται 11 Καταφύγια Άγρια Ζώης, Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους, μία περιοχή χαρακτηρισμένη ως Βιογενετικό Απόθεμα της Βάλια Κάλντα και ένα Γεωπάρκο, το Γεωπάρκο Βίκου-Αώου ενταγμένο στο Ευρωπαϊκό και Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO.

Στο Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου υπάρχουν 30 τύποι οικοτόπων. Μεγάλη έκταση του Εθνικού Πάρκου καλύπτουν οι δασικοί οικότοποι και κυρίως εκείνοι της μαύρης Πεύκης, της Οξιάς, της Ελάτης και των Δρυών (Διανέλλος, 2009).

Πέντε τύποι οικοτόπων του Ε.Π. Β. Πίνδου χαρακτηρίζονται από υψηλή οικολογική αξία και σπανιότητα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με τα κριτήρια αξιολόγησης της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ περί διατήρησης οικοτόπων και ειδών, δηλαδή αποτελούν τύπους οικοτόπων προτεραιότητας.

Στο Εθνικό Πάρκο της Βόρειας Πίνδου απαντώνται πάνω από 2.000 είδη χλωρίδας και βλάστησης, ενώ η άγρια πανίδα καταγράφει μέχρι σήμερα 60 είδη θηλαστικών, 186 είδη πουλιών, 30 είδη ερπετών, 14 είδη αμφιβίων και 17 είδη ψαριών.

Η διοίκηση και η διαχείριση του Ε.Π. Β. Πίνδου γίνεται από τον Φορέα Διαχείρισης Εθνικών Δρυμών Βίκου-Αώου και Πίνδου ο οποίος ιδρύθηκε το 2002 με τον Ν.3044, (Διανέλλος, 2009).

Εικόνα 15. Το φαράγγι του Βίκου

Εικόνα 16. Ο ποταμός Αρκουδόρεμα στη Βάλια Κάλντα

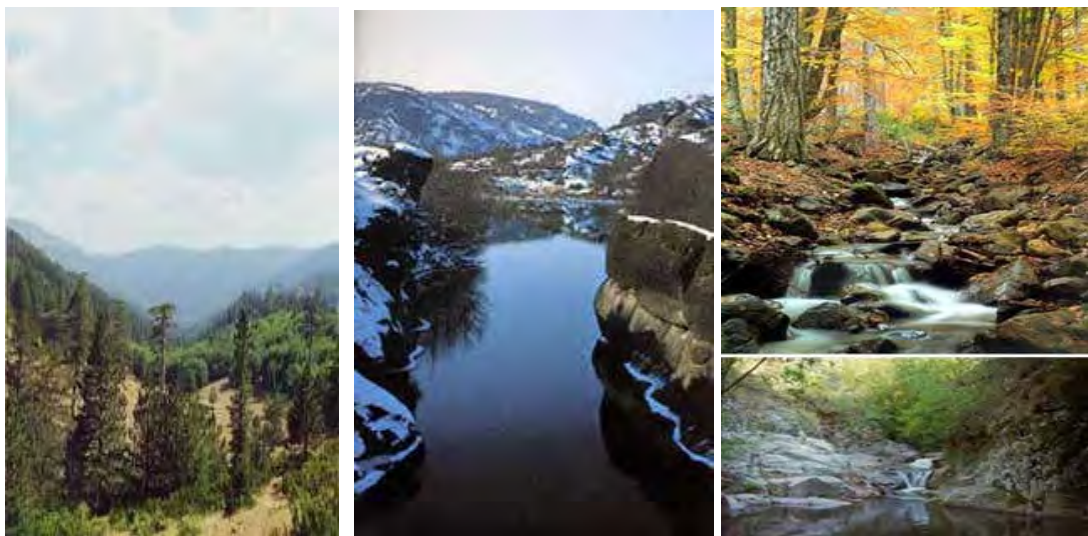
Εικόνα 17. Εκδρομές Ερμηνείας Περιβάλλοντος για σχολεία από τον Φορέα Διαχείρισης Εθνικών Δρυμών Βίκου – Αώου και Πίνδου

3.1.1 ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΙΝΔΟΥ «ΒΑΛΙΑ ΚΑΛΝΤΑ»

Ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου ένας από τους σπουδαιότερους μας Δρυμούς ιδρύθηκε με το Β.Δ. 487.1966 (ΦΕΚ 120/1966), με σκοπό την προστασία της πλούσιας πανίδας και χλωρίδας, ειδικότερα την προστασία των αιωνόβιων ρόμπολων και μαυρόπευκων της περιοχής, ύστερα από ενέργειες της Φιλοδασικής Ένωσης Αθηνών. Έχει συνολική έκταση 69.000 στρεμ., από τα οποία 33.500 ανήκουν στον πυρήνα και 35.500 στη ζώνη προστασίας. Περιφερειακά του Δρυμού βρίσκονται τα χωριά Βωβούσα, Περιβόλι, Κρανιά Γρεβενών και Μηλέα Γρεβενών, (Διανέλλος, 2009).

Περιλαμβάνει την κοιλάδα της «Βάλια – Κάλντα» (ζεστή κοιλάδα), του Αρκουδορέματος, τα βουνά Λύγκος και Μαυροβούνι, μέχρι τις κορυφές του βουνού Αυγό. Αποτελεί έναν από τους σπουδαιότερους και παρθένους δρυμούς και από τους τελευταίους βιότοπους της καφετιάς αρκούδας και άλλων σημαντικών ειδών της ελληνικής πανίδας.

Βρίσκεται σε υψόμετρο 1400 μέτρων και περικλείεται από βουνά με υψόμετρο πάνω από 2000 μέτρα μεταξύ αυτών βρίσκονται οι κορυφές Αυγό (2.177 μ.), Πυροστία (1.965 μ.), Αυτιά (2.055 μ.), Μηλιά (2.180 μ.), Φλέγκα (2.158 μ.), Κακοπλεύρι (2.160 μ.), Τρία σύνορα (2.050 μ.) και Σαλατούρα (2.019 μ.). Η κοιλάδα διασχίζεται από δύο ρέματα, το Ποταμάκι Ζεστό και Σαλιατούρας Ρέμα, όπου μαζί σχηματίζουν το Αρκουδόρεμα, που αποτελεί παραπόταμο του Αώου ποταμού, (Διανέλλος, 2009).

Εικόνα 18. Η Βάλια Κάλντα

Εικόνα 19. Ειδικές διαδρομές με 4Χ4 μέσω του τοπικού γραφείου οικότουρισμού

Εικόνα 20. «Βάλια Κάλντα» Η κοιλάδα των αισθήσεων και των παραισθήσεων

Πηγή: <http://aetos-grevena.blogspot.gr/>

Από τους πιο κοντινούς προορισμούς είναι το ρέμα της «Βάλιας Κίρνα», νοτιοδυτικά της Σαμαρίνας. Το ρέμα αυτό πηγάζει από τον Σμόλικά και σχηματίζει καταρράκτες. Νοτιοδυτικά του χωριού, στους πρόποδες του Σμόλικά, όπου βρίσκονται οι δύο γνωστές «Δρακόλιμνες», Σμόλικά και Άπα Σπιντζιουράτα (Κρεμαστό Νερό), οι οποίες έχουν ολόκληρο τον χρόνο νερό και είναι από τα ξεχωριστά αξιοθέατα της περιοχής γιατί βρίσκονται σε υψόμετρο 1960 μέτρων. Εδώ στις ορεινές υποαλπικές λίμνες της Βόρειας Πίνδου, βρίσκουμε τους λεγόμενους αλπικούς τρίτωνα.

Εικόνα 21. Από τη Σαμαρίνα οι πεζοπόροι θα ανακαλύψουν την άγνωστη «Βάλια Κίρνα» (Κουιάδα του Διαβόλου) με τον όμορφο καταρράκτη της.

Εικόνα 22. Πανοραμική άποψη της Δρακόλιμνης (υψόμετρο 2.150 μ.). Στα δεξιά διακρίνεται η κορυφή του Σμόλικα (υψόμετρο 2.637μ.).

Εικόνα 23. Η κατάκτηση της κορυφής (κορυφή Γέρος-Σμόλικας)! Η καρδιάσχημη λίμνη που φαίνεται, είναι η περίφημη (αλπική) Δρακολίμνη! Στο φόντο φαίνεται το βόρειο τμήμα του Νομού Ιωαννίνων και η Αλβανία.

Η κοιλάδα είναι προσβάσιμη από 3 σημεία :

1. Τα χωριά Περιβόλι και Βοβούσα
2. Τα χωριά Κρανιά και Μικρολίβαδο
3. Τη Μηλιά Μετσόβου

3.1.1.1. ΜΑΝΙΤΑΡΙΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΑΝΙΤΑΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΛΑΒΔΑ ΓΡΕΒΕΝΩΝ³

Την τελευταία δεκαπενταετία με επίκεντρο τα Γρεβενά καταγράφεται στη χώρα μας ένα πρωτοφανές φαινόμενο «μανιταροφιλίας και μανιταρογνωσίας», που συνοδεύεται από αξιοσημείωτη κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και ερευνητική καταγραφική δραστηριότητα, αφού τα αυτοφυή μανιτάρια, εκτός από εκλεκτή τροφή, αποτελούν: πρώτη ύλη για την παρασκευή κορυφαίας ποιότητας προϊόντων διατροφής, πόλο έλξης επισκεπτών, πηγή έμπνευσης για δημιουργία έργων τέχνης, εξέχον στοιχείο βιοποικιλότητας και αντικείμενο επιστημονικής έρευνας, αφορμή για πολιτιστικά δρώμενα, αφορμή για ανάπτυξη συλλογικής δράσης και κοινωνικής συνοχής, αφορμή για συνεργασίας και φιλία με άλλους λαούς και τελικά μοχλό ήπια οικονομικής δραστηριότητας και τοπικής ανάπτυξης. Στα ορεινά Γρεβενά έχουν καταγραφεί περισσότερα από 2.500 είδη μανιταριών. Η πόλη των Γρεβενών αναγνωρίζεται ως η αδιαμφισβήτητη μανιταροπρωτεύουσα των Βαλκανίων, καθώς μάλιστα είναι η έδρα των Μανιταρόφιλων Ελλάδας και η μόνη πόλη που επισήμως ανακηρύχτηκε «Πόλη των Μανιταριών» με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, του Δήμου Γρεβενών, το 2007. Ένα τεράστιο πάρκο, στην είσοδο της πόλης των Γρεβενών, είναι αφιερωμένο στα μανιτάρια (το γνωστό Πάρκο Μανιταριών) και ξεκίνησε το φετινό Αύγουστο την λειτουργία του με διάφορα δρώμενα, περίπτερα με μανιταροπροϊόντα, κλπ., γλυπτά σύμπλεγμα μανιταριών κοσμούν κεντρικά σημεία της πόλης και πινακίδες καλωσορίζουν τους επισκέπτες στις εισόδους της πόλης των μανιταριών.

Πρόσφατα με πρωτοβουλία της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας που θα χρηματοδοτήσει και του Εμπορικού Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Γρεβενών που θα οργανώσει τη δράση, θα λειτουργήσει δομή «Κέντρο Πιστοποίησης Μανιταριών» στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και κατάρτισης «Δια Βίου Μάθησης», όπου οι συμμετέχοντες θα λαμβάνουν την πιστοποίηση του συλλέκτη άγριων μανιταριών, η οποία θα παρέχεται από τον Διεπιμελητηριακό Φορέα Πιστοποίησης (ΔΙΦΟΠ) της Κεντρικής Ένωσης Επιμελητηρίων Ελλάδος, εφόσον πληρούνται απαιτήσεις, προδιαγραφές και διαδικασίες που προβλέπονται από τα διεθνή πρότυπα (Πηγή: ΕΡΤ Κοζάνης, Σεπτ. 2017). Όπως τονίστηκε υπάρχει ήδη μεγάλο ενδιαφέρον από πολλούς συλλέκτες

³ Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών, Αναπτυξιακή Νομού Γρεβενών (ΑΝΓΡΕ Α.Ε.), (2002) Μανιτάρια

μανιταριών, ενώ επίσης έγινε γνωστό ότι «ανάλογα με το βαθμό δυσκολίας και επικινδυνότητας στην συλλογή μανιταριών, η εκπαίδευση θα διαρκεί μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα. Λόγω της απουσίας νομοθετικού πλαισίου για τη συλλογή άγριου μανιταριού ως αγροτουριστικής δραστηριότητας, μέσα από τη διαδικασία της πιστοποίησης επαγγελματικών προσόντων θα δοθεί η δυνατότητα για διάσωση, κατοχύρωση και διάδοση ενός καθαρά παραδοσιακού τοπικού επαγγέλματος.

Το 2011 εγκαινιάστηκε στον ορεινό όγκο, στη Λάβδα Γρεβενών, το 1^ο Μουσείο Μανιταριών στην Ελλάδα, ενώ το 2013, μέσω πανελλήνιου διαγωνισμού που προκήρυξε ο Εμπορικός Σύλλογος Γρεβενών, επιλέχθηκε το μανιταροέμβλημα της πόλης των Γρεβενών. Την ίδια χρονιά τα αυτοφυή μανιτάρια προστέθηκαν επισήμως στο καλάθι των τοπικών προϊόντων της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας. Το Μουσείο Μανιταριών, στη Λάβδα Γρεβενών, στεγάζεται σε ένα πέτρινο παραδοσιακό κτίριο, στο οποίο φιλοξενούνται άγρια φυσικά μανιτάρια, αποξηραμένα, καθώς και γλυπτά, τα οποία ενσωματώθηκαν μέσα σε προθήκες οι οποίες αποτελούν μικρογραφία της φύσης. Για όλα τα μανιτάρια δίνονται πληροφορίες με πλούσια βιβλιογραφία και οπτικοακουστικό υλικό. Επιπλέον, παρέχεται δυνατότητα για μικροσκοπική εξέταση. Ο χώρος με τα οπτικοακουστικά μέσα που διαθέτει είναι κατάλληλος για σεμινάρια και ημερίδες και μετατρέπεται σε αίθουσα παρουσιάσεων με εκπαιδευτικό και ενημερωτικό περιεχόμενο. Δίνει έτσι τη δυνατότητα σε σχολεία και ομάδες να επισκέπτονται το χώρο και να ικανοποιούν τις μαθησιακές τους αναζητήσεις ως προς τη φύση και το περιβάλλον. Η Λάβδα με το Μουσείο της βρίσκεται σε ένα μαγευτικό τοπίο, που απέχει μόλις 12 χλμ. από την Βασιλίτσα και 15 χλμ. από την Βάλια Κάλντα.

Εικόνα 24. Το παραδοσιακό κτίριο του μουσείου μανιταριών

Εικόνα 25. Διοργάνωση σεμιναρίων και ημερίδων

Εικόνα 26. Οι προθήκες του Μουσείου Μανιταριών

Εικόνα 27. Ένας από του χώρους του μουσείου

3.2 ΔΙΚΤΥΟ "NATURA 2000" & ΤΟΠΙΑ Τ.Ι.Φ.Κ. «ΣΠΗΛΑΙΟ ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΚΑΙ ΏΡΛΙΑΚΑΣ»

Στον ορεινό Δήμο Γρεβενών συναντώνται βιότοποι NATURA 2000. Οι περιοχές NATURA αφορούν τόπους Κοινοτικής Σημασίας - ΤΚΣ (Sites of Community Importance – SCI) όπως ορίζονται από την Οδηγία 92/43/ΕΚ "Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας".

Οι προστατευόμενες περιοχές που περιλαμβάνονται, εξ ολοκλήρου ή τμήματά τους ή εφάπτονται, στον Δήμο Γρεβενών είναι οι εξής:

- Βάλια Κάλντα και τεχνητή λίμνη του Αώου (SPA) με κωδικό προστασίας GR1310002 και έκταση 146.604,8 στρέμματα.
- Εθνικός Δρυμός Πίνδου (Βάλια Κάλντα) - ευρύτερη περιοχή (SCI) με κωδικό προστασίας GR1310003 και έκταση 68.382,5 στρέμματα.
- Βασιλίτσα με κωδικό προστασίας (SCI) GR1310001 και έκταση 80.127,8 στρέμματα.
- Όρη Όρλιακας και Τσούγκρια (SPA) με κωδικό προστασίας GR1310004 και έκταση 102.305,4 στρέμματα.

Με βάση την κοινοτική οδηγία 79/409 καθορίζονται οι κατάλληλες περιοχές, σε αριθμό και μέγεθος, "Ζώνες Ειδικής Προστασίας" (SPA) για την διατήρηση των ειδών της ορνιθοπανίδας που περιλαμβάνονται στο παράρτημα Ι της οδηγίας. Η κοινοτική οδηγία 92/43 έχει σαν στόχο την δημιουργία ενός ευρωπαϊκού δικτύου "Ειδικά Προστατευομένων Περιοχών", ονομαζόμενο Δίκτυο Natura 2000, που περιλαμβάνει περιοχές που φιλοξενούν είτε οικοτόπους προτεραιότητας του παραρτήματος Ι της οδηγίας, είτε είδη προτεραιότητας του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας.

Το δίκτυο Natura 2000 συμπεριλαμβάνει και τις "Περιοχές Ειδικής Προστασίας" που έχουν καθοριστεί βάση της οδηγίας 79/409 για την διατήρηση των άγριων πουλιών.

Το Τοπίο Ιδιαιτέρου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) είναι ένας τόπος που διακρίνεται για την αισθητική του αξία και παραμένει σε αξιόλογο βαθμό φυσικός, αν και συχνά είναι

δομημένος. Το μέγεθός του έχει οριστεί με ανθρώπινα μέτρα και δεν υπερβαίνει τη δυνατότητα πεζοπορίας μιας μέρας, εκτός ειδικών εξαιρέσεων. Συχνά τα ΤΙΦΚ περιλαμβάνουν παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους. Στον ορεινό όγκο εντάσσεται το ΤΙΦΚ «Σπήλαιο Γρεβενών και Όρλιακας» (Κωδ. ΑΤ4010052) που ιδρύθηκε με την Υ.Α. Α/Φ 16/41594/4218/73 (526Β/73).

Το ασβεστολιθικό βουνό «Όρλιακας» εν μέσω μίας ευρείας περιοχής πυριγενών πετρωμάτων (συνθήκες νησίδας) σε συνθήκες ηπειρωτικού κλίματος φιλοξενεί μία βλάστηση με σπάνια σύνθεση και φυτογεωγραφικό ενδιαφέρον. Κεντρικό σημείο της περιοχής ένα μικρό αλλά εντυπωσιακότατο φαράγγι στη νοτιοανατολική απόληξη του ασβεστολιθικού Όρλιακα που θα πρέπει να δημιουργήθηκε από τη διεύρυνση τεκτονικού ρήγματος με τη δράση του Βενέτικου ποταμού.

Ένα μικρότερο φαράγγι, επίσης εντυπωσιακό ανατολικά του χωριού Σπήλαιο, διασχίζεται από άλλο κλάδο του Βενέτικου ποταμού. Πολύ εντυπωσιακοί επίσης είναι οι μαιανδρισμοί των δύο κλάδων του Βενέτικου καθώς και τρία πέτρινα τοξωτά γεφύρια. Το μοναστήρι της Κοιμήσεως της Θεοτόκου κοντά στο Σπήλαιο είναι ένα κομψότεχνημα μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής με αξιόλογα εκκλησιαστικά κειμήλια και αγιογραφίες. Ιστορικός τόπος η περιοχή, συνδέεται με σημαντικά πρόσωπα και γεγονότα του αγώνα κατά των Τούρκων. Δάση ψυχρόβιων κωνοφόρων (έλατα και μαυρόπευκα) στα ψηλότερα του Όρλιακα με χαρακτηριστικές ορθοπλαγιές και μία ποικιλία ασβεστόφιλων κυρίως πλατυφύλλων ειδών χαμηλότερα (Μακεδονική δρυς, αγριοκερασιές, πυξάρια, σφενδάμια. Ο «Όρλιακας» εξ αιτίας της μεγάλης ποικιλότητας της βλάστησης και των σπάνιων θηλαστικών που ζουν εκεί έχει μεγάλη οικολογική αξία.

Η περιοχή του Σπηλαίου και η ευρύτερη περιοχή (φαράγγι, Κελί της Καλόγριας) προσφέρουν δυνατότητα για δραστηριότητες αναψυχής, τουρισμού, περιπατητικές. Δυνατότητα διάπλευσης του ποταμού (καγιάκ, ράφτιγκ). Η περιοχή είναι ήδη αρκετά γνωστή. Χαρακτηρίζεται από τις εκτεταμένες βραχώδεις περιοχές, με ορθοπλαγιές και φαράγγια στην λεκάνη απορροής του Βενέτικου ποταμού. Η βλάστηση περιλαμβάνει δρυοδάση, μικτά αείφυλλα και δάση μαύρης πέυκης. Υπάρχουν επίσης εγκαταλελειμμένες καλλιέργειες και λιβάδια. Το σημαντικότερο στοιχείο της περιοχής είναι η ύπαρξη μεγάλων ορθοπλαγιών και φαραγγιών όπου φωλιάζουν σημαντικοί πληθυσμοί αρπακτικών πουλιών. Σημαντική είναι η παρουσία του Μαυροπελαργού, του Πετρίτη, του Χρυσαιτού και του Ασπροπάρη (Μπούσμπουρας, 2009).

Εικόνα 28. Ο Όρλιακας

Εικόνα 29. Διοργάνωση δραστηριοτήτων στον Όρλιακα και το Φαράγγι του Σπηλαίου

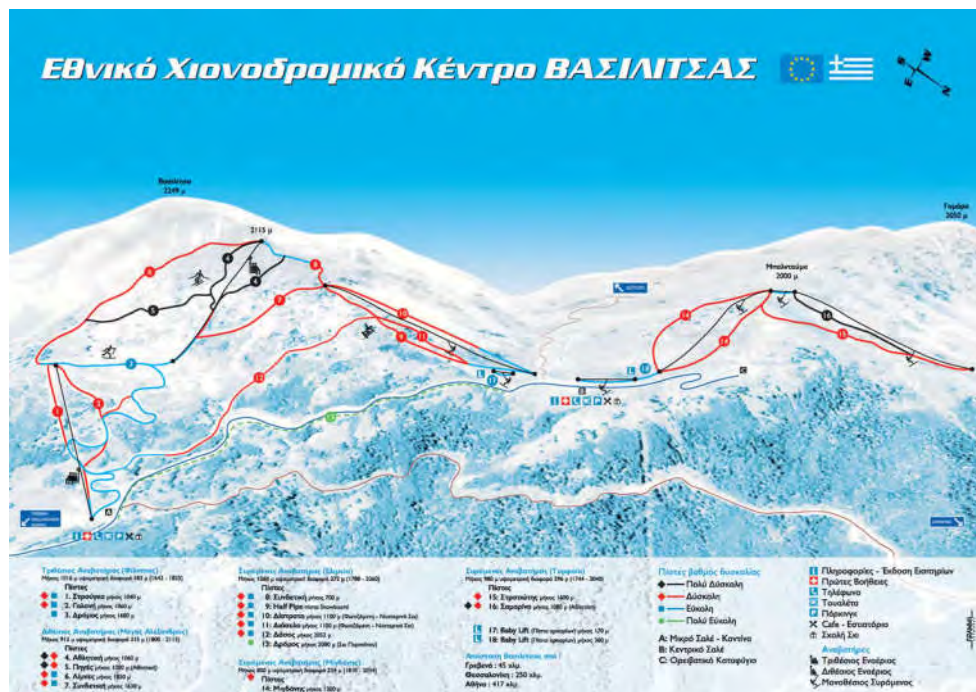
3.3. ΕΘΝΙΚΟ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΣΙΛΙΤΣΑΣ (Ε.Χ.Κ.Β.)

Το φυσικό μεγαλείο της Πίνδου παρότρυνε στις αρχές του 1975 μια παρέα ρομαντικών ανθρώπων, να δημιουργήσουν τον Χιονοδρομικό Ορειβατικό Σύλλογο Γρεβενών, για να υλοποιήσουν τότε μια ουτοπία: το Χιονοδρομικό Κέντρο στη Βασιλίτσα. Το 1991 ο Χιονοδρομικός Ορειβατικός Σύλλογος Γρεβενών παραχωρεί στη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού τη μικρή υποδομή που δημιούργησε, προκειμένου να συσταθεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, με φορέα διοίκησης επταμελή επιτροπή και με ονομασία Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσα (ΕΧΚΒ). Οι προσπάθειες της διοίκησης και της Νομαρχίας Γρεβενών συνεχίζονται, και το 1998 εγκρίνεται η μελέτη των περιβαλλοντικών όρων του Χιονοδρομικού Κέντρου και παραχωρούνται 436.722,00 στρέμματα από το τότε Υπουργείο Γεωργίας στη Γ.Γ. Αθλητισμού, επίτευγμα που λύνει τα προβλήματα για χωροταξικό σχεδιασμό και εκπόνηση μελετών για κατασκευή απαραίτητων έργων υποδομής καθώς και κτιριακών, που έχουν ως αρχή την προστασία του καταπληκτικού αυτού περιβάλλοντος, μακριά από αυθαίρετες και ανεξέλεγκτες κατασκευές.

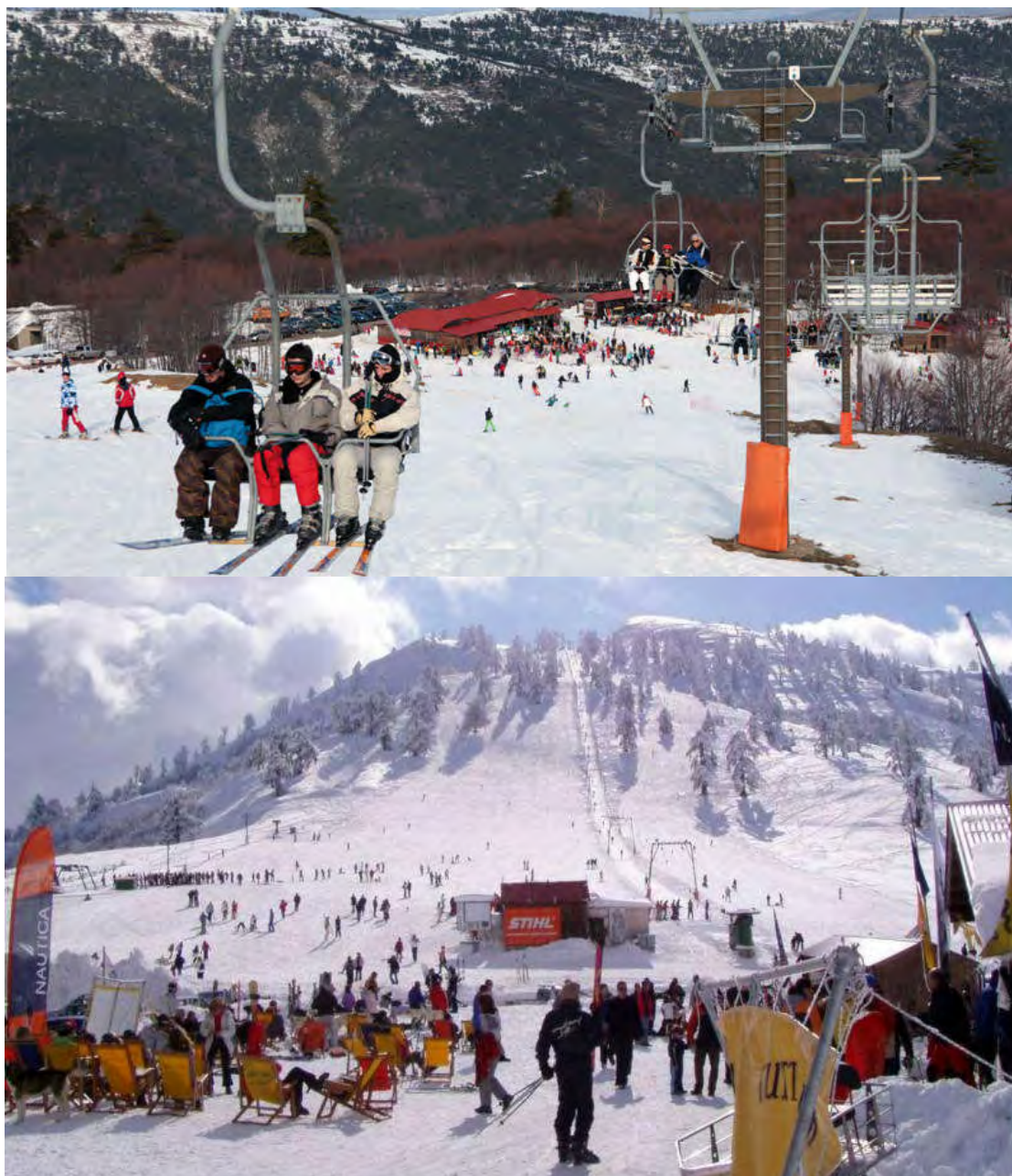
Το Χιονοδρομικό Κέντρο της Βασιλίτσας αναπτύσσεται στην Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών από υψόμετρο 1.635μ. (Λίσιορο) μέχρι υψόμετρο 2.220μ. (Αυχένας Βασιλίτσας) και καλύπτει μια έκταση 4.403.392,00μ. Από την έκταση αυτή το μεγαλύτερο τμήμα (3.001.898,00μ.) ανήκει στην Κοινότητα Σμίξης (τώρα Δήμος Γρεβενών), 575.484,00μ. στο Δημόσιο, 389.288,00μ. στη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού και 436.722,00μ. στην κοινότητα Δίστρατο (τώρα Δήμος Κόνιτσας, Ιωαννίνων). Όσον αφορά την περιβαλλοντική ευαισθησία η περιοχή εμπίπτει στον Τόπο Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ) με ονομασία «Όρος Βασιλίτσα» με κωδικό προστασίας (SCI) GR1310001 του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου NATURA 2000. Επιπλέον εμπίπτει εντός του Εθνικού Πάρκου της Βόρειας Πίνδου και συγκεκριμένα εντός της Περιφερειακής Ζώνης αυτού (Π3).

Το χιονοδρομικό της Βασιλίτσας, απέχει 42 χιλιόμετρα από την πόλη των Γρεβενών και είναι αγαπημένος προορισμός για χειμερινές αποδράσεις, με περίοπτη θέση στην καρδιά των χιονοδρόμων σε πανελλαδικό επίπεδο, με αποτέλεσμα να θεωρείται ένα από τα καλύτερα χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδας, το οποίο είναι χιονισμένο τους περισσότερους μήνες του χρόνου και δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες για πολλές χειμερινές δραστηριότητες. Το χιονοδρομικό της Βασιλίτσας, επάνω στο ομώνυμο όρος

Το πανέμορφο Χιονοδρομικό μετατρέπεται σε «bike park» κατά την διάρκεια της θερινής περιόδου. Έχει στηθεί ένα μονοπάτι κατάλληλο για «Downhill» ώστε να φιλοξενούνται αγώνες του Πανελλήνιου Πρωταθλήματος. Σχεδίασαν και κατασκεύασαν το νέο «DH trail» και συντήρησαν υπάρχουσες διαδρομές ώστε να υπάρχει δυνατότητα χρήσης δύο διαφορετικών μονοπατιών. Ακολούθησαν και συνεχίζουν επιτυχημένα «riding weekend».

Εικόνα 30. Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας

Εικόνα 31. Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας: Lift

Εικόνα 32. Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας: Σαλέ

Εικόνα 33. Διαμορφωμένος χώρος δραστηριοτήτων «Mountain Bike» στη Βασιλίτσα

4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

4.1 ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

4.1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα παραδοσιακά πέτρινα γεφύρια της πατρίδας μας, διάσπαρτα σε όλο τον Ελληνικό χώρο, αποτελούν σημαντικά μνημεία της λαϊκής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Η χρήση τους ήταν στο επίκεντρο των τοπικών οδικών αξόνων μέχρι και τη δεκαετία του 1960, όπου μετά την έκρηξη της ανάπτυξης του οδικού δικτύου για τις ανάγκες της σύγχρονης εποχής κατασκευάστηκαν νέες οδογέφυρες από οπλισμένο σκυρόδεμα, (Τσότσος, 1995).

Έτσι πολλά από αυτά τα γεφύρια έχουν υποστεί βαθιά σημάδια από το πέρασμα του χρόνου, μερικά είναι μισογκρεμισμένα και τα περισσότερα παρουσιάζουν φθορές, οι οποίες, καθώς δεν επιδιορθώνονται γίνονται όλο και πιο επικίνδυνες για την ύπαρξη τους. Ο Δήμος Γρεβενών εδώ και χρόνια έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια ανάδειξης αυτών των διαφορετικών ιστορικών – αρχιτεκτονικών μνημείων μιας και τα τελευταία χρόνια με ενέργειες του αυτά έχουν κηρυχθεί διατηρητέα ιστορικά μνημεία από τις αρμόδιους φορείς αρχαίων, Βυζαντινών και Νεότερων μνημείων και μέσα από διάφορα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν ξεκινήσει να γίνονται οι απαραίτητες επισκευές που μπορούν διασφαλίζουν τη συνέχιση της επιβιώσής τους για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού η κύρια πηγή ζωής τους ήταν η χρήση τους (Ν.Α. Γρεβενών, 2000).

Τα γεφύρια κτίζονταν πάντα πάνω σε δρόμους και τα σωζόμενα πέτρινα γεφύρια της Δυτικής Μακεδονίας αποτελούν αποδείξεις για την πορεία παλιών δρόμων που έχουν σήμερα εξαφανιστεί. Οι δρόμοι αυτοί στις ορεινές περιοχές στένευαν, γίνονταν σε πολλές περιπτώσεις στενά μονοπάτια, που ελίσσονταν σε απότομα πρανή, όταν η εδαφική διαμόρφωση το επέβαλλε. Εάν εξαιρέσει κανείς τα μικρά γεφύρια που βρίσκονται μέσα σε οικισμούς, τα υπόλοιπα και πιο μεγάλα έχουν προ πολλού χάσει

κάθε χρησιμότητα. Αρκετά από αυτά είναι χαμένα σε δυσπρόσιτες ρεματιές και μοιάζουν ξεχασμένα κι' αφημένα στο έλεος του Θεού και στη φθορά του χρόνου, (Τσότσος, 1996).

4.1.2 Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ

Η αρχιτεκτονική των πέτρινων γεφυριών της Δυτικής Μακεδονίας δεν διαφέρει από την αντίστοιχη των Ηπειρώτικων και των γεφυριών από άλλες περιοχές του Ελληνικού χώρου. Βασικό της στοιχείο είναι το τόξο (καμάρα). Τα τόξα των γεφυριών είναι από ημικυκλικά έως ελλειπτικά. Τα τελευταία δίνουν την εικόνα ελλειπτικού σχήματος, αλλά πλησιάζουν περισσότερο το σχήμα του «καταβιβασμένου» κυκλικού τόξου, δηλαδή τόξου μικρότερου από το ημικύκλιο. Οξυκόρυφα τόξα συναντιούνται σπάνια με μοναδικό δέγμα το γεφύρι της Πορτίτσας, στο Σπήλαιο Γρεβενών. Το υλικό (οι πέτρες), που ήταν από τα πετρώματα της περιοχής, συνήθως ήταν ασβεστόλιθοι αργιλικοί, σχιστόλιθοι και ψαμμόλιθοι και σπανιότερα γρανίτες και γνεύσιους, όπου υπήρχαν στην περιοχή, αλλά είναι το σκληρότερο πέτρωμα και δύσκολα λαξεύεται, (Τσότσος, 1995, Ν.Α. Γρεβενών, 2000).

Το οδόστρωμα του γεφυριού στρώνονταν με πέτρες που σχημάτιζαν λιθόστρωτο (καλντερίμι). Άλλοτε αυτές οι πέτρες είναι ακατέργαστες κι άλλοτε επίπεδες πλάκες (π.χ. στο γεφύρι Δοτσικού Γρεβενών). Τα παλιά πέτρινα γεφύρια, καθώς είναι κατασκευασμένα με ντόπια υλικά, δένουν αρμονικά με το περιβάλλον και συμπληρώνουν την ομορφιά του φυσικού τοπίου. Πάνω τους διαφαίνεται όχι μόνο η ικανότητα της τεχνικής, αλλά η τόλμη και το μεράκι του λαϊκού τεχνίτη, η φαντασία κι η ευρηματικότητα στις λύσεις των τεχνικών προβλημάτων σε συνδυασμό με μια καλαισθησία, που μάλλον έχει εκλείψει στις μέρες μας, (Τσότσος 1995, 1996).

Το κτίσιμο των γεφυριών ήταν συχνότερο επί Τουρκοκρατίας. Από τη μια οι ηγεμόνες του Οθωμανικού κράτος (Αγάδες) που είχαν τον έλεγχο της περιοχής προσπάθησαν να καταστήσουν την προσπέλαση πιο άνετη και ευκολότερη κατασκευάζοντας γεφύρια, και με αυτό τον τρόπο προσέλκυαν τα εμπορικά караβάνια, εισπράττοντας από αυτά το κατάλληλο χρηματικό ποσό ως αμοιβή για τις υπηρεσίες που τους προσφερόταν, (Ν.Α. Γρεβενών, 2000).

Εικόνα 34. Το γεφύρι του Αζίζ Αγά. Τέλεια αρμονία με το φυσικό περιβάλλον

4.1.3 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ

Τα γεφύρια των Γρεβενών είναι σε γενικές γραμμές τα μεγαλύτερα, εντυπωσιακότερα και πιο αξιόλογα της Μακεδονίας. Στα Γρεβενά έχουν καταγραφεί 31 τοξωτά γεφύρια, εκ των οποίων 17 είναι σε καλή κατάσταση (ακέραια), 7 δεν υπάρχουν πια (σώζονται μόνο ίχνη τους) και σε άλλα επτά σώζονται τμήματα υπό την μορφή ερειπίων. Κηρύχθηκαν ιστορικά διατηρητέα μνημεία (τα σωζόμενα, ακέραια), από την 11η εφορεία Βυζαντινών μνημείων της Βέροιας, ύστερα από ενέργειες της Νομαρχίας Γρεβενών, το 1995. Τα δεκαπέντε (15) γεφύρια, κηρύχθηκαν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία, με την ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ36/29028/694/30-06-1995 (ΦΕΚ 632/Β/18-07-1995). Πιο πριν είχαν κηρυχθεί ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία, το γεφύρι της Κοκκινιάς με την ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ36/6303/149/25-04-1990 (ΦΕΚ 358/Β/18-06-1990 και το γεφύρι του Δοτσικού, το μοναδικό εντός οικισμού, με την ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ36/35065/787/8-08-1985.

Οι αρμόδιοι φορείς αρχαιοτήτων και μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού σε αρκετές περιπτώσεις έχουν προβεί σε εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης. Τα μοναδικά αυτά αξιοθέατα μπορούν να συμβάλουν στην τουριστική ανάπτυξη των υποβαθμισμένων σήμερα, δημογραφικά και οικονομικά περιοχών των Γρεβενών. Τα περισσότερα γεφύρια βρίσκονται στον ορεινό όγκο και γεφυρώνουν τον Βενέτικο ποταμό και τον κυριότερο παραπόταμο, το Βελόνια. Παρακάτω γίνεται μία σύντομη παρουσίαση των κυριοτέρων:

Το γεφύρι του Αζίζ Αγά

Το γεφύρι του Αζίζ Αγά (ή του Ζίζαχα, κατά παρεφθαρμένη ονομασία που δίνουν οι κάτοικοι των γειτονικών χωριών) είναι κτισμένο στο Βενέτικο ποταμό, παραπόταμο του Αλιάκμονα, νοτιοδυτικά των Γρεβενών και ανάμεσα στο χωριό Τρίκωμο και Κοσμάτι, από τη μια μεριά και Κηπουριό από την άλλη. Είναι ακριβώς το σημείο όπου ο Βενέτικος κάνει τη μεγάλη καμπή του από βορρά προς ανατολάς και λίγο πριν τη συνάντησή του με τον παραπόταμό του Σταυροπόταμο (ή Σιτοβίτικο). Το γεφύρι εκτείνεται σε διεύθυνση από βορρά προς νότο, σε μήκος 71 μ. και σχηματίζει τρεις καμάρες. Η μεσαία είναι πολύ μεγαλύτερη και από κάτω της κυλάει το ρεύμα του ποταμού. Οι δύο ακραίες καμάρες είναι μικρές και γεμίζουν νερό μόνο όταν το ποτάμι

πλημμυρίζει. Το πλάτος του είναι 3 μ. και το ύψος του φτάνει τα 15 μ. Είναι το μεγαλύτερο σε ύψος γεφύρι της Μακεδονίας και εξ αιτίας και του μεγάλου μήκους του, το πιο εντυπωσιακό και μεγαλοπρεπές. Το γεφύρι χτίστηκε το 1727, όπως μαρτυρούσε λιθανάγλυφη πλάκα εντοιχισμένη στην ανατολική όψη του γεφυριού. Η πλάκα υπήρχε στις αρχές του αιώνα αλλά αργότερα εφθάρη, διότι ήταν φτιαγμένη όχι από τα πετρώματα της περιοχής (αργιλικός σχιστόλιθος), αλλά από άλλη περιοχή.

Εικόνα 35. Το γεφύρι του Αζίζ Αγά και γύρω του το σκουροπράσινο τοπίο

Το γεφύρι της Πορτίτσας

Το γεφύρι στις Πορτίτσες είναι κτισμένο ακριβώς κάτω (σε νότια διεύθυνση) από το Σπήλαιο, το ιστορικό χωριό των Γρεβενών, που είναι σκαρφαλωμένο σε βραχώδη εξέαρση του όρους Όρλιακα. Σε υψόμετρο 900 μ. το βουνό του Σπηλαιού χωρίζεται από το βουνό Λυκότρυπα, όπου είναι χτισμένο το χωριό Μοναχίτι, με μια βαθιά κοιλάδα, την οποία διαρρέει ο ένας από τους δύο ποταμούς, που κοντά στο σημείο εκείνο ενώνονται και σχηματίζουν το Βενέτικο. Ακριβώς κάτω από το Σπήλαιο, η κοιλάδα στενεύει απότομα και καταλήγει σε βαθύ φαράγγι, ύψους 200 μ. και πλάτους λίγων μέτρων στο στενότερο σημείο του. Το γεφύρι είναι κτισμένο στην είσοδο του φαραγγιού και συνδέει το Σπήλαιο με το Μοναχίτι. Το γεφύρι είναι δίτοξο, σε διεύθυνση από βορρά προς νότο, με μια μεγάλη καμάρα, με άνοιγμα τόξου, περίπου 24 μ. και μία (προς βορρά) πολύ μικρή. Το μήκος του είναι 34 μ. το πλάτος 2,70 μ. και το ύψος 7,80 μ. τα τρία βάθρα του εδράζονται σε βράχους και στο μεσαίο βάθρο υπάρχει μεγάλη ανακουφιστική οπή, από όπου περνάει το νερό, όταν το ποτάμι πλημμυρίζει την

κοιλάδα. Στη στέψη του γεφυριού υπάρχει λιθόστρωτο (καλντερίμι) με έντονες κλίσεις. Το γεφύρι πρέπει να κτίστηκε ανάμεσα στα έτη 1830 – 1850 περίπου.

Εικόνα 36. Το γεφύρι της Πορτίτσας εμπρός στο ομώνυμο φαράγγι.

Το γεφύρι του Σπανού

Το γεφύρι του Σπανού είναι κτισμένο στον Βενέτικο Ποταμό, λίγο μετά την συμβολή του με τον παραπόταμο του Σταυροποτάμου, ανάμεσα στα χωριά Κηπουριό, Κοσμάτι και Πηγαδίτσα του Ν. Γρεβενών. Το γεφύρι παλιότερα συνέδεε όχι μόνο τα απέναντι χωριά Κοσμάτι και Πηγαδίτσα, αλλά γενικότερα τα χωριά και τα βοσκοτόπια της Βορειοανατολικής Πίνδου με τη Θεσσαλία. Είναι το μεγαλύτερο σωζόμενο γεφύρι της Μακεδονίας σε μήκος, περίπου 84 μέτρα. Το πλάτος του είναι 3,50 μ. και το ύψος της μεγαλύτερης καμάρας του 10,40 μ. Έχει πέντε τόξα εκτεινόμενα σε ευθεία γραμμή από βορρά προς νότο, που δεν έχουν διαφορά μεταξύ τους στο μέγεθος και στο σχήμα τους. Για τη χρονολόγηση της κατασκευής του γεφυριού, κατατοπιστική είναι η χρονολογία 1846, χαραγμένη στη ΒΑ όψη του βάθρου του μεγαλύτερου τόξου, προφανώς το έτος κατασκευής του.

Εικόνα 37. Η ανατολική όψη του γεφυριού πάνω από τα νερά του Βενέτικου ποταμού

Το γεφύρι στο Ζιάκα

Το γεφύρι αυτό δεν έχει καμιά ιδιαίτερη ονομασία, εκτός από το προσωνύμιο (μάλλον, παρά ονομασία) «Τουρκογέφυρο», που ίσως σημαίνει ότι χτίστηκε με χρηματοδότηση κάποιου Τούρκου, πράγμα συνηθισμένο την εποχή της Τουρκοκρατίας. Το γεφύρι είναι κτισμένο στον ποταμό Βελονιά, έναν από τους δύο παραποτάμους που σχηματίζουν το Βενέτικο, λίγο βορειότερα από το γεφύρι του Μύλου Σπηλαίου, σε μια ανοιχτή κοιλάδα με καλλιεργημένα χωράφια που σχηματίζουν τα βουνά Όρλιακας από δυτικά και τα χαμηλά βουνά των χωριών Μαυραναίοι και Μαυρονόρος ανατολικά. Το γεφύρι είναι δίτοξο με τη δυτική καμάρα μεγαλύτερη. Εκτείνεται από δυτικά προς ανατολικά σε μήκος 41 μ., πλάτος 3,10 μ. και ύψος μεγάλης καμάρας 7,50 μ. Το μεσαίο βάθρο του καταλήγει σε προεξοχές τριγωνικής κάτοψης και από τις δύο πλευρές, ενώ πάνω από τις βάσεις του μεσαίου και του, προς τα δυτικά, ακρόβαθρου υπάρχουν ανακουφιστικές οπές. Στο οδόστρωμά του υπάρχει λιθόστρωτο καλντερίμι. Το γεφύρι κτίστηκε μέσα στο 19ο αιώνα, χωρίς να γνωρίζουμε πότε ακριβώς, οπωσδήποτε όμως προ του 1885 διότι ο Νικόλαος Σχινάς στο βιβλίο του «Οδοιπορικά σημειώσεις Μακεδονίας» που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1886, αναφέρει την ύπαρξη του γεφυριού.

Εικόνα 38. Η βόρεια όψη του γεφυριού του Ζιάκα στο Βελόνια ποταμό

Το γεφύρι του Κηπουρείου

Το γεφύρι του Κηπουριού είναι κτισμένο στον Σταυροπόταμο, παραπόταμο του Βενέτικου, λίγο πριν τη συμβολή των δύο ποταμών, πολύ κοντά στο γεφύρι του Σπανού και δίπλα από την εθνική οδό Γρεβενών – Μετσόβου – Ιωαννίνων. Παλιότερα συνέδεε το Κηπουριό με τα Γρεβενά, αλλά και αποτελούσε τμήμα της οδού από την Ήπειρο, μέσω Μετσόβου, προς τα Γρεβενά. Είναι τρίτοξο με άνισες καμάρες. Μεγαλύτερη είναι η τρίτη από το νότο. Έχει συνολικό μήκος 48 μ., πλάτος 3,70 μ. και ύψος μεγαλύτερης καμάρας 6,90 μ. Υπάρχει η παράδοση στους κατοίκους του Κηπουριού ότι κατασκευάστηκε την ίδια, περίπου, εποχή με το γεφύρι του Σπανού, επομένως χρονολογείται κάπου στα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

Εικόνα 39. Νότια όψη του γεφυριού από τον ποταμό Σταυροπόταμο, λίγο πριν την ένωση του με το Βενέτικο.

Το γεφύρι της Καστανιάς ή « Γεφύρι στα Καγκέλια »

Το γεφύρι της Καστανιάς είναι κτισμένο στο Βενέτικο ποταμό, λίγα χιλιόμετρα πριν το γεφύρι του Αζίζ Αγά, πάνω στο δρόμο από το Τρίκωμο προς το Μοναχίτι. Η περιοχή είναι μια δασώδης χαράδρα που σχηματίζεται ανάμεσα στο λόφο, στην κορυφή του οποίου είναι κτισμένο το Τρίκωμο και στις πλαγιές του βουνού Λυκότρυπα, όπου βρίσκεται το Μοναχίτι. Είναι δίτοξο, με συνολικό μήκος 40,50 μ., πλάτος 2,80 μ. και ύψος 10,30 μ. Η χρονολογία της κατασκευής του είναι άγνωστη, πιθανότερο όμως είναι να κτίστηκε το 19ο αιώνα. Στους κατοίκους του Τρικώμου είναι περισσότερο γνωστό με το όνομα «Γεφύρι στα Καγκέλια». Το τοπωνύμιο «Καγκέλια» οφείλεται στα κλωθογυρίσματα του παλιού μονοπατιού μετά το γεφύρι, στον ανήφορο προς το Μοναχίτι.

Εικόνα 40. Από το μονοπάτι του γεφυριού πηγαίνοντας προς το χωριό Μοναχίτι.

Το γεφύρι του Δοτσικού

Το γεφύρι αυτό είναι το μοναδικό στο νομό Γρεβενών που είναι κτισμένο μέσα σε οικισμό. Βρίσκεται ακριβώς στο μέσο του χωριού Δοτσικό, πάνω στο ρέμα που διασχίζει το χωριό. Είναι το ίδιο ρέμα που πιο κάτω γίνεται ο Βελονιάς, παραπόταμος του Βενέτικου και που πάνω του υπάρχουν άλλα τέσσερα πέτρινα γεφύρια (το Νιδρούζι, Ζιάκα, Μύλο Σπηλαίου, Λιάτισας). Βρίσκεται και στο μεγαλύτερο υψόμετρο (1060 μ.) από όλα τα πέτρινα γεφύρια της Μακεδονίας. Είναι μονότοξο, με μήκος 24 μ., πλάτος 2,40 μ. και ύψος 4 μ. Κτισμένο με πέτρες από σχιστόλιθο, παρουσιάζει μεγάλο άνοιγμα τόξου σε σχέση με το μικρό ύψος του. Στο κλειδί (μεσαία πέτρα του τόξου) της νότιας όψης υπάρχει σκαλισμένο λιθανάγλυφο κεφάλι, πράγμα πολύ συνηθισμένο στην αρχιτεκτονική των σπιτιών του Δοτσικού. Στη στέψη του γεφυριού υπάρχει λιθόστρωτο, που επισκευάστηκε πρόσφατα και, καθ' όλο το μήκος του και από τις δύο πλευρές, υπάρχει στηθαίο με μαυρόπλακες, τοποθετημένες σε όρθια θέση, ύψους 40-80 εκατοστά και πάχους 20-30 εκατοστών. Το γεφύρι χρησιμοποιείται και σήμερα για να επικοινωνούν οι δύο συνοικίες του χωριού, που χωρίζονται από το Δοτσικιώτικο ρέμα, χωρίς βέβαια να περνούν από πάνω οχήματα. Οι πιο ηλικιωμένοι κάτοικοι του χωριού βεβαιώνουν πως το γεφύρι κτίστηκε μετά την εκκλησία του χωριού, η οποία κτίστηκε

το 1865. Συνεπώς το κτίσιμό του τοποθετείται γύρω στο 1870 - 1880. Οι μαστόροι που το έκτισαν ήταν κυρίως από το γειτονικό χωριό Καλλονή αλλά και από το Δοτσικό. Ένας από τους μαστόρους ήταν ο Μητάκος από την Καλλονή, ο οποίος έζησε 110 χρόνια και πέθανε γύρω στο 1960.

Εικόνα 41. Η νότια όψη του γεφυριού στο Δοτσικό. Το μοναδικό εντός οικισμού

Το γεφύρι στο Νιδρούζι

Το γεφύρι στο Νιδρούζι, που μπορεί να ονομαστεί και γεφύρι της Αλατόπετρας ή γεφύρι του Πρόσβορου (βρίσκεται στα όρια των κτηματικών περιοχών των δύο χωριών) είναι κτισμένο στο Δοτσικιώτικο ποτάμι, που έρχεται από τα χωριά Δοτσικό και Μεσολούρι, ακριβώς πριν τη συμβολή του με το Σμιζιώτικο ποτάμι, που έρχεται δυτικά, από την Πίνδο. Είναι το ίδιο ποτάμι, που πιο κάτω λέγεται Βελονιάς, ζεύεται από τις γέφυρες του Ζιάκα και του Σπήλαιου και αποτελεί τον ένα από τους δύο βασικούς κλάδους του Βενέτικου. Το γεφύρι συνδέει τα χωριά Πρόσβορο και Αλατόπετρα, με ημιονική οδό, με τα απέναντι χωριά Καληράχη και Ανάβρυτα κι από κει με τα Γρεβενά. Το γεφύρι είναι μονότοξο, έχει μήκος 20 μ., πλάτος 3,50 μ., ύψος 7,50 μ. και άνοιγμα τόξου 11,50 μ. Διαφέρει από όλα τα Μακεδονικά παραδοσιακά πέτρινα γεφύρια ως προς την τεχνική της κατασκευής του. Η διαφορά έγκειται στο μέγεθος των λίθων που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του. Πρόκειται για

μεγάλες λαξευτές πέτρες, σχήματος ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Η χρονολογία κτισίματος του γεφυριού είναι άγνωστη, αλλά τοποθετείται από τους μεγαλύτερους σε ηλικία κατοίκους της Αλατόπετρας, πριν το 1900.

Εικόνα 42. Η ανατολική όψη του γεφυριού στο Νιδρούζι

Τα γεφύρια της Κρανιάς

Κοντά στο χωριό Κρανιά Γρεβενών υπάρχουν δύο μικρά πέτρινα γεφύρια, μονότοξα, πάνω στο παλιό μονοπάτι των караβανιών που, (από τα Γιάννενα δια μέσου του Μετσόβου, της Μηλιάς, Κρανιάς και του Κηπουριού) οδηγούσε στα Γρεβενά, περνώντας απ' τα γεφύρια του Βενέτικου και των παραποτάμων του. Το πρώτο γεφύρι ονομάζεται του Ματσαγκάνη, από το όνομα ιδιοκτήτη χωραφιών κοντά στο γεφύρι. Έχει μήκος 16 μ., ύψος 5,50 μ., πλάτος 2,50 μ. και άνοιγμα τόξου 9 μ. Το γεφύρι είναι κτισμένο στο ποτάμι που ρέει από την Κρανιά προς Μικρολίβαδο και Σπήλαιο. Μ' αυτό επικοινωνούσαν οι κάτοικοι της Κρανιάς με το Κηπουριό και τα Γρεβενά. Το κτίσιμό του χρονολογείται πριν το 1850.

Εικόνα 43. Το μικρό μονότοξο γεφύρι του Μασσαγκάνη σε (υψόμετρο 900μ.)

Το δεύτερο γεφύρι ονομάζεται του Σταμπέκη, πάλι από το όνομα ιδιοκτήτη χωραφιών της περιοχής. Βρίσκεται δυτικά της Κρανιάς, πάνω στο ρέμα που κατεβαίνει από τη Μηλιά Μετσόβου. Ένωσε την Κρανιά με το Μικρολίβαδο και είναι άγνωστο πότε κατασκευάστηκε. («Σταμπέκο» στα ιταλικά σημαίνει «αγριόγιδο»).

Εικόνα 44. Το γεφύρι του Σταμπέκη

Το γεφύρι της Μαέρης

Το γεφύρι της Μαέρης είναι κτισμένο στον ποταμό Παλιομάερο, παραπόταμο της Πραμόρτσας, ανάμεσα στα χωριά Δασύλλιο (παλιό όνομα Μαέρη, απ' όπου και το όνομα του γεφυριού) και Τρίκορφο. Ένα μικρό φράγμα πριν το γεφύρι, που σχηματίζει μικρό καταρράκτη, δίνει μεγαλύτερη ομορφιά στο τοπίο. Το γεφύρι είναι μονότοξο, με τη μοναδική καμάρα σχεδόν τέλειο τόξο κύκλου και τα βάθρα σε σχήμα ορθογωνίου τριγώνου. Έχει μήκος 23 μ., πλάτος 3 μ., ύψος 7 μ., άνοιγμα τόξου 12,50 μ. και σιδερένια τζινέτια στις καλοχτισμένες πέτρες του τόξου του. Κατασκευάστηκε το 1910. με τη συνδρομή των ξενιτεμένων Δασυλλιωτών στην Αμερική, με έρανο μεταξύ των κατοίκων και την προσωπική τους εργασία.

Εικόνα 45. Η ανατολική όψη του γεφυριού της Μάερης που βρίσκεται ανάμεσα στα χωριά Δασύλλιο και Τρίκορφο του Βοΐο πάνω στο Μαγεριώτικο ποτάμι

4.2. ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΟ «ΚΑΣΤΡΙ» ΓΡΕΒΕΝΩΝ. Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΩΝ ΤΥΜΦΑΙΩΝ⁴

Η ανασκαφή στο Καστρί Γρεβενών, στις πλαγιές της ανατολικής Πίνδου, σε υψόμετρο 1.200μ. (ίσως στην υψηλότερη στην Ελλάδα αρχαιολογική ανασκαφή), ανάμεσα στα χωριά του Πολυνερίου και της Αλατόπετρας, του ορεινού όγκου του Δήμου Γρεβενών, είναι μια από της πλέον πρόσφατες αρχαιολογικές δραστηριότητες του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, η οποία ξεκίνησε το 1999 από την Ομότιμη Καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου, Στέλλα Δρούγου και των συνεργατών της. Η περιοχή «Καστρί» έχει κηρυχθεί ως αρχαιολογικός χώρος, με την ΥΑ ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/Α1/Φ30/80758/3912/2-08-2010 (ΦΕΚ 379/ΑΑΠ/6-09-2010).

Η φυσική ομορφιά του τόπου, η ξεχωριστή στρατηγική σημασία της θέσης, τα εμφανή αρχαία λείψανα, οδήγησαν εκεί τους αρχαιολόγους καθηγητές και τους φοιτητές τους, για να ξεκινήσουν τη δύσκολη αυτή ανασκαφή. Στους χρόνους αυτούς η ανασκαφή με μικρές χρονικές περιόδους και ακόμη μικρότερες οικονομικές δυνάμεις, που προήλθαν κυρίως από την Τοπική Αυτοδιοίκηση Γρεβενών και του Υπουργείου Μακεδονίας - Θράκης, με τη συμπαράσταση του Υπουργείου Πολιτισμού και κάτω από την ομπρέλα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, κατόρθωσε να αποφέρει σημαντικά αποτελέσματα και ευρήματα. Γρήγορα αποδείχτηκε ότι στο Καστρί υπήρξε η οχυρωμένη ακρόπολη μιας αρχαίας πόλης της «Χώρας των Τυμφαίων», τμήματος του βασιλείου της Μακεδονίας, από τα τελευταία χρόνια του Αλεξάνδρου Γ' και των διαδόχων του. Οι μέχρι τώρα αρχαιολογικές ενδείξεις δεν μπορούν να αποκαλύψουν ποια ήταν η θεότητα στην οποία ήταν αφιερωμένος ο Ναός της πόλης.

Ωστόσο, αποκαλύπτουν ότι στην περιοχή Καστρί ήταν χτισμένη μια σπουδαία πόλη, της αρχαίας Τυμφαίας, με στρατηγική θέση για την επικοινωνία των αρχαίων πόλεων της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. Κύριο οικοδόμημα στη δυτική πλευρά του μεγάλου πλατώματος στο Καστρί αποδεικνύεται ο άστυλος και πετρόχριστος ναός, ο οποίος μαζί με τη Δωρική στοά και το Κεντρικό κτίριο καθώς και τα τμήματα του οχυρωματικού περιβόλου της αρχαίας ακρόπολης αποτελούν ένα

⁴ Πηγή: Στέλλα Δρούγου, «Καστρί Γρεβενών», Η Ακρόπολη μιας αρχαίας πόλης στην Πίνδο, Η γέννηση της ανασκαφής, ΕΛΚΕ – Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2015

αξιοπρόσεκτο αρχαίο οικοδομικό συγκρότημα με ειδικό χαρακτήρα. Με βάση τα ανασκαφικά δεδομένα και κυρίως τα κινητά ευρήματα, όπως πήλινοι λύχνοι και τα νομίσματα, ο ναός οικοδομείται κατά τη χρονική περίοδο από το τέλος του 4^{ου} έως και τις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ.

Εικόνα 46. Πανοραμική άποψη της περιοχής των ανασκαφών στο «Καστρί»

Εικόνα 47. Αεροφωτογραφία από το χώρο της ανασκαφής

Εικόνα 48. Ο ναός των Αγίων Θεοδώρων

Εικόνα 49. Αρχιτεκτονικά μέλη από τη δωρική στοά

Εικόνα 50. Οι αρχαιολόγοι επί το έργον

Τα ευρήματα στο Καστρί μέχρι σήμερα προσδίδουν μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα αρχαιολογική θέση που υπόσχεται για το μέλλον νέα και σημαντικά μνημεία, με τη βεβαιότητα ότι το έδαφος στο Καστρί επιφυλάσσει πολλές εκπλήξεις. Η αρχή έχει γίνει. Η συνέχεια ανήκει στους νεότερους, στους αρμόδιους πολιτειακούς φορείς και στο ενδιαφέρον και στην υποστήριξη της τοπικής κοινωνίας.

4.3 BYZANTINES & METABYZANTINES ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ⁵

Οι λάτρες του θρησκευτικού τουρισμού, που τα τελευταία χρόνια ανθεί και στη χώρα μας, θα χαθούν πραγματικά στο πλήθος των μνημείων που κοσμούν το Νομό και ιδιαίτερα τον Δήμο Γρεβενών. Σε όλα τα χωριά του Νομού Γρεβενών, υπάρχουν διάσπαρτοι ναοί και μοναστήρια που είναι σημαντικά αρχαιολογικά μνημεία και μάλιστα με ιστορική σημασία. Για τους ναούς, ο κατάλογος είναι μεγάλος, ενώ τα λίγα σωζόμενα μοναστήρια χρονολογούνται από τον 15^ο μέχρι τον 19^ο αιώνα και δείχνουν πώς επηρεάστηκε η μοναστηριακή αρχιτεκτονική και η τέχνη στα Γρεβενά, από το Άγιο Όρος και τα Μετέωρα και μάλιστα κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία. Αποτελούν ένα σύνολο με καλλιτεχνικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Τα σημαντικότερα είναι τα ακόλουθα:

Λίγα χιλιόμετρα πριν τη Δεσκάτη, βρίσκεται η περίφημη Ιερά Μονή της Ζάβορδας, χτισμένη το 1534 έως 1544 από τον Όσιο Νικάνορα και δίπλα το ασκηταριό του Οσίου πάνω από τα ορμητικά νερά του Αλιάκμονα. Η Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Τορνικίου χτίστηκε περίπου στα 1200 και έχει μεταφερθεί πρόσφατα όλο το οίκημα, πιο ψηλά, λόγω της δημιουργίας του φράγματος του Ιλαρίωνα στην περιοχή. Διασχίζοντας την Βουνάσα και μετά από αυτή θαυμάζουμε τη Μονή Ευαγγελισμού της Παναγίας Μπουνάσιας, που πιθανότατα χτίστηκε το 1348. Ένας εντυπωσιακός ναός, με υπέροχα βαμμένο τρούλο και σκαλιστές παραστάσεις πάνω από τις πόρτες, σε συνδυασμό με το άγριο τοπίο.

Στην άλλη πλευρά του Νομού, στον ορεινό όγκο του Δήμου Γρεβενών, ο ναός της Μεγάλης Παναγίας στη Σαμαρίνα με το πεύκο πάνω στον τρούλο, μαγεύει χιλιάδες κόσμο το Δεκαπενταύγουστο, ενώ στην είσοδο της «Βάλια Κίρνα» ή αλλιώς της «κοιλάδας του διαβόλου», στέκει ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος και η Αγία Παρασκευή. Ιδιαίτερο θρησκευτικό μνημείο για το Νομό είναι η Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου ή Παναγία Σπηλιώτισσα που ιδρύθηκε το 1643. Το τέμπλο του ναού, η πόρτα και τα παράθυρά του αποτελούν εξαιρετικά δείγματα ξυλογλυπτικής του 17ου αιώνα. Δεκάδες ακόμη πέτρινοι ναοί και ξωκλήσια κοσμούν κάθε άκρη του νομού και έχουν ανοιχτές τις πόρτες σε πιστούς και επισκέπτες του τόπου.

⁵ Πηγή: Ιερά Μητρόπολη Γρεβενών, <http://imgre.gr/>

Εικόνα 51. Η Παναγιά του Σπηλαίου, 1637

Εικόνα 52. Η Μεγάλη Παναγιά της Σαμαρίνας, 1812

Εικόνα 53. Η Μονή Αγίου Νικολάου στο Περιβόλι, 1803

Εικόνα 54. Ζάβορδα – Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, 1532

4.4 ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΒΛΑΧΟΧΩΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΥΠΑΤΣΑΡΟΧΩΡΙΑ

Ανάμεσα στον Εθνικό Δρυμό «Βάλια Κάλντα» και στο Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας, βρίσκονται μερικά από τα ομορφότερα χωριά του Νομού Γρεβενών.

Η Αβδέλλα, από όπου κατάγονταν οι πρώτοι κινηματογραφιστές των Βαλκανίων (οι αδερφοί Μανάκια, των οποίων οι προτομές δεσπόζουν στην πλατεία του χωριού) και το Περιβόλι στην πλατεία του οποίου δεσπόζει η προτομή του Ρήγα Φεραίου (οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού είναι από την γενέτειρα του Ρήγα, το Βελεστίνο).

Η ωραία Σαμαρίνα (με το γνωστό δημοτικό τραγούδι «Παιδιά της Σαμαρίνας») και η Σμίξη (λόγω της γειννίας της με το χιονοδρομικό κέντρο της Βασιλίτσας, έχει μετατραπεί σε σημαντικό χειμερινό θέρετρο της περιοχής), από τα πιο φημισμένα βλαχοχώρια. Αν και το χειμώνα τα χωριά αυτά δεν έχουν πολλούς μόνιμους κατοίκους, κάθε καλοκαίρι γεμίζουν με κόσμο, ιδιαίτερα τον Δεκαπενταύγουστο (περίπου 2.000 – 2.500 κάτοικοι, έκαστο) και φιλοξενούν πολλούς επισκέπτες και κτηνοτρόφους με τα κοπάδια τους, (Αδαμακόπουλος και Ματσούκα, 2001).

Οι Φιλιππάιοι, η Αλατόπετρα με τις πολλές βρύσες και η Αετιά, όπου ανάμεσά τους βρίσκεται ο καταρράκτης του Τσούργιακα, που κρημνίζεται από μεγάλο ύψος σε ένα φοβερό φαράγγι, προσφέροντας ένα θέαμα που ανεβάζει την αδρεναλίνη στο κατακόρυφο, η Λάβδα με το μουσείο μανιταριών, το Μεσολούρι, το γραφικό Δοτσικό όπου ο Θόδωρος Αγγελόπουλος γύρισε σκηνές της ταινίας Μεγαλέξανδρος, και το μόνο χωριό με ένα θαυμάσιο πέτρινο γεφύρι μέσα στον οικισμό, είναι από τα χωριά που δέχονται πληθώρα τουριστών κατά τη διάρκεια του χειμώνα λόγω της κοντινής τους απόστασης με το Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας και την Βάλια Κάλντα.

Αρκετά από αυτά τα χωριά φημίζονται και για τα παραδοσιακά πανηγύρια τους κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και ιδιαίτερα την ημέρα του Δεκαπενταύγουστου. Εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς χωριό είναι το Σπήλαιο, το οποίο είναι χτισμένο στους πρόποδες του όρους Σταυρός και είναι ένας από τους παλαιότερους οικισμούς της Δυτικής Μακεδονίας, με το πανέμορφο φαράγγι του και τα πέτρινα γεφύρια, το γεφύρι της Πορτίτσας, του Κατσουγιάννη και της Λιάτισσας.. Άλλο γνωστό χωριό είναι ο Ζιάκας, χτισμένο σε 900 μ. υψόμετρο με υπέροχη θέα στον Όρλιακα. Από το Ζιάκα καταγόταν ο γνωστός οπλαρχηγός Θεόδωρος Ζιάκας, από τον οποίο πήρε το όνομά του το χωριό, (Αδαμακόπουλος και Ματσούκα, 2001).

Η Καλλονή, το Μέγαρο και η Καληράχη είναι τρία άλλα πολύ γραφικά χωριά που θυμίζουν τα μαστοροχώρια της Ηπείρου, ενώ στην νοτιοδυτική πλευρά του νομού, το Κηπουρείο, το Μοναχίτι, η Κρανιά, και το απομονωμένο Μικρολίβαδο με το αλπικά τοπίο διακρίνονται για το μαγευτικό φυσικό περιβάλλον και την πλούσια χλωρίδα και πανίδα τους. Άλλα όμορφα χωριά του νομού είναι το Τρίκωμο ή Ζάλοβο το οποίο φημίζεται για το κρασί του.

Η φυσική ομορφιά ολόκληρου του ορεινού όγκου των Γρεβενών είναι εντυπωσιακή. Ο βαρύς χειμώνας και το πολυσχιδές του τοπίου έκαναν αναγκαίες τις ζεύξεις και έτσι πανέμορφα τοξωτά γεφύρια ενώνουν τους ατέλειωτους ποτάμιους μαϊάνδρους. Πέρα από τη φύση, βασικό πλεονέκτημα της περιοχής είναι και το φαγητό, που θα εκτιμήσουν ιδιαίτερα όσοι αγαπούν τα τυριά, τα μανιτάρια, τα γλυκά, τα κρεατικά και το μαστορικό ψήσιμο.

Η αρχιτεκτονική των χωριών εντυπωσιάζει, αφού κάθε τους σημείο είναι χτισμένο με πέτρα. Ασβεστολιθικά πέτρινα σπίτια από τους ονομαστούς μαστόρους του κρατούν με ευλάβεια τον παραδοσιακό χαρακτήρα τους, πέτρινα καλντερίμια και περίτεχνα λίθινα γεφύρια σε συνδυασμό με τις μοναδικές φυσικές ομορφιές, δημιουργούν ένα γραφικότατο τοπίο για όσους αναζητούν ηρεμία και χαλάρωση στην ανόθευτη φύση. Βέβαια κυκλοφορώντας στα δρομάκια επισημαίνεις τις αρχιτεκτονικές και αισθητικές ατασθαλίες, (Αδαμακόπουλος και Ματσούκα, 2001).

Τα τελευταία χρόνια, όμως, λόγω της εγκατάλειψης της υπαίθρου εξαιτίας διάφορων κοινωνικοοικονομικών αλλαγών (μετανάστευση, τεχνολογική πρόοδος, αλλαγή τρόπου ζωής), παρατηρούνται τάσεις εγκατάλειψης των παραδοσιακών χρήσεων γης στην περιοχή, γεγονός που τείνει να αλλοιώσει τη δομή του τοπίου. Σύμφωνα με τις πρώτες εκτιμήσεις των ειδικών, οι αλλαγές στις χρήσεις γης στην περιοχή δεν είναι ιδιαίτερα έντονες, ούτε μη αναστρέψιμες, γεγονός που καθιστά δυνατή τη διάσωση και διατήρηση του χαρακτηριστικού αυτού παραδοσιακού τοπίου.

Εικόνα 55. Η Αβδέλλα Γρεβενών

Εικόνα 56. Η Σαμαρίνα, το ψηλότερο χωριό της Ελλάδας όπως υπερήφανα λένε οι βλαχόφωνοι κάτοικοί του, είναι κυριολεκτικά και ουσιαστικά ο θρύλος του Σμόλικα

Εικόνα 57. Η Σμίξη Γρεβενών

Εικόνα 58. Το Περιβόλι Γρεβενών

Εικόνα 59. Αλπικό χειμωνιάτικο τοπίο στο Μέγαρο

ΠΗΓΗ: (<http://www.mariailiaki.gr>)

4.4.1 ΚΑΛΛΟΝΗ ΓΡΕΒΕΝΩΝ, ΕΝΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ⁶

Εικόνα 60. Καλλονή Γρεβενών

ΠΗΓΗ : ellines.com

Η Καλλονή Γρεβενών, είναι ένας ορεινός παραδοσιακός οικισμός, κτισμένος Β.Δ. της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών, σε υψόμετρο 1080 μέτρων, και σε απόσταση 29 χιλιομέτρων από τα Γρεβενά. Ο οικισμός πρωτοδημιουργήθηκε το 1690, ενώ επισήμως αναφέρεται στα αρχεία της Ιεράς Μονής Ζάβορδα το 1797. Θεωρούνταν κεφαλοχώρι, ενώ εκεί, το 1908, ιδρύθηκε ένας από τους παλαιότερους συλλόγους γυναικών. Απελευθερώθηκε με τους Βαλκανικούς πολέμους το 1912, ενώ το 1926 μετονομάστηκε σε Καλλονή, από το παλαιότερο όνομα Λούντζι.

Η εξειδίκευση των μαστόρων (κουδαρίτες) στην πέτρα δίνει στο χωριό ένα χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό «χρώμα». Τα σπίτια είναι όλα παραδοσιακά και πέτρινα, ενώ οι δρόμοι του χωριού είναι πλακόστρωτοι. Μέσα στο χωριό ξεχωρίζει η εκπληκτικής ομορφιάς πετρόχτιστη βρύση και η κεντρική πλατεία. Οι κάτοικοι δραστηριοποιούνται στη γεωργία, κτηνοτροφία και τη μαστορική. Λόγω της απaráμιλλης τεχνικής το Υπουργείο Πολιτισμού κήρυξε την Καλλονή με το Π.Δ. 19-10-78 (ΦΕΚ 594/Δ'/13-11-78), ως παραδοσιακό οικισμό. Η Καλλονή με την απογραφή του 2001, αριθμούσε 177 κατοίκους.

⁶ Πηγή: Χρήστος Φ. Τζημουράκας, «ΚΑΛΛΟΝΗ ΝΟΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ», Ιστορία – Λαογραφία, Θεσσαλονίκη 1979

5. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΤΟΥ ΟΡΛΙΑΚΑ⁷

5.1 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Ο Δήμος Γρεβενών, σε συνέχεια σχετικών πρωτοβουλιών και ενεργειών, έχει εντάξει στο στρατηγικό του σχεδιασμό (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2015 – 2019) το "Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο Όρλιακα" (ΕΑΠΟ), επί του φερώνυμου όρους της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών:

- επιδιώκοντας την πολύπλευρη – επιστημονική, πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική – ανάπτυξη της απομονωμένης επί δεκαετίες αυτής περιοχής της χώρας μας, μέσω της αειφορικής αξιοποίησης των πλεονεκτημάτων του φυσικού περιβάλλοντός της, και
- έχοντας ως φιλοδοξία τη μετατροπή της σε κέντρο προσέλκυσης επιστημονικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων εκπαιδευτικών (όλων των βαθμίδων) και ερευνητικών Ιδρυμάτων της χώρας μας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ευρύτερα,

Ο Δήμος Γρεβενών στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του, προτίθεται να υλοποιήσει το έργο «Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο Όρλιακα», στην περιοχή Ράχη Κερασιάς του όρους Όρλιακα, σε συνολικό εμβαδό 28 στρεμμάτων, σε υψόμετρο κοντά στα 1.450 μ. Το συνολικό εμβαδόν του γηπέδου εγκατάστασης του ΕΑΠΟ είναι 28 στρέμματα, εκ των οποίων τα 12.666,00 τ.μ. βρίσκονται εντός του Κοινοτικού Δάσους Ζιάκα, Ν. Γρεβενών και τα 15.334,00 τ.μ. εντός του Δημόσιου Δάσους Σπηλαίου Ν. Γρεβενών.

Η θέση για την ανέγερση του Αστεροσκοπείου Όρλιακα, είναι στο ύψος του 6ου χιλιομέτρου της επαρχιακής οδού Ζιάκα – Περιβολίου, επί υψώματος αναφερόμενου ως «Ράχη Κερασιάς».

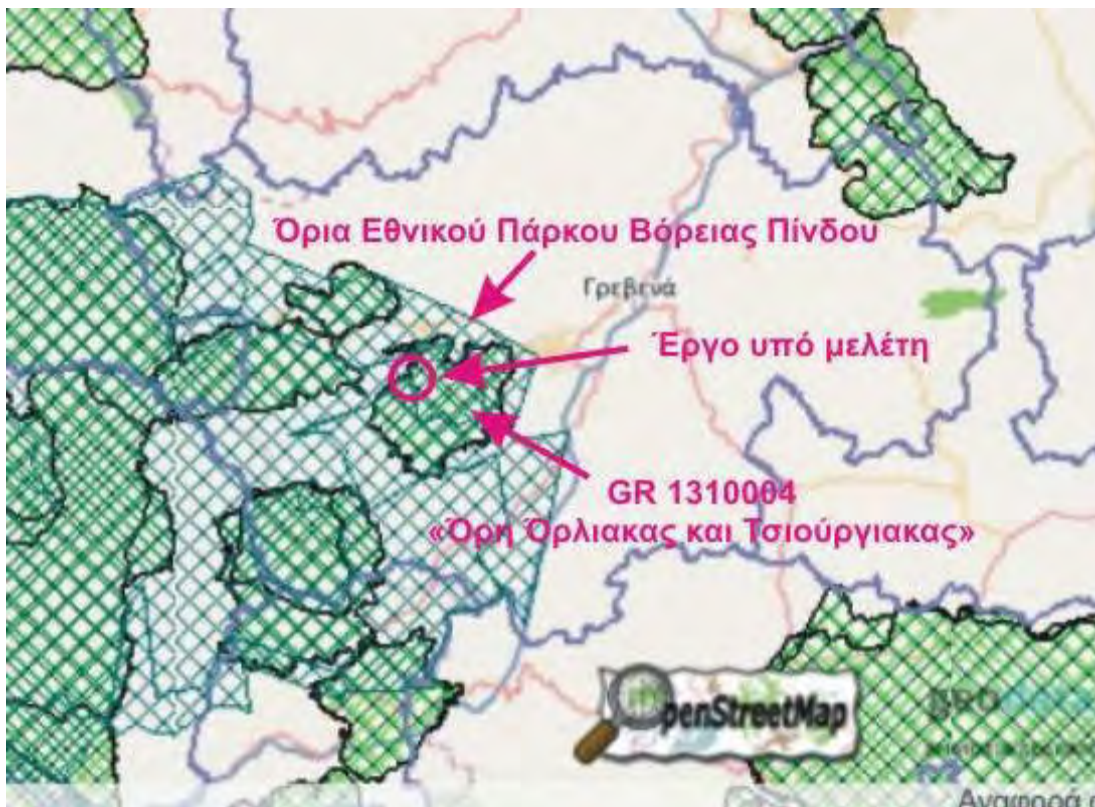
Η περιοχή μελέτης εντοπίζεται στην τοπική οροσειρά του όρους Όρλιακας, η οποία εκτίνεται κάθετα στην οροσειρά της Πίνδου και καταλήγει στο φαράγγι κατάντη του

⁷ Πηγή: Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων «ΕΑΠΟ»

οικισμού Σπήλαιο. Το ανάγλυφο είναι έντονα πτυχωμένο με επικρατούσες κλυτίες βόρειου και νότιου προσανατολισμού. Ανατολικά της περιοχής μελέτης επικρατεί το λοφώδες ανάγλυφο της ευρύτερης περιοχής της πόλης των Γρεβενών.

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται εντός πυκνών παραγωγικών δασών μαύρης πεύκης και ελάτης και ανάντη των ορίων των πλατύφυλλων πρεμνοφυών δασών της ζώνης δρυός. Καλλιεργούμενες εκτάσεις υπάρχουν ελάχιστες στα όρια των οικισμών ή σε μικροπλατώματα μικρού υψομέτρου και ασκούνται κυρίως δεντροκαλλιέργειες ορεινών σποροφόρων δέντρων (μηλιά, κορομηλιά, καρυδιά κλπ).

Οι κάτοικοι της περιοχής μελέτης ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία, τις δασικές εργασίες (υλοτομίες, μετατοπίσεις κλπ), την παροχή υπηρεσιών στους οικισμούς (καφενεία, εστιατόρια) και αγροτουριστικές δραστηριότητες (τουριστικά καταλύματα, οικοτουριστικές δραστηριότητες, κλπ).

Εικόνα 61. Η χωροθέτηση του έργου εντός περιοχής υπό προστατευόμενο καθεστώς

Το έργο βρίσκεται εντός του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου και της Περιφερειακής Ζώνης αυτού. Επίσης εντάσσεται στην Ζώνη Ειδικής Προστασίας GR1310004 “Όρη Όρλιακας και Τσιούργιακας” του Δικτύου “NATURA 2000”.

Στην άμεση περιοχή των έργων δεν υπάρχουν χαρακτηρισμένα αρχαιολογικά μνημεία αλλά βρίσκεται εντός των ορίων της περιοχής του Σπηλαίου που έχει χαρακτηριστεί από το Υπουργείο Πολιτισμού ως Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Υ.Α. 16/41594/4218/73 ΦΕΚ 526/Β/73).

Στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο του υπό ανέγερση Αστεροσκοπείου Όρλιακα επικρατεί ένα μεταβατικό κλίμα μεταξύ μεσογειακού και ηπειρωτικού με κατά κανόνα βαρείς χειμώνες και ήπια καλοκαίρια.

Για την υλοποίηση της Πράξης του Έργου πρόκειται να υλοποιηθούν πέντε (5) υποέργα που αφορούν την Ωρίμανση των μελετών εφαρμογής του έργου «ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΟΡΛΙΑΚΑ» προϋπολογισμού 155.000,00 €, την κατασκευή οδού σύνδεσης του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα με το οδικό δίκτυο Ν. Γρεβενών, προϋπολογισμού 900.000 €, κατασκευή του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα, προϋπολογισμού 6.600.000,00 €, την προμήθεια εξοπλισμού εγκαταστάσεων του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα, προϋπολογισμού 345.000,00 € και την Μετακίνηση – επέκταση δικτύων ΟΚΩ (ΔΕΗ, ΟΤΕ) προϋπολογισμού 100.000,00 €.

**5.2 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ
ΚΟΣΤΟΥΣ**

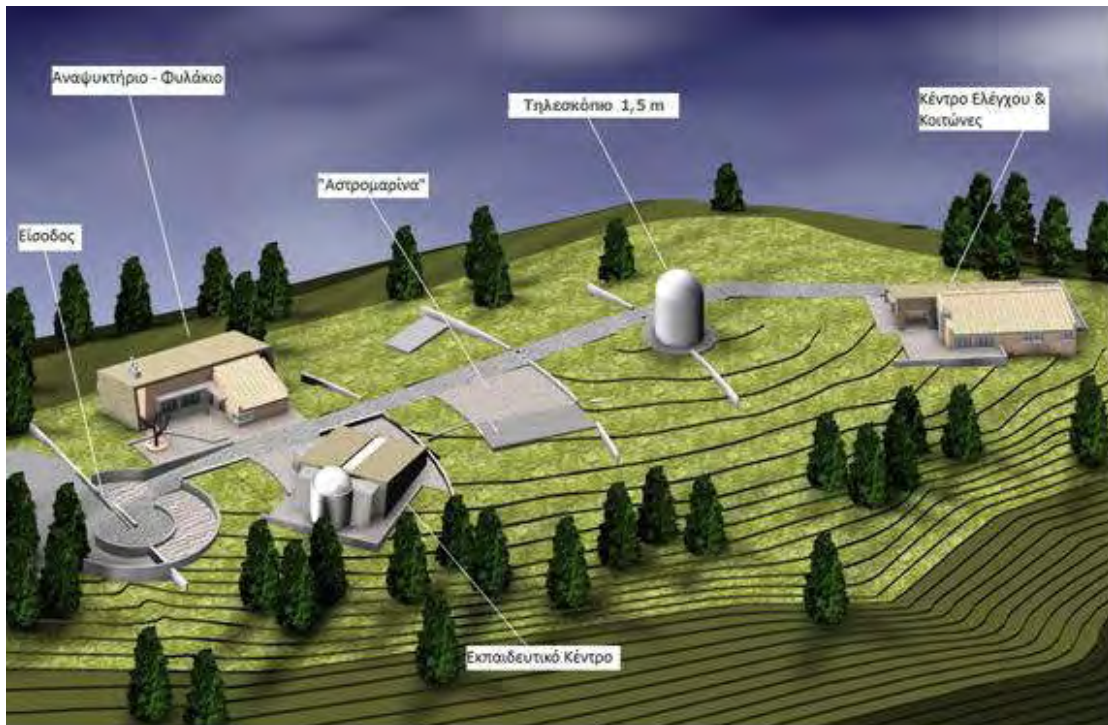
Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται το κάθε υποέργο, με το προϋπολογιζόμενο κόστος αυτού καθώς και ο χρόνος υλοποίησης.

Ο συνολικός χρόνος υλοποίησης είναι **3 χρόνια**.

Πίνακας 2. Χρονοδιάγραμμα κατασκευής και κόστους

	Τίτλος Υποέργου	Κόστος	Χρόνος Υλοποίησης
1.	Ωρίμανση των μελετών εφαρμογής του έργου ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΟΡΛΙΑΚΑ,	155.000,00	1^{ος} χρόνος
2.	Κατασκευή οδού σύνδεσης του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα με το οδικό δίκτυο Ν. Γρεβενών	900.000,00	1-2^{ος} χρόνος
3.	Κατασκευή του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα	6.600.000,00	2-3^{ος} χρόνος
4.	Προμήθεια εξοπλισμού εγκαταστάσεων του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα	345.000,00	3^{ος} χρόνος
5.	Μετακίνηση – επέκταση δικτύων ΟΚΩ (ΔΕΗ, ΟΤΕ) προϋπολογισμού 100.000,00 €	100.000,00	2^{ος} χρόνος
5.	Συνολικό κόστος επένδυσης	8.100.000,00	3^{ος} χρόνος

ΠΗΓΗ : ΣΜΠΕ

5.3. ΚΤΙΡΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Εικόνα 62. Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο Όρλιακα

ΠΗΓΗ : ΣΜΠΕ

Το Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο Όρλιακα θα περιλαμβάνει τα παρακάτω κτίρια και υποστηρικτικές υποδομές :

1. ΚΤΙΡΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΩΝ – ΗΛΙΑΚΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
2. ΚΤΙΡΙΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΤΗΛΕΣΚΟΠΙΟΥ
3. ΚΤΙΡΙΟ ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟΥ
4. ΚΤΙΡΙΟ ΕΝΔΙΑΙΤΗΜΑΤΩΝ
5. ΟΙΚΙΣΚΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ
5. ΚΤΙΡΙΟ Η/Μ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

Με βάση το διάγραμμα κάλυψης το εμβαδόν και ο όγκος των κτιρίων διαμορφώνεται ως :

Πίνακας 3. Εμβαδόν και Όγκος Κτιρίων Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα

ΚΤΙΡΙΑ		ΕΜΒΑΔΟΝ ΚΑΛΥΨΗΣ (m ²)	ΕΜΒΑΔΟΝ ΔΟΜΗΣΗΣ (m ²)	ΟΓΚΟΣ (m ³)
A	ΚΤΙΡΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΩΝ – ΗΛΙΑΚΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ	344.8	331.45	1715.36
B	ΚΤΙΡΙΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΤΗΛΕΣΚΟΠΙΟΥ	67.46	202.38	775.11
Γ	ΚΤΙΡΙΟ ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟΥ	368.13	508.03	2227.88
Δ	ΚΤΙΡΙΟ ΕΝΔΙΑΤΗΜΑΤΩΝ	348.42	320.46	1926.77
Ε	ΟΙΚΙΣΚΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ	5.72	5.72	18.31
Z	ΚΤΙΡΙΟ Η/Μ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ	125,27	125,27	265,27
Σύνολο		1259,8	1493,31	6928,7

ΠΗΓΗ : ΣΜΠΕ

Επίσης, στο εκπαιδευτικό αστρονομικό πάρκο Όρλιακα δημιουργούνται οι παρακάτω υποστηρικτικές υποδομές :

Πίνακας 4. Υποστηρικτικές Υποδομές Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ		ΕΜΒΑΔΟΝ
1.	ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΣΤΡΟΜΑΡΙΝΑΣ	337 τ.μ.
2.	ΧΩΡΟΙ ΣΤΑΘΜΕΥΣΗΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	995 τ.μ.
3.	ΧΩΡΟΙ ΣΤΑΘΜΕΥΣΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ	260.7 τ.μ.

ΠΗΓΗ : ΣΜΠΕ

Εικόνα 63. Ο χώρος εγκατάστασης του ΕΑΠΟ, όπου είναι ευδιάκριτα το υφιστάμενο μονοπάτι πρόσβασης (1) και η δασική οδός πρόσβασης (2)

ΠΗΓΗ: (ΣΜΠΕ)

Εικόνα 64. Νοτιοανατολική θέα από τη θέση τοποθέτησης του κτιρίου ενδιατημάτων του υπο κατασκευή ΕΑΠΟ (διακρίνονται οι βραχώδεις εξάρσεις του Όρλιακα και ο οικισμός του Σπηλαίου στο βάθος)

Εικόνα 65. Βορειοδυτική θέα από το υπό κατασκευή ΕΑΠΟ προς τους οικισμούς Λάβδα, Σμίξη και χιονοδρομικό Βασιλίτσας

5.4 ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Το έργο αυτό θα αλλάξει πολλά στα Γρεβενά. Ο Νομός Γρεβενών θα αποτελεί σημείο αναφοράς παγκόσμια. Αυτό δείχνει το μεγάλο ενδιαφέρον και το πλήθος των δημοσιεύσεων που ακολουθεί κάθε ανακοίνωση του Δήμου κατά τις φάσεις σχεδιασμού και υλοποίησης του έργου.

Η ανωτέρω δομή θα καλύψει παράλληλα εκπαιδευτικές και ερευνητικές ανάγκες του ΑΠΘ στον τομέα της Αστρονομίας και Αστροφυσικής οι οποίες προέκυψαν πειστικά μετά την απόσυρση κατά την προηγούμενη δεκαετία του τηλεσκοπίου και την εξ αυτής κατάργησης του πανεπιστημιακού (του ΑΠΘ) Αστεροσκοπείου Στεφανίου Κορινθιάς, καθώς και από την λειτουργική απαξίωση λόγω αστικής περικύκλωσης του Αστεροσκοπείου του ΑΠΘ, το οποίο βρίσκεται εντός της Πανεπιστημιούπολης.

Ο στρατηγικός στόχος του σχεδίου καθορίστηκε ως αφενός η βιώσιμη ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής των Γρεβενών με την αξιοποίηση και ανάδειξη των συγκριτικών περιβαλλοντικών πλεονεκτημάτων της και αφετέρου η υποστήριξη του εκπαιδευτικού έργου του ΑΠΘ με παράλληλη προώθηση και διάδοση της επιστήμης της Αστρονομίας και Αστροφυσικής, ο δε χαρακτήρας του ως εκπαιδευτικής δομής ανοικτής στον κόσμο, με Επιδεικτικές, Ερευνητικές, Παρατηρησιακές και Ψυχαγωγικές λειτουργίες.

Από την περιοχή που επιλέχθηκε για την κατασκευή του Αστεροσκοπείου από την Ομάδα Αστροφυσικών του Α.Π.Θ. και την Ομάδα ερασιτεχνών Αστροφυσικών, θα μπορούμε να βλέπουμε «από τον Όρλιακα των Γρεβενών, στον Όρλιακα του Άρη», την ονομασία δηλαδή που έδωσε σε μια περιοχή του Κόκκινου Πλανήτη Άρη και σε ανάμνηση της περιοχής που πέρασε τα παιδικά του χρόνια, ο κ. Αθανάσιος Οικονόμου, Πυρηνικός Φυσικός της ΝΑΣΑ και καθηγητής του Πανεπιστημίου Αστροφυσικής του Σικάγου.

Σύμφωνα με δηλώσεις του κ. Αθανάσιου Οικονόμου στο ραδιόφωνο του ΑΠΕ - ΜΠΕ, «Πρακτορείο 104,9 FM» το αστεροσκοπείο του Όρλιακα θα είναι το δεύτερο καλύτερο στην Ελλάδα και το μοναδικό, όχι μόνο στη Βόρεια Ελλάδα, αλλά και στην ευρύτερη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Σκοπός μας είναι να μπορούν τα παιδιά της περιοχής μας, αλλά και όλης της Ελλάδας να μπαίνουν στο τηλεσκόπιο μέσω διαδικτύου, να επιλέγουν το αντικείμενο που θέλουν να παρατηρήσουν, να κάνουν τις κατάλληλες παρατηρήσεις, να κατασκευάζουν τα δεδομένα στον προσωπικό υπολογιστή τους και την επόμενη μέρα να

γίνεται συζήτηση στην τάξη με τον δάσκαλό τους. Είναι κάτι το πρωτότυπο που δεν έχει γίνει ακόμη πουθενά. Επίσης, θα χρησιμοποιείται από τους ερασιτέχνες της ευρύτερης περιοχής και ακόμη και από όλη την Ευρώπη, όπως και από τους επαγγελματίες αστρονόμους των πανεπιστημίων της χώρας μας και του εξωτερικού. Η τοποθεσία πάνω στον Όρλιακα είναι μια από τις καλύτερες στην Ευρώπη, αφού έχει την λιγότερη φωτορύπανση και τον καθαρότερο ουρανό. Μετά από τις αλλεπάλληλες επισκέψεις στην περιοχή και τις σχετικές μετρήσεις που έγιναν καταλήξαμε ότι η περιοχή που θα γίνει το Αστεροσκοπείο είναι μία περιοχή που σαν αυτή δεν υπάρχουν πολλές στον κόσμο, είναι η καλύτερη που υπάρχει στην Ελλάδα, στα Βαλκάνια και την Νότια Ευρώπη, έχει την ελάχιστη φωτορρύπανση, είναι σε υψόμετρο 1450 μέτρων και η πρόσβαση είναι άριστη» .

Κύριος στόχος του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα είναι να πλησιάσει τους νέους της Ελλάδας, για να αγαπήσουν την συγκεκριμένη επιστήμη και να γίνουν μελλοντικά και οι ίδιοι επιστήμονες αλλά και για να έχουν την ευκαιρία να ξεναγηθούν στον άγνωστο κόσμο του διαστήματος αλλά και των επιστημών γενικότερα.

Το Αστρονομικό Πάρκο Όρλιακα έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να επιτελεί πληθώρα λειτουργιών, με κεντρική την παροχή εκπαιδευτικού – επιδεικτικού έργου. Οι σημαντικότερες λειτουργίες αναφέρονται συνοπτικά παρακάτω:

- Εκπαιδευτικές: Το αστρονομικό πάρκο θα διαθέτει κατάλληλη υποδομή και εξοπλισμό ώστε να μπορεί να υποδέχεται μικρές και μεγάλες ομάδες μαθητών, φοιτητών και άλλων ενδιαφερομένων και να παρέχει εκπαίδευση σε επιλεγμένα και σχετικά με το αντικείμενό του θέματα όπως Αστρονομίας, Διαστημικής, Φυσικής, Τεχνολογίας κλπ. Πέραν τούτου, εκπαιδευτικές υπηρεσίες θα παρέχει το αστεροσκοπείο και μέσω του Διαδικτύου.
- Ερευνητικές: Το υψηλό τεχνολογικό επίπεδο του εξοπλισμού αλλά και η συστηματική συμμετοχή του Αστρονομικού Πάρκου Όρλιακα σε διεθνή προγράμματα θα διασφαλίζουν την παραγωγή σημαντικού ερευνητικού έργου από επισκέπτες ερευνητές. Πέραν τούτου, το σύνολο του εξοπλισμού θα είναι κατάλληλο να χρησιμοποιείται και εκ του μακρόθεν μέσω του Διαδικτύου.
- Παρατηρησιακές: Παρατηρησιακό έργο θα γίνεται διαρκώς είτε από το προσωπικό του αστρονομικού πάρκου είτε από επισκέπτες επαγγελματίες ή ερασιτέχνες αστρονόμους είτε μέσω Διαδικτύου, με χρήση εξοπλισμού του αστρονομικού πάρκου ή και των επισκεπτών, που θα τον φέρνουν μαζί τους και θα τον

εγκαθιστούν σε ειδική υποδομή που θα υπάρχει γι' αυτό το σκοπό.

- Ψυχαγωγικές: Το αστρονομικό πάρκο, με την ευκαιρία αστρονομικών γεγονότων, όπως εκλείψεων, ηλιακής δραστηριότητας, διέλευσης κομητών, συνόδων πλανητών, πανσελήνου, επετείων (πχ «2009 Διεθνές έτος αστρονομίας»), κ.ά., θα διοργανώνει Αστροβραδιές ή και ημερήσιες εκδηλώσεις στις οποίες θα συμμετέχει κοινό από τη γύρω περιοχή και όχι μόνο.

Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με την περίοδο κρίσης που διέρχεται η χώρα, την ανάπτυξη, την έρευνα και την απορρόφηση κονδυλίων για την κατασκευή και την λειτουργία του έργου, απορρίπτουν εκ προοιμίου την μηδενική λύση.

5.5 ΕΠΙΛΟΓΗ ΘΕΣΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Για την επιλογή του χώρου όπου θα ανεγερθεί το αστεροσκοπείο ετέθησαν τα ακόλουθα κριτήρια:

1. Η χωροθέτησή του στην ορεινή ζώνη του Δήμου Γρεβενών (οροσειρά της Πίνδου) και πλέον συγκεκριμένα, επί του ορεινού όγκου Όρλιακας, εντός των διοικητικών ορίων της Δημοτικής Ενότητας Θεοδώρου Ζιάκα, του Δήμου Γρεβενών.
2. Η μη εμπλοκή ιδιωτικών εκτάσεων.
3. Το προσπελάσιμο της περιοχής, ώστε να είναι επισκέψιμη και να διασφαλίζεται η λειτουργία του αστεροσκοπείου καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.
4. Η αποφυγή μεγάλων κλίσεων και έντονου ανάγλυφου, όπως ορθοπλαγιές, που πολλάκις είναι η αιτία δημιουργίας ανοδικών ρευμάτων και τυρβώδους ροής του αέρα σε μικροκλίμακα.
5. Η δασοκάλυψη, η οποία όπου υπάρχει συνεισφέρει και αυτή στην ανάσχεση των ανέμων και της φωτορύπανσης σε μικροκλίμακα.

Η μελετητική ομάδα, μαζί με αρμόδιους της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών και του Δήμου Γρεβενών, μετέβη στην περιοχή και επισκέφθηκε τις κορυφές του Όρλιακα, προκειμένου να επιλέξει τη βέλτιστη θέση για την εγκατάσταση του νέου αστεροσκοπείου. Σε δύο περιπτώσεις συνοδεύτηκε από τον εκ Θεοδώρου Ζιάκα καταγόμενο καθηγητή του Πανεπιστημίου του Σικάγο κ. Αθανάσιο Οικονόμου, ο οποίος συμμετέχει ενεργά στις διαδικασίες και προωθεί με ζέση την υπόθεση της δημιουργίας του αστεροσκοπείου. Μάλιστα κατόπιν πρότασης του τότε Νομάρχη, το Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο Όρλιακα Νομού Γρεβενών θα πάρει το όνομα του καθηγητή κ. Αθ. Οικονόμου.

Η μελετητική ομάδα επίσης, υποστηρίχθηκε και επιβλέφθηκε επιστημονικά από τον καθηγητή του Τομέα Αστροφυσικής, Αστρονομίας και Μηχανικής του Τμήματος Φυσικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ιωάννη Σειραδάκη.

Προκειμένου να επιβεβαιωθεί με επιστημονικές μεθόδους η καταλληλότητα της θέσης για την ανέγερση του αστρονομικού παρατηρητηρίου ακολούθησαν μετρήσεις και αναλύσεις στοιχείων όσον αφορά αφενός μεν στο τυρβώδες της ατμόσφαιρας (ατμοσφαιρική αστάθεια) και αφετέρου στη φωτορύπανση.

Όσον αφορά την φωτορύπανση – φωτόχληση, η εμπειρική αξιολόγηση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το πρόβλημα δεν είναι προς το παρόν σημαντικό και ότι, στο βαθμό που υπάρχει, είναι δυνατό ν' αντιμετωπιστεί με την εισήγηση και τη λήψη μέτρων, κύρια από πλευράς των δημοτικών αρχών αλλά και σε επίπεδο κατασκευής του αστεροσκοπείου και διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου του.

Η θέση που επελέγη για την κατασκευή του νέου αστεροσκοπείου, πληρεί κατά προτεραιότητα τα κριτήρια που ετέθησαν από τη Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών για τη δημιουργία ενός «επιστημονικού πάρκου» για την παρατήρηση του ουρανού, ευπροσπέλαστου μεν σε θέση όμως που να εξασφαλίζει τις προϋποθέσεις αποδοτικής λειτουργίας του υψηλού επιστημονικού και τεχνικού επιπέδου, ανοικτού σε πλατιές ομάδες του πληθυσμού, το οποίο αναμένεται να δώσει αναπτυξιακή ώθηση στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας μέσω αφενός της ανάπτυξης του συγκεκριμένου θεματικού τύπου τουρισμού και αφετέρου της προσέλκυσης ανθρώπινου δυναμικού υψηλών προσόντων.

Οι τιμές που ελήφθησαν όσον αφορά και στους δύο παράγοντες που ελέγχθηκαν, ήτοι την ατμοσφαιρική διαταραχή και τη φωτορύπανση, κυμαίνονται σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα, αποδεικνύοντας ότι η περιοχή διαθέτει εξαιρετικό για το συγκεκριμένο αστεροσκοπείο ουρανό.

Εντούτοις, αν και η φωτόχληση δεν έχει προς το παρόν καταστεί ιδιαίτερα έντονη, στις κύριες ζώνες αστρονομικής παρατήρησης του ουρανού θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για τον περιορισμό της (όπου υπάρχει) και κυρίως για τη μη εξάπλωσή της, ούτως ώστε να διατηρήσει η περιοχή το σκοτεινό της ουρανό και να καταστεί μεσομακροπρόθεσμα πόλος έλξης χιλιάδων ανθρώπων απ' όλη την Ευρώπη και άλλες περιοχές του πλανήτη που ασχολούνται επαγγελματικά είτε ερασιτεχνικά ή είναι απλώς εραστές του έναστρου ουρανού και της φύσης.

Σύμφωνα με δηλώσεις του ομότιμου καθηγητή Φυσικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Γιάννη Σειραδάκη στο ραδιόφωνο του ΑΠΕ - ΜΠΕ, «Πρακτορείο 104,9 FM» η έναρξη των εργασιών, μετά και τις τελευταίες εξελίξεις (έγκριση από το Συμβούλιο της Επικρατείας του Τοπικού Ρυμοτομικού Σχεδίου), μπορεί να γίνει μέσα ακόμη και στο 2018. Στην περιοχή, που οδικώς βρίσκεται σε απόσταση δύο ωρών από την πόλη της Θεσσαλονίκης, θα κατασκευαστεί ένα έργο που θα περιλαμβάνει «τόσο εκπαιδευτικά τηλεσκόπια και ραδιοτηλεσκόπια, όσο και πειράματα, ταυτόχρονα με

ένα ερευνητικό τηλεσκόπιο που στόχος είναι να είναι μια κατασκευή με διάμετρο ενάμιση μέτρο, το δεύτερο μεγαλύτερο τηλεσκόπιο στην Ελλάδα μετά από αυτό της Πελοποννήσου» αναφέρει ο Έλληνας Ακαδημαϊκός, ενώ τονίζει πως η πορεία για τη δημιουργία του έργου μετρά ήδη οκτώ χρόνια προεργασίας. Ταυτόχρονα με τις εν λόγω κατασκευές, που προβλέπονται για το συγκεκριμένο Αστρονομικό Πάρκο, σχεδιάζεται και η εγκατάσταση ενός επιπλέον τηλεσκοπίου για ερασιτέχνες ενώ στόχος είναι το κοινό που αναμένεται και από την Ελλάδα αλλά και από τις όμορες χώρες, να γίνονται κοινωνικοί πολλαπλών δραστηριοτήτων. «Εκτός από τα ελληνικά εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα, έχουν ήδη εκδηλώσει ενδιαφέρον κι αντίστοιχα του εξωτερικού, χάρη και στην εύκολη πρόσβαση στην περιοχή. Σημαντικό δεδομένο για το έργο είναι πως υπάρχει συνολικά μεγάλος αριθμός ημερών κατ' έτος με καθαρό ουρανό στην περιοχή» τονίζει ο κ. Σειραδάκης που σημειώνει πως το νέο αυτό ελληνικό Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο θα λειτουργήσει και ως μια «ερευνητική κυψελίδα με ενδιαφέρον και από τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης που θα ζητήσουν να εγκαταστήσουν και δικά τους τηλεσκόπια».

Σε ό,τι αφορά το εκπαιδευτικό κομμάτι ο κ. Σειραδάκης σημειώνει πως στους σχεδιασμούς περιλαμβάνεται η αποστολή φοιτητών από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ενώ θα υπάρξει και ενδιαφέρον από μετεωρολόγους, αλλά και ειδικούς στην Γεωγραφία Περιβάλλοντος και προβλέπεται «η διοργάνωση θερινών σχολών, συνεδρίων, εκπαιδευτικών επισκέψεων, η δημιουργία χώρου για αστροκατασκηνώσεις που θα φιλοξενεί ιδιώτες, όπως και ερασιτέχνες αστρονόμους».

Πέρα από το επιστημονικό έργο πολλές θα είναι οι επονομαζόμενες ως επιδεικτικές λειτουργίες με ομάδες ιδιωτών αλλά και σχολεία που θα λειτουργούν ποικιλία επιστημονικών οργάνων, ενώ ο χώρος αναμένεται να έχει σημαντική προσέλευση όταν προκύπτουν «αστρονομικά γεγονότα, επέτειοι διεθνώς οργανώσεων κάτι που θα λειτουργήσει σε συνδυασμό με ένα θεσμικό ρόλο για την περιοχή που θα επικεντρωθεί στην προστασία του περιβάλλοντος και του σκοτεινού ουρανού».

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Πανελλήνιος Σύλλογος Ερασιτεχνών Αστρονόμων, έως τώρα, έχει κάνει δύο (2) Πανελλήνιες Εξορμήσεις Ερασιτεχνών Αστρονόμων (ΠΕΕΑ) στα Γρεβενά (από τις εννέα συνολικά που έχει κάνει από την δημιουργία του), τα οποία θεωρεί ιδανικό χώρο για αστροπαρατήρηση και αστροφωτογράφιση, φέρνοντας έτσι σε επαφή με την αστρονομική κοινότητα, αρκετό κόσμο και από την γύρω περιοχή των Γρεβενών.

5.6 ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΈΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Στις 2 Σεπτεμβρίου 2016, εγκρίθηκε από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), η Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ), του Τοπικού Ρυμοτομικού Σχεδίου (ΤΡΣ) για τον καθορισμό του χώρου ανέγερσης του Αστεροσκοπείου. Πρόσφατα με Προεδρικό Διάταγμα, το οποίο δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Α.Α.Π. 196/6.9.2017, εγκρίθηκε το Τοπικό Ρυμοτομικό Σχέδιο (ΤΡΣ) του ΕΑΠΟ. Ο Δήμος πλέον προχωρά άμεσα στις μελέτες του έργου, αφού τα χρήματα των μελετών είναι εξασφαλισμένα από την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι το συγκεκριμένο έργο την προηγούμενη προγραμματική ήταν ανάμεσα στα 100 έργα Σημαία της Ελλάδας.

6. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

6.1. S.W.O.T. ΑΝΑΛΥΣΗ

Η απομόνωση του Νομού Γρεβενών και η μονοσήμαντη στήριξη της οικονομίας του στον πρωτογενή τομέα μπορεί να λειτούργησε τις τελευταίες δεκαετίες ως παράγοντας ερήμωσης, διατήρησε όμως ανέπαφο το φυσικό περιβάλλον δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες για την ανάκαμψη της οικονομίας και ιδιαίτερα του ορεινού τουρισμού, στις ήπιες και εναλλακτικές μορφές του.

Η αναζήτηση της πολιτιστικής μας ταυτότητας, μας προσφέρει τη δυνατότητα να γνωρίσουμε το παρελθόν, να έρθουμε σε επαφή με την ιστορία, να ταξιδέψουμε σε μνημεία, συνήθειες, ήθη, έθιμα και τρόπο ζωής, να εμπλουτίσουμε το παρόν με στοιχεία του παρελθόντος που αναδεικνύουν, υποστηρίζουν την πολιτιστική ταυτότητα και διασφαλίζουν τη συνέχεια στο μέλλον. Ένας τρόπος για να γνωρίσεις τον τόπο σου, είναι να μελετήσεις την ιστορία του και τον πολιτισμό του. Η προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και η ανάδειξη και μετάδοση της αποτελεί χρέος μας προς τις νεότερες γενιές, η οποία επίσης δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την ανάκαμψη της οικονομίας.

Η εικόνα του νομού και ιδιαίτερα του ορεινού όγκου σε ότι αφορά τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα τις ευκαιρίες και τις απειλές είναι η εξής :

A. Πλεονεκτήματα – Δυνάμεις (Strengths)

1. Ύπαρξη αναλλοίωτου φυσικού περιβάλλοντος και πλούσιων φυσικών πόρων με κύρια χαρακτηριστικά

α) Τον Εθνικό Δρυμό Πίνδου (Βάλια Κάλντα)

β) Τις 5 περιοχές NATURA 2000

γ) Τις 4 περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί σημαντικές για τα πουλιά

δ) Τα 11 καταφύγια θηραμάτων

ε) Τις 2 προστατευόμενες περιοχές φυσικού κάλλους (ΤΙΦΚ)

στ) Το Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας (ΕΧΚΒ)

2. Η παραδοσιακή κουζίνα και η τοπική γαστρονομία (με έμφαση στα αυτοφυή μανιτάρια).

3. Η δημιουργία νέων ξενοδοχείων και ξενώνων καθώς και ο εκσυγχρονισμός των υφιστάμενων, μέσα από τους Αναπτυξιακούς Νόμους, τα LEADER και το ΟΠΑΑΧ.

4. Το πρώιμο στάδιο τουριστικής ανάπτυξης που δίνει την δυνατότητα εύκολης προσαρμογής σε νέα μοντέλα βιώσιμης ανάπτυξης.

5. Το ανεπτυγμένο οδικό δίκτυο με κύριο άξονα πρόσβασης την Εγνατία οδό και τους κατέτους της, αλλά και η αναμενόμενη κατασκευή του Ε65 που θα φέρει πιο κοντά την Νότια Ελλάδα και την Αθήνα.

6. Οι καλές κλιματολογικές συνθήκες για τις προτεινόμενες τουριστικές δραστηριότητες.

7. Η προβολή σε διεθνές επίπεδο της περιοχής της «Βάλια Κάλντα».

8. Η διατήρηση και αναβίωση όλων των παραδόσεων του Νομού, που θα αποτελέσει ένα σημαντικό, συμπληρωματικό ως προς το τουριστικό προϊόν παράγοντα και περιλαμβάνει :

α) τα παραδοσιακά πανηγύρια ιδιαίτερα τον δεκαπενταύγουστο, αλλά και όλους τους μήνες του καλοκαιριού,

β) τις σημαντικές δραστηριότητες των πολιτιστικών συλλόγων.

9. Η πλούσια πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά που περιλαμβάνει

α) τα μνημεία θρησκευτικού χαρακτήρα με τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μοναστήρια και εκκλησίες,

β) τα 17 πέτρινα τοξωτά γεφύρια, που διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση,

γ) τα παλαιοντολογικά ευρήματα οστών Μαμούθ και Ρινόκερου στη Μηλιά Γρεβενών, τα οποία έχουν μπει στο βιβλίο Ρεκόρ Γκίνες.

10. Τα σπουδαία ευρήματα των ανασκαφών στο «Καστρί» Γρεβενών και η αποκάλυψη της Ακρόπολης της Αρχαίας Χώρας των Τυμφαίων.

11. Υποστήριξη τουριστικής δραστηριότητας από εμπλεκόμενους ΟΤΑ, Φορείς, Επιμελητήριο, Συλλόγους, Επιχειρήσεις κλπ.

B. Μειονεκτήματα – Αδυναμίες (Weaknesses),

1. Η περιοχή είναι εκτός του βασικού τουριστικού κυκλώματος.
2. Έλλειψη υποδομών μεταφορών, πλην οδικών.
3. Σχετική απομόνωση της περιοχής από τα τουριστικά δρώμενα.
4. Η μη ικανοποιητική σύνδεση του τουριστικού προϊόντος του νομού με το πολιτιστικό και αρχιτεκτονικό περιβάλλον, την γαστρονομία της περιοχής, τις παραδόσεις του νομού, αλλά και των εναλλακτικών μορφών δραστηριοτήτων που συντελούνται στην περιοχή.
5. Το χαμηλό επίπεδο παρεχομένων υπηρεσιών που παρατηρείται στα τουριστικά καταλύματα.
6. Η έλλειψη συναφών χώρων και δραστηριοτήτων στις υπηρεσίες που παρέχουν τα καταλύματα
7. Έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού και σχεδίου διαχείρισης επισκεπτών.
8. Ο υψηλός δείκτης γήρανσης του πληθυσμού που έχει ως συνέπεια τη μη ταχεία προσαρμογή στις νέες συνθήκες.
9. Ο υψηλός βαθμός ανεργίας που υπάρχει στον Νομό.
10. Η εσωτερική κυρίως μετανάστευση που παρατηρείται από τον Νομό Γρεβενών.
11. Η μη αποτελεσματική υφιστάμενη προβολή και προώθηση του Νομού, καθώς είναι αποσπασματική, ξεκομμένη από ένα γενικό σχέδιο μάρκετινγκ και με προϋπολογισμό.
12. Ανυπαρξία σχέσεων με μεσάζοντες και απουσία συνεργασίας με δίκτυα διανομής.
13. Η έλλειψη ενιαίας, αποτελεσματικής πολιτικής.

Γ. Προοπτικές – Ευκαιρίες (Opportunities),

1. Η άρση σε μεγάλο βαθμό της γεωγραφικής απομόνωσης του Νομού, με τη βελτίωση της δυνατότητας πρόσβασης σε μεγάλες οικιστικές αγορές αλλά και σε υποδομές όπως αεροδρόμια και σιδηροδρομικό δίκτυο.

2. Διευρυνόμενο διεθνώς ενδιαφέρον για δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού.
3. Τοπική διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού και νέων.
4. Εκμετάλλευση της κίνησης της Εγνατίας οδού και των καθέτων της.
5. Η Κατασκευή του Ε65 και γρήγορη και ασφαλή σύνδεση με την νότια Ελλάδα.
5. Έμφαση στην καλή φιλοξενία, με την προβολή της στις τουριστικές αγορές
6. Εκσυγχρονισμός και βελτίωση ξενοδοχειακής υποδομής και των ξενώνων
7. Προοπτικές αξιοποίησης πολιτιστικών εκδηλώσεων
8. Την πλούσια ποικιλία παραδοσιακών τροφίμων και προϊόντων που μπορούν να ενταχθούν στο τουριστικό προϊόν της περιοχής και θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη και του γεωργικού τομέα.
9. Αναπτυσσόμενο ενδιαφέρον εναλλακτικών μορφών τουρισμού στον εσωτερικό τουρισμό.
10. Δυνατότητες συνδυασμού κοινού τουριστικού προϊόντος με τις όμορες περιοχές (Ηπειρος, Δυτική Μακεδονία)
11. Η τάση καθιέρωσης χειμερινών διακοπών και η αυξανόμενη προτίμηση για διακοπές με συμπληρωματικές εναλλακτικές δραστηριότητες
13. Προοπτικές ανάπτυξης μέσω της δημιουργίας του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου του Όρλιακα, ως κέντρο προσέλκυσης επιστημονικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων εκπαιδευτικών (όλων των βαθμίδων) και ερευνητικών Ιδρυμάτων της χώρας μας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ευρύτερα.

Δ. Απειλές – Κίνδυνοι (Threats),

1. Αύξηση ανταγωνισμού λόγω δυναμικής νέας παρουσίας σε αγορές που κατέχονται από άλλους προορισμούς.
2. Κίνδυνος επιβάρυνσης του περιβάλλοντος εάν δεν υπάρξει ορθολογική διαχείριση των πόρων αλλά και σωστός σχεδιασμός ανάπτυξης.
3. Ανταγωνισμός γειτονικών βαλκανικών χωρών.

4. Ενδοπεριφερειακός τουριστικός ανταγωνισμός και ανταγωνισμός όμορων περιοχών.
5. Μείωση της ανταγωνιστικότητας του Νομού εάν δεν γίνουν έγκαιρες και ποιοτικές αναβαθμίσεις του τουριστικού προϊόντος με ταυτόχρονη συμπλήρωση των προορισμών και των δράσεων που μπορεί να έχει ο επισκέπτης.
6. Η προοπτική της τουριστικής ανάπτυξης ως ευκαιρία για γρήγορο και εύκολο κέρδος από νεοεισερχόμενους στον κλάδο επιχειρηματίες.
7. Η αδυναμία διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης
8. Η αύξηση του κόστους ζωής και η οικονομική κρίση με συνέπεια τη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος για τουρισμό.
9. Η ανεπαρκής συντήρηση, ανάδειξη και προβολή των μνημείων και των αρχαιοτήτων της περιοχής.

Πίνακας 5. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (strengths)	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (weaknesses)
<p>1. Ύπαρξη αναλλοίωτου φυσικού περιβάλλοντος και πλούσιων φυσικών πόρων με κύρια χαρακτηριστικά</p> <p>α) Τον Εθνικό Δρυμό Πίνδου (Βάλια Κάλντα)</p> <p>β) Τις 5 περιοχές NATURA 2000</p> <p>γ) Τις 4 περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί σημαντικές για τα πουλιά</p> <p>δ) Τα 11 καταφύγια θηραμάτων</p> <p>ε) Τις 2 προστατευόμενες περιοχές φυσικού κάλλους (ΤΙΦΚ)</p> <p>στ) Το Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας (ΕΧΚΒ)</p> <p>2. Η παραδοσιακή κουζίνα και η τοπική γαστρονομία (με έμφαση στα αυτοφυή μανιτάρια).</p> <p>3. Η δημιουργία νέων ξενοδοχείων και ξενώνων καθώς και ο εκσυγχρονισμός των υφιστάμενων, μέσα από τους Αναπτυξιακούς Νόμους, τα LEADER και το ΟΠΑΑΧ.</p> <p>4. Το πρώιμο στάδιο τουριστικής ανάπτυξης που δίνει την δυνατότητα εύκολης προσαρμογής σε νέα μοντέλα βιώσιμης ανάπτυξης.</p> <p>5. Το ανεπτυγμένο οδικό δίκτυο με κύριο</p>	<p>1. Η περιοχή είναι εκτός του βασικού τουριστικού κυκλώματος.</p> <p>2. Έλλειψη υποδομών μεταφορών, πλην οδικών.</p> <p>3. Σχετική απομόνωση της περιοχής από τα τουριστικά δρώμενα.</p> <p>4. Η μη ικανοποιητική σύνδεση του τουριστικού προϊόντος του νομού με το πολιτιστικό και αρχιτεκτονικό περιβάλλον, την γαστρονομία της περιοχής, τις παραδόσεις του νομού, αλλά και των εναλλακτικών μορφών δραστηριοτήτων που συντελούνται στην περιοχή.</p> <p>5. Το χαμηλό επίπεδο παρεχομένων υπηρεσιών που παρατηρείται στα τουριστικά καταλύματα.</p> <p>6. Η έλλειψη συναφών χώρων και δραστηριοτήτων στις υπηρεσίες που παρέχουν τα καταλύματα</p> <p>7. Έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού και σχεδίου διαχείρισης επισκεπτών.</p> <p>8. Ο υψηλός δείκτης γήρανσης του πληθυσμού που έχει ως συνέπεια την μη ταχεία προσαρμογή στις νέες συνθήκες.</p> <p>9. Ο υψηλός βαθμός ανεργίας που υπάρχει στον Νομό.</p>

<p>άξονα πρόσβασης την Εγνατία οδό και τους καθέτους της, αλλά και η αναμενόμενη κατασκευή του Ε65 που θα φέρει πιο κοντά την Νότια Ελλάδα και την Αθήνα.</p> <p>6. Οι καλές κλιματολογικές συνθήκες για τις προτεινόμενες τουριστικές δραστηριότητες.</p> <p>7. Η προβολή σε διεθνές επίπεδο της περιοχής της «Βάλια Κάλντα».</p> <p>8. Η διατήρηση και αναβίωση όλων των παραδόσεων του Νομού που θα αποτελέσει ένα σημαντικό συμπληρωματικό ως προς το τουριστικό προϊόν παράγοντα και περιλαμβάνει :</p> <p>α) τα παραδοσιακά πανηγύρια ιδιαίτερα τον δεκαπενταύγουστο, αλλά και όλους τους μήνες του καλοκαιριού,</p> <p>β) τις σημαντικές δραστηριότητες των πολιτιστικών συλλόγων.</p> <p>9. Η πλούσια πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά που περιλαμβάνει</p> <p>α) τα μνημεία θρησκευτικού χαρακτήρα με τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μοναστήρια και εκκλησίες,</p> <p>β) τα 17 πέτρινα τοξωτά γεφύρια, που διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση,</p> <p>γ) τα παλαιοντολογικά ευρήματα οστών Μαμούθ και Ρινόκερου στη Μηλιά</p>	<p>10. Η εσωτερική κυρίως μετανάστευση που παρατηρείται από τον Νομό Γρεβενών.</p> <p>11. Η μη αποτελεσματική υφιστάμενη προβολή και προώθηση του Νομού, καθώς είναι αποσπασματική, ξεκομμένη από ένα γενικό σχέδιο μάρκετινγκ και με μικρό προϋπολογισμό.</p> <p>12. Ανυπαρξία σχέσεων με μεσάζοντες και απουσία συνεργασίας με δίκτυα διανομής.</p> <p>13. Η έλλειψη ενιαίας, αποτελεσματικής πολιτικής.</p>
---	--

<p>Γρεβενών, τα οποία έχουν μπει στο βιβλίο Ρεκόρ Γκίνες.</p> <p>10. Τα σπουδαία ευρήματα των ανασκαφών στο «Καστρί» Γρεβενών και η αποκάλυψη της Ακρόπολης της Αρχαίας Χώρας των Τυμφαίων.</p> <p>11. Υποστήριξη τουριστικής δραστηριότητας από εμπλεκόμενους ΟΤΑ, Φορείς, Επιμελητήριο, Συλλόγους, Επιχειρήσεις κ.τ.λ.</p>	
ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (Opportunities)	ΑΠΕΙΛΕΣ (Threats)
<p>1. Η άρση σε μεγάλο βαθμό της γεωγραφικής απομόνωσης του Νομού, με την βελτίωση της δυνατότητας πρόσβασης σε μεγάλες οικιστικές αγορές αλλά και σε υποδομές όπως αεροδρόμια και σιδηροδρομικό δίκτυο.</p> <p>2. Διευρυνόμενο διεθνώς ενδιαφέρον για δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού.</p> <p>3. Τοπική διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού και νέων</p> <p>4. Εκμετάλλευση της κίνησης της Εγνατίας οδού και των καθέτων της.</p> <p>5. Η Κατασκευή του Ε65 και γρήγορη και ασφαλή σύνδεση με την νότια Ελλάδα.</p> <p>5. Έμφαση στην καλή φιλοξενία, με την προβολή της στις τουριστικές αγορές</p>	<p>1. Αύξηση ανταγωνισμού λόγω δυναμικής νέας παρουσίας σε αγορές που κατέχονται από άλλους προορισμούς.</p> <p>2. Κίνδυνος επιβάρυνσης του περιβάλλοντος εάν δεν υπάρξει ορθολογική διαχείριση των πόρων αλλά και σωστός σχεδιασμός ανάπτυξης.</p> <p>3. Ανταγωνισμός γειτονικών βαλκανικών χωρών</p> <p>4. Ενδοπεριφερειακός τουριστικός ανταγωνισμός και ανταγωνισμός όμορων περιοχών.</p> <p>5. Μείωση της ανταγωνιστικότητας του Νομού εάν δεν γίνουν έγκαιρες και ποιοτικές αναβαθμίσεις του τουριστικού προϊόντος με ταυτόχρονη συμπλήρωση</p>

<p>6. Εκσυγχρονισμός και βελτίωση ξενοδοχειακής υποδομής και των ξενώνων</p> <p>7. Προοπτικές αξιοποίησης πολιτιστικών εκδηλώσεων</p> <p>8. Την πλούσια ποικιλία παραδοσιακών τροφίμων και προϊόντων που μπορούν να ενταχθούν στο τουριστικό προϊόν της περιοχής και θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη και του γεωργικού τομέα.</p> <p>9. Αναπτυσσόμενο ενδιαφέρον εναλλακτικών μορφών τουρισμού στον εσωτερικό τουρισμό.</p> <p>10. Δυνατότητες συνδυασμού κοινού τουριστικού προϊόντος με τις όμορες περιοχές (Ηπειρος, Δυτική Μακεδονία)</p> <p>11. Η τάση καθιέρωσης χειμερινών διακοπών και η αυξανόμενη προτίμηση για διακοπές με συμπληρωματικές εναλλακτικές δραστηριότητες</p> <p>13. Προοπτικές ανάπτυξης μέσω της δημιουργίας του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου του Όρλιακα, ως κέντρο προσέλκυσης επιστημονικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων εκπαιδευτικών (όλων των βαθμίδων) και ερευνητικών Ιδρυμάτων της χώρας μας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ευρύτερα.</p>	<p>των προορισμών και των δράσεων που μπορεί να έχει ο επισκέπτης.</p> <p>6. Η προοπτική της τουριστικής ανάπτυξης ως ευκαιρία για γρήγορο και εύκολο κέρδος από νεοεισερχόμενους στον κλάδο επιχειρηματίες.</p> <p>7. Η αδυναμία διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης</p> <p>8. Η αύξηση του κόστους ζωής και η οικονομική κρίση με συνέπεια την μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος για τουρισμό.</p> <p>9. Η ανεπαρκής συντήρηση, ανάδειξη και προβολή των μνημείων και των αρχαιοτήτων της περιοχής.</p>
--	---

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΟΓΚΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

7.1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αναζητώντας την βιώσιμη ανάπτυξη μέσω μιας ισορροπημένης σύνθεσης δραστηριοτήτων, απασχόλησης, προϊόντος και εισοδήματος, η ανάπτυξη του τουρισμού στον Δήμο Γρεβενών και κυρίως στον Ορεινό όγκο προκύπτει ως προφανής επιλογή. Για τον Δήμο Γρεβενών και κατ' επέκταση τη Δυτική Μακεδονία όμως ισχύει η ιδιαιτερότητα ότι από το τουριστικό προϊόν της αποκλείεται εξαρχής το κυρίαρχο προϊόν, «ο ήλιος και η θάλασσα», που είναι το πιο άμεσα αξιοποιήσιμο καθώς υποστηρίζεται από διεθνώς υψηλή ζήτηση. Αυτό συνεπάγεται ότι η τουριστική ανάπτυξη στον Δήμο και κατ' επέκταση στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας :

- πρέπει να αναζητηθεί και να στηριχθεί σε σχετικά καινοτόμους πόρους και δραστηριότητες στο σκέλος της προσφοράς,
- υποχρεούται να στοχεύσει σε ειδικές κατηγορίες τουρισμού στο σκέλος της ζήτησης,
- απαιτεί μακροπρόθεσμο και ενδεδειγμένο σχεδιασμό και επίμονη προσπάθεια υλοποίησης χωρίς να μπορεί ενδιάμεσως να στηριχθεί σε μια ήδη ικανοποιητική δραστηριότητα.

Επιπλέον είναι σημαντική η συμπληρωματικότητα του τουρισμού με τον αγροτικό τομέα. Είναι σκόπιμο πολλές από τις εισροές του να καλύπτονται από την τοπική παραγωγή και επίσης ο τουρισμός μπορεί να συμπληρώνει απασχόληση και εισόδημα στις περιοχές της υπαίθρου, όπου εντοπίζονται οι κυριότεροι αξιοποιήσιμοι τουριστικοί πόροι.

Η ανάδειξη του Δήμου Γρεβενών σε τουριστικό προορισμό, μπορεί να γίνει με την ανάδυση αυτόνομων πόλων ζήτησης στο εσωτερικό ή και με σύνδεση αυτών των πόλων με ευρύτερα τουριστικά κυκλώματα, με ισχυρή ζήτηση και ισχυρό προϊόν. Προηγούμενη απόπειρα σχεδιασμού είχε τονίσει την ανάγκη σύνδεσης π.χ. της Δυτικής με την Κεντρική Μακεδονία, μέσω ενιαίων κυκλωμάτων ήλιος, θάλασσα και άλλων

νέων μορφών, αλλά και θεματικών δικτύων και διαδρομών. Ενδεικτική γι' αυτή την ανάγκη είναι η μεταβολή της ζήτησης στο βόρειο τμήμα της χώρας, με τις όμορες Περιφέρειες να παρουσιάζουν σταθερά πολύ καλύτερες τάσεις από ότι η Δυτική Μακεδονία. Λόγω της έλλειψης του προϊόντος «ήλιος και θάλασσα», η σύνδεση του τουριστικού με τον πολιτιστικό τομέα και η αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος, προκύπτει ως βασική στόχευση και ο Δήμος Γρεβενών διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα που πρέπει να αξιοποιηθούν. Παρομοίως ως βασική στόχευση εμφανίζεται και η σύνδεση του τουριστικού με τη δημιουργία του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου του Όρλιακα.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η τουριστική ανάπτυξη στην Περιφέρεια πρέπει να σχεδιασθεί μέσα στο συγκεκριμένο εθνικό, ενωσιακό και περιφερειακό πλαίσιο στρατηγικής και σχεδιασμού. Το εθνικό περιλαμβάνει:

- την εθνική στρατηγική για τον τουρισμό όπως αυτή καθορίστηκε για την περίοδο 2014-20 από το Υπουργείο Τουρισμού, η οποία παραμένει γενική αλλά με 6 εκ των 7 στόχων της να συνεργούν με τους στόχους για τη Δυτική Μακεδονία,
- την επιχειρησιακή εξειδίκευση μέσω του Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία 2014-2020, η Προτεραιότητα 1 του οποίου (Ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, αναβάθμιση ή και διαφοροποίηση του παραδοσιακού μοντέλου «ήλιος και θάλασσα») αφορά άμεσα την Περιφέρεια ενώ περιλαμβάνει επίσης συμβατές και κατάλληλες ενδεικτικές Δράσεις και Ειδικούς Στόχους,
- το χωροταξικό σχεδιασμό για τον τουρισμό στη χώρα, ο οποίος βρίσκεται σε καθεστώς νομικής εκκρεμότητας (το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο έχει απορριφθεί από το Συμβούλιο της Επικρατείας) πλην όμως ορίζει τη Δυτική Μακεδονία, ως αναπτυσσόμενη τουριστικά περιοχή με περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού (ειδικότερα στη ζώνη του ορεινού όγκου των Γρεβενών).

Ο τουρισμός για την Ε.Ε., έχει στρατηγική σημασία ως ο τρίτος μεγαλύτερος οικονομικός τομέας της και η πολιτική της Ε.Ε. έχει ως στόχο να διατηρήσει τη θέση της Ευρώπης ως κορυφαίο προορισμό, μεγιστοποιώντας τη συνεργασία μεταξύ των χωρών – μελών, μέσω ανταλλαγής ορθών πρακτικών. Κύρια ζητήματα παρέμβασης αναγνωρίζονται η ασφάλεια (διασφάλιση περιβαλλοντικής, πολιτικής και κοινωνικής ασφάλειας, επάρκεια στη φιλοξενία, αντιμετώπιση των κοινωνικοπολιτιστικών απειλών), η ανταγωνιστικότητα (άμβλυνση εποχικότητας, περιορισμός διοικητικών επιβαρύνσεων, εξεύρεση εξειδικευμένου προσωπικού), η υιοθέτηση τεχνολογίας (ΤΠΕ), η αγορά και ο ανταγωνισμός (ζήτηση για εξατομικευμένες εμπειρίες, νέα προϊόντα). Βασική Ανακοίνωση είναι η COM(2010) «Η Ευρώπη, No 1 τουριστικός προορισμός – νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό» οι προτεραιότητες της οποίας μπορούν να ενσωματωθούν σε αυτές τη Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας. Με την «Ατζέντα για έναν αειφόρο και ανταγωνιστικό ευρωπαϊκό τουρισμό», η Επιτροπή καλεί σε υιοθέτηση ολοκληρωμένης προσέγγισης και μακροπρόθεσμου αειφορικού σχεδιασμού, με σεβασμό στο χαρακτήρα, πόρους και ανάγκες των κοινοτήτων, συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων, χρήση των βέλτιστων διαθέσιμων γνώσεων, ελαχιστοποίηση του κινδύνου, εφαρμογή της αρχής «Ο χρήστης και ρυπαίνων πληρώνει» και διαχείριση της φέρουσας ικανότητας. Έχει καταρτισθεί το Ευρωπαϊκό Σύστημα Δεικτών Τουρισμού (ETIS), υποστηρίζεται η Πρωτοβουλία EDEN για ένα μοντέλο βιώσιμης τουριστικής Ανάπτυξης και χρηματοδοτούνται δράσεις για τον τουρισμό από 24 χρηματοδοτικά μέσα.

Επιπλέον στο περιφερειακό πλαίσιο περιλαμβάνει δεσμευτικά το Π.Ε.Π. 2014-2020, αλλά και το υπό έγκριση Περιφερειακό Πλαίσιο Χωρικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, βάσει του οποίου ορίζονται δεσμευτικά ζώνες χρήσεων γης, αξιοποίησης πόρων, περιορισμού δραστηριοτήτων, χωροθέτησης δικτύων υποδομών.

Κατά συνέπεια, η Στρατηγική θα πρέπει να συγκροτηθεί με προσοχή, οργανωμένη κατά στάδια, με έμφαση στην αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα, με τεκμηριωμένη επιλογή δράσεων και παρεμβάσεων και με βάση μια λεπτομερή Ανάλυση Δυνατοτήτων – Αδυναμιών – Προοπτικών – Απειλών.

Επομένως τα συγκεκριμένα ζητήματα που προκύπτει ότι ως προς αυτά πρέπει να γίνει η λεπτομερέστερη διερεύνηση, στα πλαίσια και της διαβούλευσης με τους εμπλεκόμενους φορείς της Περιφέρειας, είναι τα ακόλουθα:

A. Προσανατολισμός σε συγκεκριμένες νέες, εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Οι διαθέσιμοι πόροι συνηγορούν υπέρ αυτής της επιλογής, αλλά θα πρέπει να συνεκτιμηθεί το ότι κάθε μία από αυτές απευθύνεται σε ειδικό τμήμα της συνολικής ζήτησης και συχνά και σε ειδικό χρονικό διάστημα και επομένως πρέπει να βρεθεί τρόπος αυτές οι μορφές να συντεθούν σε ενιαίο κατά το δυνατόν προϊόν κατά τρόπον ώστε να παρέχουν συνολικά έναν ικανοποιητικό όγκο ζήτησης και μια ικανοποιητική κάλυψη από πλευράς εποχικότητας. Θα πρέπει επομένως να επιλεγεί το καταλληλότερο μίγμα από το σύνολο των βάσει διαθεσιμότητας πόρων καταρχάς αξιοποιήσιμων μορφών. Τέτοιες μπορούν να είναι οι:

- Οικολογικός τουρισμός
- Δραστηριότητες βουνού, Περιηγητικός τουρισμός, Πεζοπορία, Ποδηλασία, Σκι
- Τουρισμός έρευνας – ψυχαγωγίας – εκπαίδευσης μέσω του υπό δημιουργία Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου και ενός Σύγχρονου Παλαιοντολογικού Κέντρου
- Συνεδριακός τουρισμός
- Πολιτιστικός θρησκευτικός τουρισμός και λαογραφικός τουρισμός
- Αθλητικός Τουρισμός και τουρισμός υγείας
- Γαστρονομικός τουρισμός.

B. Προσανατολισμός προς τη διεθνή ζήτηση.

Έως τώρα η ζήτηση είναι κατά κύριο λόγο εγχώρια, γεγονός που συνεπάγεται εξάρτηση από σχετικά χαμηλή διαθέσιμη δαπάνη, ιδιόρρυθμη εποχικότητα, τουρισμός αργιών, χειμερινός, συγκεκριμένες απαιτήσεις από την προσφορά ως προς την ποιότητα και την τιμή των παρεχόμενων υπηρεσιών. Υψηλότερη δαπάνη, μακρύτερη περίοδος και ποιοτικότερες απαιτήσεις από την προσφορά μπορούν να αναμένονται μόνο από τη διεθνή ζήτηση. Θα πρέπει επομένως να υπάρξει στόχευση σε συγκεκριμένα προφίλ

αλλοδαπού τουρίστα και σε συγκεκριμένες αγορές. Η στόχευση αυτή δεν μπορεί να οριστεί λεπτομερώς εξαρχής καθώς το πλήθος των μορφών είναι εξαιρετικά μεγάλο. Πρέπει να αποτελεί τη μόνιμη μέριμνα των διαχειριστών της στρατηγικής, με συνεχή παρακολούθηση της υλοποίησης της στρατηγικής και με ικανότητα ευέλικτων αναπροσαρμογών και παρεμβάσεων ανάλογα με τις διακυμάνσεις της ζήτησης.

Γ. Έμφαση στις διαπεριφερειακές συνέργιες.

Ξεκινώντας από το σημερινό χαμηλό επίπεδο δραστηριότητας και μη μπορώντας να στηριχθεί στο κυρίαρχο προϊόν, ο τουρισμός της Περιφέρειας είναι μάλλον υποχρεωμένος να αναζητήσει συνέργιες με άλλες περιοχές οι οποίες διαθέτουν είτε μια ισχυρή παρουσία στο κυρίαρχο προϊόν, είτε μια ήδη επαρκή δραστηριότητα σε νέες μορφές, η οποία να χρειάζεται επέκταση στο χώρο και σε ειδικές δραστηριότητες που θα μπορούσε να παράσχει η Περιφέρεια. Κατά συνέπεια, είναι σκόπιμη η αναζήτηση διαπεριφερειακών (εθνικών και διασυνοριακών) συνεργασιών με τις όμορες Περιφέρειες και περιοχές και η προσπάθεια για ένταξη της Δυτικής Μακεδονίας σε ευρύτερα δίκτυα και συμπλέγματα τουριστικής προσφοράς, ώστε να αυξηθεί η δυναμική ζήτηση για το δικό της προϊόν.

Δ. Ισχυρή παρέμβαση στις οριζόντιες αδυναμίες.

Επειδή ο τουριστικός τομέας στην Περιφέρεια είναι περιορισμένος, δεν είναι τοπικά διαθέσιμες μια σειρά από οριζόντιες (ανεξάρτητες από συγκεκριμένους πόρους ή περιοχές) προϋποθέσεις, κυρίως σε ότι αφορά σε επιχειρηματική οργάνωση, ποιοτικά standards διαχείρισης της ζήτησης, στοχευμένη προβολή (marketing) και branding, ικανότητες του ανθρώπινου δυναμικού, αειφορική διαχείριση των πόρων, ειδική προσπελασιμότητα σε πόρους, χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, κ.α. Η διατήρηση αυτών των αδυναμιών μπορεί να υπονομεύσει εξαρχής ακόμη και επενδύσεις με κατά τα άλλα επαρκή έρευνα αγοράς, τεχνικό σχεδιασμό και οικονομικό προγραμματισμό.

Κατά συνέπεια, μια Ολοκληρωμένη Στρατηγική είναι υποχρεωμένη να δώσει έμφαση στην αντιμετώπιση των ευρύτερων αδυναμιών, προτεραιοποιώντας παρεμβάσεις σε θεματικές που δεν συνδέονται με τον τουρισμό αποκλειστικά ή που χρηματοδοτούνται από άλλα προγράμματα. Κατά πάσα ένδειξη, ως σκόπιμες τέτοιες παρεμβάσεις εμφανίζονται π.χ. οι εξής:

- κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού, εργαζομένων και επιχειρηματιών,
- υιοθέτηση καινοτομιών στην επιχειρηματική οργάνωση και λειτουργία, ανάπτυξη δημιουργικού περιεχομένου, κ.λπ. και ενίσχυση έρευνας και καινοτομίας με διασύνδεση επιχειρήσεων με κέντρα Έρευνας και ΑΕΙ,
- στοχευμένα έργα για ολοκληρωμένη διαχείριση – προστασία του περιβάλλοντος στην ευρύτερη περιοχή των πόρων (ενεργειακή διαχείριση, διαχείριση αποβλήτων και υδάτινων πόρων, περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, ήπια αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, αναζωογόνηση υποβαθμισμένων περιοχών, απόσυρση παλαιών εγκαταστάσεων, κ.α.),
- στοχευμένα έργα προσπελασιμότητας στους πόρους και κατά το μέτρο του δυνατού, έργα ως προς την ευρύτερη προσπελασιμότητα (π.χ. στα αεροδρόμια Κοζάνης, Καστοριάς, στις διασυννοριακές συνδέσεις, στις πύλες εισόδου και στους κόμβους της Εγνατίας Οδού, κ.α.),
- θέσπιση και εφαρμογή αυστηρών διατάξεων για τον έλεγχο των χρήσεων γης και της δόμησης, την υλοποίηση ειδικών μορφολογικών κανόνων, σχεδίων βιώσιμης κινητικότητας, κ.ο.κ.

Ε. Επιλογή ενός αποτελεσματικού «Branding»

Η υλοποίηση των αναγκαίων επενδύσεων και παρεμβάσεων, ξεκινώντας από το σημερινό χαμηλό επίπεδο προσφοράς και ζήτησης, έχει ανάγκη από έναν προωθητικό παράγοντα (Branding), που θα δράσει και εσωτερικά για την κινητοποίηση όλων των τοπικών δυνάμεων και εξωτερικά για την προσέλκυση ζήτησης, η οποία θα δομεί σταδιακά τον τουριστικό προορισμό. Αυτό το «Branding» θα πρέπει να συνδυάζει, σε

επίπεδο ορολογίας, εκείνα τα στοιχεία και πόρους που κρίνονται ως τα πλέον αξιοποιήσιμα και χαρακτηριστικά της Περιφέρειας. Κατά πάσα ένδειξη, αυτά είναι :

- το φυσικό περιβάλλον
- η ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά
- ο συνδυασμός ορεινού ανάγλυφου και υδάτινου στοιχείου (ποτάμια, χιονοδρομικά, δρακολίμνες κ.α.).

7.2. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Οι κλιματικές και εδαφολογικές συνθήκες σε συνδυασμό με τα οικοσυστήματα και την φυσιολογία – φύση της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών, έχουν ως συνέπεια το χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης της Π.Ε., τόσο σε Τοπικό όσο και σε Εθνικό επίπεδο. Η έκκεντρη και απομακρυσμένη θέση της Περιφερειακής Ενότητας, όσον αφορά στη σχέση της αφενός με τα αστικά κέντρα της χώρας και, αφετέρου με τους Εθνικούς Άξονες Ανάπτυξης, όπως και οι γεωμορφολογία της περιοχής, οδηγούν σε αίσθημα απομόνωσης και ανασφάλειας με συνέπεια τη συνεχόμενη αγροτική έξοδο και την τελμάτωση της οικονομικής, επιχειρηματικής αλλά και κοινωνικής – πολιτισμικής ανάπτυξης της περιοχής.

Παρόλο που κατά τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται (τόσο βάσει Εθνικών ή Τοπικών πρωτοβουλιών, όσο και βάσει των σχεδίων δράσεων, οδηγιών και των χρηματοδοτήσεων – επιδοτήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης) αρκετές δράσεις με στόχο την ανάπτυξη, για την ανάπτυξη ειδικά του Ορεινού Όγκου της Π.Ε. Γρεβενών, θα πρέπει καταρχήν να εκτιμηθεί η αξία της βάσει της διάστασής της ως φυσικό απόθεμα, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και Παγκοσμίως. Τονίζεται δε ότι η φυσική αξία του Ορεινού Όγκου των Γρεβενών δεν αφορά μόνον τα οικοσυστήματά της (τα οποία είναι σαφώς σημαντικά) αλλά και τις αναλλοίωτες και αλώβητες σε βάθος χρόνου περιοχές της Περιφερειακής Ενότητας, οι οποίες αποτελούν εξαιρετικά δείγματα της Ελληνικής φύσης και γεωμορφολογίας, αλλά και του πολιτισμού της χώρας, άξια να διατηρηθούν.

Στις Περιφερειακές Ενότητες Γρεβενών και Ιωαννίνων βρίσκεται ο θεσμοθετημένος Εθνικός Δρυμός Πίνδου (Βάλια Κάλντα). Η λειτουργία του προσφέρει πλήθος ευκαιριών και δυνατοτήτων για την περαιτέρω ανάπτυξη του Ορεινού Όγκου των Γρεβενών, κυρίως όσον αφορά στον τομέα της Τουριστικής Ανάπτυξης του τόπου. Η πόλη των Γρεβενών, ως ένα μοναδικό αστικό κέντρο μιας περισσότερο αγροτικής περιοχής, θα επωφελούνταν σημαντικά από την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή της Βάλια Κάλντα. Επομένως, το επιχειρηματικό κέντρο παροχής υπηρεσιών, προϊόντων και εξυπηρετήσεων προς την Ορεινή περιοχή, θα ενίσχυε τις τοπικές, παραδοσιακές δραστηριότητες με την περαιτέρω ανάπτυξη στον

Τουριστικό τομέα, με ιδιαίτερη μάλιστα ανάπτυξη σε τουριστικά πεδία όπως ο αγροτουρισμός και ο φυσιολατρικός τουρισμός.

Σημειώνεται ότι η ολοκλήρωση της Εγνατίας από τη Θεσσαλονίκη έως την Ήπειρο, ήδη παρουσιάζει σημαντικά και εμφανή πλεονεκτήματα, όσον αφορά στην τουριστική ανάπτυξη της Περιφερειακής Ενότητας. Παράλληλα, η κατασκευή και ολοκλήρωση του αυτοκινητοδρόμου Κεντρικής Ελλάδας, γνωστού ως Ε65, ο οποίος θα συνδέσει τα Γρεβενά με τη Νότιο Ελλάδα και την Αθήνα, αναμένεται να συμβάλλει ακόμη περισσότερο στην τουριστική ανάπτυξη της Περιφερειακής Ενότητας. Με τη μείωση των αποστάσεων διευρύνεται και ο κύκλος των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων της περιοχής.

Η Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών αποτελούσε μέχρι πρόσφατα μια από τις περισσότερο απομακρυσμένες, απομονωμένες και οικονομικά – αναπτυξιακά προβληματικές περιοχές της Ελλάδας (ΕΛΣΤΑΤ). Παρουσίαζε σημαντικές αναπτυξιακές ελλείψεις, οι οποίες σχετίζονταν με την γεωγραφική της θέση (απομακρυσμένη από τα μεγάλα αστικά κέντρα και δυσπρόσιτη), την εξάρτηση της οικονομίας της καθαρά από την αγροτική οικονομία και το γεγονός ότι διαθέτει μόνον ένα αστικό κέντρο (δεδομένο που περιόριζε σε μεγάλο βαθμό τις προοπτικές ανάπτυξής της, καθώς σήμερα η οικονομία των αγροτικών περιοχών είναι εξαρτώμενη από την ανάπτυξη των αστικών κέντρων της περιφέρειάς τους).

Τα μειονεκτήματα αυτά έχουν αρχίσει να εξισώνονται έως έναν βαθμό κατά τα τελευταία χρόνια, κυρίως λόγω της τουριστικής ανάπτυξης που σημείωσε η περιοχή. Ωστόσο, η αναζωογόνηση της οικονομίας της Περιφερειακής Ενότητας, με τη χρήση αποκλειστικά ιδίων πόρων, δεν προβλέπεται να είναι εφικτή. Η βιωσιμότητά της φαίνεται να εξαρτάται κατά κύριο λόγο από την αναζωογόνηση της αστικής της οικονομίας, η οποία μπορεί να επιτευχθεί κυρίως μέσω των τομέων του τουρισμού και της παροχής υπηρεσιών αναψυχής – πάντα βέβαια σε συνδυασμό με την αγροτική οικονομία.

Σημαντικό ρόλο στην αναπτυξιακή πορεία της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών, αναμένεται να διαδραματίσει το υπό ίδρυση Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο στον Όρλιακα Γρεβενών, καθώς και το Οικομουσείο της Εγνατία Α.Ε. με έδρα τον Σταθμό Εξυπηρέτησης Οχημάτων (ΣΕΟ) Γρεβενών, με την προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού τουριστών προς τον Ορεινό Όγκο, (είτε για λόγους αναψυχής είτε για επιστημονικούς –

εκπαιδευτικούς σκοπούς). Επίσης η δημιουργία ενός Σύγχρονου Παλαιοντολογικού Κέντρου αναμένεται να αποτελέσει μία υποδομή εναλλακτικής μορφής τουρισμού, που θα συμβάλει ουσιαστικά στην ανάδειξη και στην ανάπτυξη του τόπου, καλύπτοντας με τις υποδομές του διδακτικές και ερευνητικές ανάγκες του ΑΠΘ, ενώ θα δίνεται η ίδια δυνατότητα σε επισκέπτες ερευνητές παλαιοντολόγους και γεωλόγους, από όλα τα πλάτη της γης.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί η σημασία της ραγδαίας ανάπτυξης των τεχνολογιών της πληροφορικής και των επικοινωνιών, με ιδιαίτερη έμφαση σε αυτή του διαδικτύου, καθώς επηρεάζουν δραστικά την οικονομία, τη σχέση της προσφοράς και της ζήτησης, τις μεθόδους προβολής και προώθησης και τον επιχειρηματικό τομέα. Η σχέση μάλιστα μεταξύ του προσφερομένου τουριστικού προϊόντος και της ανταλλαγής πληροφορίας και δεδομένων είναι αδιαμφισβήτητη. Έτσι, οι ΤΠΕ και το διαδίκτυο χρησιμοποιούνται ευρέως πλέον στον Τουριστικό Τομέα, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτό των on-line κρατήσεων, μέσω του οποίου αποφεύγεται η ανάγκη χρήσης άλλων πηγών ή και υπηρεσιών για την αναζήτηση του καταλλήλου προορισμού και την κράτηση δωματίων.

Με τον τρόπο αυτό, αφενός μειώνονται σημαντικά τα έξοδα ενός εκδρομέα και, αφετέρου, επιτυγχάνεται ο σχηματισμός μιας προσωπικής άποψης και, τελικά, επιλογής για τον τόπο προορισμού του. Ακόμη οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Πληροφοριών, απευθύνονται και στους δραστηριοποιούμενους στον τομέα του τουρισμού επιχειρηματίες και τους ενδιαμέσους φορείς τουριστικού προϊόντος (tour operators), καθώς μέσω αυτών επιτυγχάνεται σημαντική μείωση όσον αφορά στα κόστη για λειτουργίες όπως η διανομή, η διαχείριση, οι προμήθειες, κ.ά.

Συνοψίζοντας, η Ολοκληρωμένη Στρατηγική που προτείνεται για τουριστική ανάπτυξη της περιοχής μπορεί να στοιχειοθετηθεί με την προώθηση μιας βιώσιμης, ποιοτικής και ανταγωνιστικής τουριστικής ανάπτυξης του νομού Γρεβενών κυρίως μέσα από την αξιοποίηση του φυσικού αποθέματος της Πίνδου (Βάλια Κάλντα), του λαϊκού πολιτισμού και της παράδοσης, αλλά και του Εθνικού Χιονοδρομικού Κέντρου της Βασιλίτσας.

7.3. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ

Η βασικότερη συνιστώσα της στρατηγικής που προτείνεται είναι η ενίσχυση και ανάδειξη κάθε τουριστικού προορισμού στον Ορεινό Όγκο της Π.Ε. Γρεβενών. Σύμφωνα και με την S.W.O.T. Analysis του κεφαλαίου 6.1. της παρούσης, η ορεινή περιοχή της Π.Ε. Γρεβενών, παρέχει πλήθος δυνατοτήτων και ευκαιριών για την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων, χάρη στο εξαιρετικά πλούσιο και σπάνιο οικοσύστημα της, των φυσικών και γεωμορφολογικών σχηματισμών εξέχοντος κάλλους και ενδιαφέροντος, αλλά και του πλούσιου πολιτισμικού της αποθέματος. Επομένως, είναι εύλογο να τεθεί ως στόχος για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής η αύξηση της τουριστικής βιωσιμότητας και η επίτευξη άριστης ποιότητας.

Βάσει των ανωτέρω, οι προτεινόμενοι στόχοι (μέτρα) προτεραιότητας για το συνολικό Ορεινό όγκο των Γρεβενών, αλλά και των επιμέρους τουριστικών προορισμών, διαμορφώνονται ως κάτωθι:

- Εισαγωγή και επέκταση σε νέες μορφές τουρισμού (εναλλακτικές μορφές τουρισμού ή εξειδικευμένες τουριστικές δραστηριότητες), οι οποίες παρουσιάζουν αυξητική τάση ζήτησης σήμερα και, βάσει οικονομοτεχνικών μελετών, θα συντελέσουν στην αύξηση της βιωσιμότητας της εκάστοτε επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ενδεικτικά αναφέρεται ως μέθοδος εφαρμογής του μέτρου η δημιουργία ή και η ένταξη των υφισταμένων ή των δυνητικών τουριστικών επιχειρήσεων στον θεματικό τουρισμό (π.χ. αγροτουρισμός, φυσιολατρικός τουρισμός, περιπατητικός τουρισμός, γεωτουρισμός, ιστορικός τουρισμός, κ.ά.), με την εφαρμογή ηπίων μεθόδων αξιοποίησης των φυσικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών της εκάστοτε περιοχής.
- Ενίσχυση των αρμοδιοτήτων των Τοπικών Φορέων και ενσωμάτωση των τουριστικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών στις αρμοδιότητές τους. Το μέτρο αυτό αποσκοπεί στην αύξηση των προοπτικών των τουριστικών προορισμών, μέσω της διαχείρισεως του τουριστικού τομέα από τους τοπικούς φορείς, στις λειτουργίες των αναπτυξιακών διαδικασιών, της διαχείρισης και της προβολής. Θεωρείται ότι μέσω της συνεργασίας των τουριστικών επιχειρήσεων, της

τοπικής αυτοδιοίκησης και – ενδεχομένως – των τοπικών ενώσεων, συνδέσμων και συντελεστών που ασχολούνται με τον τουριστικό τομέα, θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της βιωσιμότητας στον τομέα αυτό.

- Ενίσχυση του Τοπικού Χαρακτήρα και των τοπικών (αυτοφύων ή παραγομένων) προϊόντων γαστρονομίας (π.χ. τα μανιτάρια που αποτελούν και το αντιπροσωπευτικό προϊόν των Γρεβενών, καθώς η πόλη έχει χαρακτηριστεί από το 2007, με ομόφωνη Απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου ως «Πόλη των μανιταριών», ο τραχανάς, το ανεβατό, κ.ά.), με σκοπό την ενδυνάμωση του στοιχείου της παράδοσης στον τομέα του Τουρισμού, την προβολή των τοπικών προϊόντων και την προσέλκυση μεγαλύτερου μέρους τουριστών που ενδιαφέρονται για παραδοσιακές γεύσεις, δραστηριότητες και πολιτισμικά στοιχεία.
- Λήψη μέτρων πρόληψης, ελάττωσης και ελέγχου των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τις τουριστικές δραστηριότητες. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις που προκαλούνται από τον τομέα του τουρισμού περιλαμβάνουν την ατμοσφαιρική και περιβαλλοντική ρύπανση, την αλλοίωση του φυσικού τοπίου λόγω των κατασκευών (κτιρίων, εγκαταστάσεων, οδικών δικτύων, κ.τ.λ.), την κατανάλωση φυσικών πόρων. Στην προκειμένη περίπτωση, κατά την οποία ο κύριος στόχος είναι η προσέλκυση τουριστών για την επίτευξη τουριστικής ανάπτυξης με δεδομένο άξονα προσέλκυσης την ύπαρξη πλούσιου και προστατευόμενου φυσικού περιβάλλοντος, είναι απαραίτητο να ληφθούν μέτρα για τη διασφάλιση της διατήρησης αυτού ακριβώς του τουριστικού θελγέτρου. Σημειώνεται μάλιστα ότι όπως όλα τα κτίρια και όλες οι δραστηριότητες, έτσι και τα ξενοδοχεία και τα καταλύματα αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους σε κάθε στάδιο του κύκλου ζωής τους. Μια ανάλυση του κύκλου ζωής δείχνει ότι η χωροθέτηση του ξενοδοχείου και η κατασκευή του αντιπροσωπεύουν λιγότερο από το 10% του συνολικού ποσού της καταναλισκόμενης ενέργειας, κατά τη διάρκεια μιας περιόδου 50 χρόνων. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει τη σημασία των περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά τη λειτουργία του ξενοδοχείου (HES, 2011). Επομένως, κύριος γνώμονας πρέπει να είναι η επίτευξη της χρυσής τομής μεταξύ της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της ποιότητας των προσφερομένων υπηρεσιών προς τον τουρίστα.

- Βελτίωση της προσφερόμενης ποιότητας και αύξηση της ανταγωνιστικότητας των υπηρεσιών και προϊόντων του τουριστικού τομέα. Οι παράγοντες που σχετίζονται με το τουριστικό προϊόν της χώρας υποδοχής, οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως δυναμικοί (προβολή, σχεδιασμός, κ.τ.λ.) ή παθητικοί. Το τουριστικό προϊόν είναι εξαιρετικά πολύμορφο και αφορά πολλούς, διαφορετικούς οικονομικούς κλάδους. Καθώς τα συστατικά του αποτελούν ένα μείγμα υλικών αγαθών, υπηρεσιών και φυσικών στοιχείων, συνθέτει και πλήθος παραγόντων που επηρεάζουν την τουριστική ζήτηση (π.χ. θέλγητρα του τόπου προορισμού, ελεύθερος χρόνος, ηλικία, εισόδημα, κ.ά.), η ικανοποίηση των βαθύτερων αναγκών και επιθυμιών των τουριστών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ίδιο το τουριστικό προϊόν του τόπου προορισμού, με κυριότερους παράγοντες τις παρεχόμενες υπηρεσίες υποδοχής και φιλοξενίας.

Για την δημιουργία ενός Ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσης για το σχεδιασμό και τη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, είναι απαραίτητη η εστίαση στην προβολή και εκμετάλλευση των δυνατοτήτων του Ορεινού Τουρισμού και του Τουρισμού της Φύσης. Τα σημαντικότερα θέλγητρα της περιοχής, στα οποία θα πρέπει να βασιστεί το σχέδιο δράσης, είναι σαφώς ο Εθνικός Δρυμός της Πίνδου και το Χιονοδρομικό Κέντρο της Βασιλίτσας, με τα γεφύρια της περιοχής, τους οικισμούς της, τα τοπικά παραδοσιακά προϊόντα γαστρονομίας της και τις ευκαιρίες για αθλητικές, φυσιολατρικές, επιστημονικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες να ακολουθούν κατά πόδας.

7.4. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΧΘΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Τα τελευταία χρόνια και στην Ελλάδα έχει αρχίσει να αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς ο εξειδικευμένος τουρισμός που έλκει κυρίως τους κατοίκους των αστικών κέντρων, μεγάλων και μικρότερων, και που συμβάλλει σημαντικά στο να κινηθούν και να έρθουν σε πιο άμεση επικοινωνία με τη φύση και τα βουνά. Ο τουρισμός αυτός είναι περισσότερο ατομικός ή παρέας και όσο πιο δύσκολη είναι η δραστηριότητα που περιέχει (rappel, αναρρίχηση κλπ) τόσο πιο πολύ περιορίζεται η μαζική διοργάνωση αλλά σε πολλές περιπτώσεις ακολουθεί και τα χνάρια του μαζικού ή ομαδικού τουρισμού. Είναι μορφή τουρισμού που απαιτεί ποιότητα όχι μόνο στις προσφερόμενες υπηρεσίες αλλά και συνολικά στην ολική του διάρθρωση και λειτουργία. Προσιδιάζει στον τουρισμό που απαιτεί εξατομικευμένες υπηρεσίες και ιδιαίτερη φροντίδα για τον επισκέπτη. Στην περιοχή των Γρεβενών και ιδιαίτερα στην Πίνδο υπάρχουν οι προϋποθέσεις και οι δυνατότητες να αναπτυχθεί μια ευρύτατη γκάμα εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού. Παρατίθενται μερικές από αυτές που είτε ήδη έχουν εμφανιστεί στην περιοχή, είτε μπορούν να αναπτυχθούν άμεσα, ιδιαίτερα στον ορεινό όγκο του Νομού:

- **Αγροτουρισμός:**

Πρόκειται για το μοντέλο στο οποίο στηρίζεται η όποια μέχρι σήμερα τουριστική ανάπτυξη του νομού. Τα πρώτα προγράμματα αγροτουρισμού που εφαρμόστηκαν στο νομό από το 1989 έδειξαν ότι υπήρχαν προοπτικές. Σήμερα ο αγροτουρισμός έχει αναπτυχθεί αρκετά στο νομό. Κυριαρχούν βέβαια οι μικροί ξενώνες, υπάρχουν ωστόσο επιχειρήσεις που έχουν υιοθετήσει μια ολιστική στάση, λειτουργώντας παράλληλα ταβέρνες που προσφέρουν δικά τους γαλακτοκομικά, κρέατα και άλλες σπιτικές γευστικές απολαύσεις ενώ ταυτόχρονα καλλιεργούν οι ίδιοι οπωροκηπευτικά η και διατηρούν μικρό αριθμό ζώων (αγελάδες, πρόβατα, κόττες). Τα μικρά ήσυχα χωριά των Γρεβενών προσφέρουν τις κατάλληλες συνθήκες για ξεκούραση στους κατοίκους των αστικών κέντρων συνδυάζοντας ευχάριστους περιπάτους στο απaráμιλλο

φυσικό περιβάλλον με αναβίωση εθίμων και διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες.

- Οικοτουρισμός:

Ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου αλλά και γενικότερα όλη η ορεινή περιοχή του νομού συγκεντρώνει αρκετά σημαντικό αριθμό επισκεπτών ετήσια οι οποίοι ενδιαφέρονται κυρίως για τα σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας που υπάρχουν στην περιοχή. Το ενδιαφέρον εστιάζεται γύρω από την παρατήρηση της φύσης, της άγριας πανίδας με τα σπάνια αρπακτικά πτηνά, το αγριόγιδο, την αρκούδα, άλλα θηλαστικά και, της μεγάλης ποικιλίας ανώτερης και κατώτερης βλάστησης καθώς και τη συλλογή άγριων μανιταριών και αρωματικών φυτών. Ωστόσο δεν έχει εκπονηθεί ένα σχέδιο διαχείρισης επισκεπτών ιδιαίτερα για τον Εθνικό Δρυμό Πίνδου με αποτέλεσμα να διατρέχει κίνδυνο περιβαλλοντικής υποβάθμισης αλλά παράλληλα να χάνονται οικονομικοί πόροι που θα μπορούσαν να εξοικονομηθούν και να επενδυθούν σε έργα προστασίας, ανάδειξης και καλύτερης οργάνωσης. Από όλη την περιοχή απουσιάζουν έργα ήπιας υποδομής που απαιτούνται για τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού και μέχρι σήμερα τουλάχιστον έγινε μόνο μια προσπάθεια δημιουργίας κέντρων πληροφόρησης και διαδρομών ερμηνείας περιβάλλοντος στην ορεινή περιοχή η οποία δεν ολοκληρώθηκε. Ο λειτουργία του φορέα διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Πίνδου αναμένεται να ρυθμίσει ζητήματα προστασίας και διαχείρισης του περιβάλλοντος. Επίσης η δημιουργία του Οικομουσείου της Εγνατίας οδού θα ανεβάσει την επισκεψιμότητα του νομού φέρνοντας κοντά του όλο το φυσικό πλούτο της περιοχής.

- Πολιτιστικός τουρισμός:

Τα ιστορικά μνημεία της περιοχής όπως τα πέτρινα γεφύρια, τα μοναστήρια, οι ναοί, οι αρχαιολογικές ανασκαφές, οι νερόμυλοι – νεροτριβές μαζί με τα τοπικά ήθη και έθιμα, τη λαϊκή μουσική παράδοση και τα πανηγύρια είναι αρκετά σημαντικά και ξεπερνούν το κρίσιμο μέγεθος ώστε να μπορούν να στηρίζουν την αυτόνομη ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στο νομό. Το ότι μέχρι σήμερα απλά συμπληρώνουν τις άλλες μορφές τουρισμού που εμφανίζονται

στην περιοχή, οφείλεται στο γεγονός της ανεπαρκούς χαρτογράφησης, ιστορίας, ερμηνείας και προβολής όλων των πτυχών καθενός μνημείου ή πολιτιστικού γεγονότος ώστε να γίνεται ελκυστικό και εύληπτο για τον επισκέπτη. Από την ίδρυση μουσείου, την ολοκλήρωση των έργων συντήρησης, αναστήλωσης και προβολής μνημείων, μέχρι την καθιέρωση θεσμών όπως τα γνωστά «Ανακατωσάρια» τις απόκριες ή το master-class κλαρίνου ή αγώνων δημοτικού τραγουδιού, υπάρχει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που μπορούν να συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη του νομού.

- Γαστρονομικός τουρισμός:

Ο νομός Γρεβενών φημίζεται για την ποιότητα της κουζίνας. Η παραδοσιακή κουζίνα χωρίς να παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία φαγητών, στηρίζεται στα ψητά κρέατα, τα τυροκομικά προϊόντα και τις παραδοσιακές πίτες. Τα φρέσκα και αγνά τοπικά εδέσματα είναι που προσελκύουν τουρίστες από τα αστικά κέντρα στις ψησταριές και τα εστιατόρια τόσο της πόλης όσο και των ορεινών χωριών. Μετά την παράδοση σε κυκλοφορία της Εγνατίας οδού έχει αυξηθεί κατακόρυφα η κίνηση ιδιαίτερα τα Σαββατοκύριακα των επισκεπτών που επιλέγουν τα Γρεβενά για ημερήσια εκδρομή με σκοπό το καλό φαγητό. Τα τελευταία χρόνια αρκετές ταβέρνες έχουν εμπλουτίσει την κουζίνα τους σερβίροντας άγρια μανιτάρια της περιοχής. Ο νομός Γρεβενών είναι από τους πλουσιότερους βιότοπους μανιταριών στην Ελλάδα.

- Χιονοδρομία:

Αναμφισβήτητο το Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας και η ευρύτερη περιοχή προσφέρεται για το άθλημα της χιονοδρομίας σε κάθε της μορφή. Οι οργανωμένες πίστες του Χιονοδρομικού Κέντρου προσελκύουν μεγάλο αριθμό χιονοδρόμων από όλη την Ελλάδα. Η διαβάθμιση των πιστών ακολουθεί τα πρότυπα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Χιονοδρομίας (FIS) και υπάρχουν δυνατότητες για αξιοποίηση περισσότερων πιστών με αθλητικές προδιαγραφές χωρίς να γίνουν μεγάλες παρεμβάσεις (εκχωματώσεις, υλοτομίες) που υποβαθμίζουν το φυσικό περιβάλλον. Η ύπαρξη αθλητικών πιστών και η βελτίωση των εγκαταστάσεων φιλοξενίας του Χιονοδρομικού Κέντρου θα

δώσουν τη δυνατότητα διοργάνωσης αγώνων χιονοδρομίας εθνικής ακόμα και διεθνούς εμβέλειας. Η ποιότητα του απάτητου χιονιού σε συνδυασμό με το ανάγλυφο συνιστά παράδεισο για τους λάτρεις της χιονοσανίδας (snow – board). Θεωρείται το καλύτερο Χιονοδρομικό Κέντρο για «snow board» στην Ελλάδα. Παράλληλα ο σχετικά εύκολος προσανατολισμός, το δίκτυο δασικών δρόμων, το ήπιο ανάγλυφο της ευρύτερης περιοχής και η ύπαρξη αρκετών οικισμών σε κοντινή απόσταση είναι καλές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη αναρίθμητων ελεύθερων διαδρομών με ελκυστικά χαρακτηριστικά για την άσκηση και άλλων μορφών χιονοδρομίας όπως: το ορειβατικό σκι, η χιονοδρομική διάσχιση, το σκι αποστάσεων (nordic).

- Κατάβαση ποταμού με φουσκωτές βάρκες (Rafting):

Τα νερά του Αλιάκμονα, του Βενέτικου και των παραποτάμων τους είναι κατάλληλα για τέτοιας μορφής δραστηριότητα και ήδη αξιοποιούνται προς αυτή την κατεύθυνση χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα για την ποιότητα των υπηρεσιών. Από τους μήνες Οκτώβριο μέχρι και Μάιο τα νερά είναι κατάλληλα για την άσκηση αυτής της δραστηριότητας. Για την ανάπτυξη και εξέλιξη του «προϊόντος» χρειάζεται να κατασκευαστούν σταθμοί επιβίβασης και αποβίβασης στον τερματισμό των διαδρομών, χώροι εξυπηρέτησης των επισκεπτών (αποδυτήρια, χώροι υγιεινής κλπ) μικροί χώροι ανάπαυσης και εστίασης καθώς και αναμονής. Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η κατάβαση του Βενέτικου για τον οποίο έχει εκπονηθεί μελέτη προστασίας και διαχείρισης στην οποία προτείνονται τρεις διαβαθμισμένες διαδρομές.

- Ορεινή διάσχιση:

Τα ευρωπαϊκά μονοπάτια E4 και E6 διασχίζουν τα ψηλά βουνά της Πίνδου και σε συνδυασμό με τα ορεινά καταφύγια της Γουμάρας και της Βουνάσας αλλά και τους ξενώνες στους διάσπαρτους οικισμούς δίνουν τη δυνατότητα άσκησης της πολυήμερης αυτής δραστηριότητας.

- Ορεινή πεζοπορία:

Οι περιοχές του Όρλιακα, του Τσούργιακα, του Εθνικού Δρυμού Πίνδου, της Βασιλίτσας, και του Σμόλικα παρέχουν μεγάλη ποικιλία ολιγόωρων διαδρομών ιδιαίτερα ευχάριστων χωρίς ιδιαίτερες τεχνικές δυσκολίες με δυνατότητα εύκολης πρόσβασης σε κατοικημένες περιοχές. Ορισμένα μονοπάτια όπως πχ. στον Όρλιακα έχουν στοιχειώδη σήμανση. Ωστόσο δεν υπάρχει ενιαία σήμανση όλων των διαδρομών καθώς επίσης απουσιάζει ειδική σήμανση και ερμηνεία των στοιχείων του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος ακόμη και στις περιοχές ‘‘Natura’’.

- Κλασική ορειβασία και αναρρίχηση:

Τη δεκαετία του 1980 πλήθος ορειβατικών ομάδων κυρίως συλλόγων επέλεξαν την περιοχή των ορεινών Γρεβενών και κινούνταν οργανωμένα διασχίζοντας τα μικρά φαράγγια και πραγματοποιούσαν αναρριχητικές εξορμήσεις στις ορθοπλαγίες του Όρλιακα και του Τσούργιακα. Μάλιστα στους απόκρημνους βράχους των δύο ασβεστολιθικών αυτών όγκων έχουν σημειωθεί αναρριχητικές διαδρομές από έμπειρους ορειβάτες και κατά καιρούς οργανώνονται κατασκηνωτικές εκδρομές από ομάδες ορειβατών. Τα γραφεία τουρισμού και περιπέτειας συνήθως οργανώνουν μικρές καταρριχήσεις για τους αρχάριους προσπαθώντας να εμπλουτίσουν τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο.

- Ορεινή Ποδηλασία:

Στην Γρεβενιώτικη Πίνδο αλλά και σε άλλες περιοχές του νομού όπως τα Μαστοροχώρια υπάρχουν καταπληκτικές διαδρομές διαφόρων βαθμών δυσκολίας για την άσκηση του αθλήματος. Το εκτεταμένο δίκτυο δασικών δρόμων, η ποικιλία εναλλαγών του τοπίου, το καλό επαρχιακό και κοινοτικό οδικό δίκτυο με χαμηλό έως μηδαμινό συγκοινωνιακό φόρτο και χαμηλές ταχύτητες αποτελούν τις πλέον κατάλληλες συνθήκες για την ορεινή ποδηλασία. Όλες οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην οργάνωση των λεγόμενων outdoor – activities διοργανώνουν ορεινές ποδηλατικές διαδρομές στα Γρεβενά.,

- Trekking:

Το φυσικό υπόβαθρο της Πίνδου με τα ψηλά βουνά παρέχει ευκαιρίες για πολήμερη παραμονή στη φύση σε οργανωμένες, ομοιογενείς και καλά προετοιμασμένες σε φυσική κατάσταση ομάδες για να ζήσουν δυνατές συγκινήσεις τόσο το χειμώνα όσο και το καλοκαίρι με εναλλαγές δραστηριοτήτων. Την οργάνωση αυτών των ομάδων συνήθως αναλαμβάνουν οι εξειδικευμένες επιχειρήσεις που λειτουργούν στα Γρεβενά αλλά και στα αστικά κέντρα.

- Αλεξίπτωτο πλαγιάς:

Παρόλο που δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο στην περιοχή, υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξής του και σποραδικά έχουν εμφανιστεί κυρίως στη Βασιλίτσα και στη Βουνάσα αθλητές που επιδίδονται στο συγκεκριμένο άθλημα. Θα μπορούσε να αναπτυχθεί διότι δεν απαιτείται ιδιαίτερη υποδομή παρά μόνο καλή προώθηση και προβολή για την προσέλκυση του έτσι κι αλλιώς περιορισμένου αριθμού ατόμων που ασχολούνται με το συγκεκριμένο άθλημα εξαιτίας του ψηλού βαθμού επικινδυνότητας.

- Γεωτουρισμός:

Ως ειδική μορφή πολιτιστικού – περιβαλλοντικού τουρισμού, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το νομό Γρεβενών, ο οποίος στο σύνολό του αποτελεί παγκοσμίου γεωλογικού ενδιαφέροντος περιοχή, όπου εμφανίζονται πετρώματα που προέρχονται από τον πυρήνα της γης, δημιουργήθηκαν σε βάθος 120 χλμ. έχουν ιστορική εξέλιξη που ξεκινά πριν 250 εκατομμύρια χρόνια και επαληθεύουν τη σύγχρονη θεωρία γένεσης της γής (θεωρία τεκτονικών πλακών). Οι περισσότερες θέσεις (γεώτοποι) βρίσκονται στη ορεινή περιοχή αν και σε όλο το νομό υπάρχουν διάσπαρτες. Ορισμένοι βέβαια γεώτοποι είναι πολύ χαρακτηριστικοί με κορυφαίο στη θέση Βούρινος στα ανατολικά του νομού όπου σύμφωνα με τη πιο πάνω θεωρία είναι το σημείο που ενώνονταν πριν 250 εκ. χρόνια η Ευρώπη με την Αφρική. Η εικόνα του γεωτουρισμού συμπληρώνεται από τα εντυπωσιακά παλαιοντολογικά ευρήματα της Μηλιάς Γρεβενών, τα οποία εκτίθενται στο παλαιό σχολείο του χωριού, ορισμένα δε από

αυτά, όπως οι χαυλιόδοντες μαμούθ μήκους 5,02 μ. είναι τα μεγαλύτερα που έχουν βρεθεί στον κόσμο. Τα τελευταία χρόνια όλο και αυξάνεται ο αριθμός κυρίως ξένων ομάδων επιστημόνων από πανεπιστήμια της Ευρώπης, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Αυστραλίας που επισκέπτονται τους γεωτόπους του νομού. Ο γεωτουρισμός με την κατάλληλη προετοιμασία που κυρίως συνίσταται στην καταγραφή, προστασία, σήμανση, δικτύωση, προώθηση και προβολή των γεωτόπων του νομού Γρεβενών και της ευρύτερης περιοχής όπως και τη λειτουργία μουσείου, μπορεί να αποκτήσει συστηματικό και εξωστρεφή χαρακτήρα ξεπερνώντας τα όρια της χώρας.

- Θεματικός τουρισμός:

Η ορεινή περιοχή της Πίνδου είναι φημισμένη για την κτηνοτροφία της και τα τυροκομικά προϊόντα. Η οργάνωση ενός δικτύου με θέμα την κτηνοτροφία και γενικό τίτλο «δρόμοι των ποιμένων» θα μπορούσε να λειτουργήσει στην περιοχή ως μοντέλο επεκτάσιμο και σε άλλες περιοχές. Πρόκειται για ένα σύνθετο προϊόν που θα προωθεί γενικά τα κτηνοτροφικά και γαλακτοκομικά προϊόντα της περιοχής σε συνδυασμό με δράσεις που αναπτύσσουν πλην του τοπικού τουρισμού και την τοπική επιχειρηματικότητα. Μουσείο τυριού, πολιτιστικά δρώμενα με θέμα τα γαλακτοκομικά προϊόντα, επισκέψιμα μαντριά, παραδοσιακές ταβέρνες ειδικές διαδρομές για επισκέπτες ημερήσιας ή και πολυήμερης διάρκειας συνθέτουν την πλήρη εικόνα του συγκεκριμένου προϊόντος.

- Θρησκευτικός τουρισμός:

Ο ναός της Μεγάλης Παναγίας στη Σαμαρίνα, ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος και η Αγία Παρασκευή, ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου Σπηλαίου και άλλες μονές ή ναοί της ύστερης βυζαντινής και της νεώτερης περιόδου που βρίσκονται διάσπαρτες σε όλο το νομό, συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον επισκεπτών και θα μπορούσαν με την κατάλληλη οργάνωση να ενταχθούν σε δίκτυα θρησκευτικών διαδρομών είτε συνδεδεμένα με τα γειτονικά Μετέωρα είτε με το δίκτυο των βυζαντινών μνημείων της Δυτικής Μακεδονίας και ιδιαίτερα της Καστοριάς. Οι προσπάθειες διατήρησης των μοναδικών αυτών μνημείων θα

πρέπει να συνδυαστούν με ενέργειες προώθησης και προβολής με απώτερο στόχο τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος του νομού είτε με τη μορφή θεματικών διαδρομών είτε επικουρικά σε άλλες τουριστικές δραστηριότητες.

- Εκπαιδευτικός τουρισμός:

Το δάσος και το φαράγγι του Ορλιακα, η Βασιλίτσα, ο Εθνικός Δρυμός της Πίνδου αποτελούν συχνά τόπους όπου διενεργούνται εκπαιδευτικές εκδρομές σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και ανωτάτων σχολών. Ο θεσμός των Πράσινων και Λευκών Τάξεων το χειμώνα και άνοιξη του 2004 εφαρμόστηκε με επιτυχία σε ότι αφορά τη διοργάνωση αλλά και το περιεχόμενο εκπαίδευσης στη φύση. Η λειτουργία Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης από το 2006 στο νομό Γρεβενών δίνει ώθηση στην τουριστική κίνηση. Μεγάλες περιβαλλοντικές οργανώσεις (πχ. Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία) διοργανώνουν εκπαιδευτικές εκδρομές στα βουνά των Γρεβενών. Το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον του νομού προσφέρει άπειρες εκπαιδευτικές θεματικές ενότητες που μπορούν να αξιοποιηθούν κατάλληλα από σχολεία, οργανισμούς και επιχειρήσεις που ειδικεύονται στον εκπαιδευτικό τουρισμό.

- Ιαματικός τουρισμός:

Οι ιαματικές πηγές στον οικισμό Κιβωτού έχουν αναγνωρισθεί ως κατάλληλες για εκμετάλλευση. Γίνονται προσπάθειες από τη Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών, το Δήμο Γρεβενών και το Σύνδεσμο Ιαματικών Πηγών Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας για αξιοποίησή τους. Είναι σε εξέλιξη η εκπόνηση μελέτης θεραπευτηρίου. Με τις κατάλληλες επενδυτικές επιλογές και την αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου εκμετάλλευσης ιαματικών πηγών στην Ελλάδα, οι πηγές Κιβωτού μπορούν να συνεισφέρουν στην τουριστική ανάπτυξη του νομού. Το νερό των πηγών Κιβωτού είναι κατάλληλο για ποσιθεραπεία, εισπνοθεραπεία και ενδείκνυται για αρκετές παθήσεις του αναπνευστικού, του γαστρεντερικού και του ουροποιητικού συστήματος. Ειδικότερα για το σύγχρονο άνθρωπο των μολυσμένων με καυσαέρια πόλεων

όπου τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίζεται έξαρση αλλεργιών και αναπνευστικών νοσημάτων, η εισπνοθεραπεία αποκτά άλλο περιεχόμενο.

- Τουρισμός Υγείας:

Ο νομός Γρεβενών έχει τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία κέντρου φυσικής κατάστασης για αθλητές το οποίο θα μπορεί να λειτουργεί και ως κέντρο recreation και fitness για το γενικό πληθυσμό, κέντρο αποκατάστασης και ανάκτησης φυσικών δυνάμεων για άτομα που προέρχονται από τραυματισμούς, σοβαρές εγχειρήσεις, εγκεφαλικά κλπ. Αντίστοιχο κέντρο δεν υπάρχει στη χώρα μας έτσι όσοι έχουν την οικονομική δυνατότητα επισκέπτονται αντίστοιχα εξειδικευμένα κέντρα του εξωτερικού. Ως χώρος που θα αναπτυχθούν οι εγκαταστάσεις του κέντρου αυτού μπορεί να είναι η περιοχή των Φιλιππίων όπου τη δεκαετία του 1990 σχεδιάστηκε και μελετήθηκε η ίδρυση και λειτουργία εξειδικευμένου Κέντρου Προετοιμασίας Αθλητών.

7.5. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΕΩΝ

Τόσο το υφιστάμενο, όσο και το δυνητικό τουριστικό προϊόν κάθε περιοχής επηρεάζεται κατά έναν πολύ σημαντικό βαθμό από το φυσικό περιβάλλον της περιοχής αυτής. Η ανάπτυξη του τομέα του ορεινού τουρισμού – σε κάθε του έκφραση και περιοχή δραστηριοτήτων – μπορεί να αποκτήσει έναν αξιόλογο αυξητικό ρυθμό, εφόσον συνδυαστεί αρμονικά, ως ένα «πλέγμα δραστηριοτήτων» με φυσικά ή και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε περιοχής.

Ο Ορεινός Όγκος των Γρεβενών, προσφέρει πλήθος ευκαιριών για την εφαρμογή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε πλήθος δραστηριοτήτων όπως είναι το σκι, η ορεινή πεζοπορία, η κλασσική ορειβασία, διάφορες αθλητικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τους υδάτινους πόρους (π.χ. rafting, canoeing, κ.ά.), επισκέψεις και εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε φυσικά ή κατασκευασμένα από τον άνθρωπο μνημεία εποχών από την προϊστορική έως και τη νεώτερη, γνωριμία με αντιπροσωπευτικά της περιοχής στοιχεία της λαϊκής παράδοσης του τόπου, επισκέψεις σε μοναδικούς γεωμορφολογικούς σχηματισμούς, ακόμη και γευστικές αποδράσεις με την τοπική γαστρονομία. Σημαντικό κομμάτι εξάλλου αποτελεί και η ιστορία της περιοχής, η οποία από την εμφάνιση των Πρώτων Ελληνικών Φύλων έως και το έπος του 1940, έχει να διηγηθεί καθοριστικά ιστορικά γεγονότα.

Παράλληλα, η περιοχή, ως ένα κομμάτι του προσφερομένου τουριστικού προϊόντος της, έχει να επιδείξει αρκετές και ξεχωριστές μικρές ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, οι περισσότερες μάλιστα εκ των οποίων διατηρούν τον τοπικό παραδοσιακό χαρακτήρα, καθώς και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα της εστίασης.

Ο κύριος άξονας για την προώθηση και περαιτέρω ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού στον Ορεινό Όγκο των Γρεβενών αποτελείται αφενός από τον Εθνικό Δρυμό της Πίνδου (Βάλια Κάλντα) και, αφετέρου από το Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας (ΕΧΚΒ). Η πόλη των Γρεβενών, η οποία είναι και το μόνο αστικό κέντρο της περιοχής, αποτελεί την είσοδο για την ορεινή περιοχή της Πίνδου και το κέντρο παροχής εξυπηρετήσεων προς τις επιχειρήσεις της ορεινής και της ημιορεινής ζώνης, γεγονός που ενισχύει το ρόλο της στην αναπτυξιακή πορεία του ορεινού τουρισμού.

Εξάλλου, τόσο οι Κοινωνικές Υποδομές, όσο και οι υποστηρικτικές επιχειρήσεις του ορεινού τουρισμού των Γρεβενών (π.χ. προμηθευτές πρώτων υλών, πάροχοι

υπηρεσιών, επιχειρήσεις ορεινών αθλητικών δραστηριοτήτων, όπως το σκι, η ορειβασία το rafting, το canoying, κ.ά., εμπορικά καταστήματα, κ.τ.λ.) εδρεύουν κυρίως στην πόλη των Γρεβενών. Σημαντικός είναι επίσης και ο ρόλος της πόλης ως σημείο πρόσβασης στο διευρωπαϊκό οδικό δίκτυο της Εγνατίας Οδού. Επομένως, οι ξενοδοχειακές υποδομές της περιοχής στηρίζονται για την λειτουργία τους κυρίως στην πόλη των Γρεβενών (και δευτερευόντως, για το Νοτιοανατολικό τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας στη Δεσκάτη).

Σημειώνεται δε ότι η περιοχή στο σύνολο των εκτάσεών της, προσφέρει τις κατάλληλες συνθήκες και προϋποθέσεις για την καλλιέργεια και παραγωγή βιολογικών αγροτικών προϊόντων, καθώς και τοπικών – παραδοσιακών προϊόντων ποιότητας και ονομασίας προέλευσης, δραστηριότητες που μπορούν να δώσουν ένα σημαντικό πλεονέκτημα στο προσφερόμενο τουριστικό προϊόν του τόπου, συνδέοντας μάλιστα την αγροτική παραγωγή με την τουριστική κατανάλωση. Αποτέλεσμα αυτής της σύνδεσης μπορεί να είναι μόνον ένα ολιστικό μοντέλο βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Εκτός του Ορεινού Όγκου, ιδιαιτέρως σημαίνουσα είναι και η Νοτιοανατολική ζώνη της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών. Η περιοχή αυτή δε διαθέτει σημαντικούς τουριστικούς πόρους (πέραν του μοναστηρίου της Ζάβορδας και άλλων μεταβυζαντινών μνημείων που παρουσιάζουν εξαιρετικό ιστορικό και θρησκευτικό ενδιαφέρον, τον ποταμό Αλιάκμονα και τον κάτω ρου του Βενέτικου ποταμού όπου αναπτύσσονται αθλητικές δραστηριότητες νερού, τις ιαματικές πηγές της Κιβωτού με θεραπευτικό – ιαματικό ενδιαφέρον, και γεωτόπους με χαρακτηριστικότερους αυτούς της Μηλιάς, ο οποίος παρουσιάζει παλαιοντολογικό ενδιαφέρον και του Εξάρχου με γεωλογικό ενδιαφέρον). Επομένως δε δύναται να αντιμετωπισθεί ως περιοχή δυνητικής ανάπτυξης αυτοτελούς τουριστικής δραστηριότητας, αλλά είναι ικανή να παράσχει πλήθος υποστηρικτικών και συμπληρωματικών δράσεων για τον ορεινό τουρισμό της Πίνδου, γεγονός που ενισχύει το ενδιαφέρον προς την κατεύθυνση τουριστικών επενδύσεων.

7.6. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΕΩΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Όποιος και αν είναι ο σχεδιασμός και το πρόγραμμα δράσης για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού στο Νομό Γρεβενών, θα πρέπει να λάβει υπόψη πέντε (5) μεγάλες και κρίσιμες παραμέτρους. Η πρώτη είναι η δημιουργία του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου του Όρλιακα, η δεύτερη η Πολιτιστική Κληρονομιά και η αξιοποίησή της, η τρίτη το Διαχειριστικό Πρόγραμμα του Εθνικού Πάρκου Πίνδου, η τέταρτη το Οικομουσείο Γρεβενών της Εγνατίας Οδού στην είσοδο για τον ορεινό όγκο των Γρεβενών και η πέμπτη η δημιουργία ενός Σύγχρονου Παλαιοντολογικού Κέντρου.

α. Εκπαιδευτικό Αστρονομικό Πάρκο του Όρλιακα

Η περιοχή εφαρμογής του σχεδίου, θα καλύψει μία έκταση 28.000 τ.μ. και είναι η περιοχή εντός των ορίων της Δημοτικής Ενότητας Θεοδώρου Ζιάκα, του Δήμου Γρεβενών και επί του υψώματος του όρους Όρλιακα, αναφερόμενου ως «Ράχη Κερασιάς», σε υψόμετρο 1.450μ. Το έργο αυτό θα αλλάξει πολλά στα Γρεβενά. Ο Νομός Γρεβενών θα αποτελεί σημείο αναφοράς παγκοσμίως.

Το σχέδιο προσβλέπει στη δημιουργία επιστημονικής και εκπαιδευτικής δομής, παρατήρησης του ουρανού και της φύσης στην ορεινή ζώνη των Γρεβενών, με σκοπό την προώθηση και διάδοση της επιστήμης της Αστρονομίας και της Αστροφυσικής και δευτερευόντως συναφών επιστημών και κλάδων, όπως Φυσικής, Διαστημικής, Μετεωρολογίας, Γεωλογίας, Περιβαλλοντολογίας κ.α.

Η ανωτέρω δομή θα καλύψει παράλληλα εκπαιδευτικές και ερευνητικές ανάγκες του Α.Π.Θ. στον τομέα της Αστρονομίας και Αστροφυσικής οι οποίες προέκυψαν πιεστικά μετά την απόσυρση κατά την προηγούμενη δεκαετία του τηλεσκοπίου και την εξ αυτής κατάργηση του πανεπιστημιακού (του Α.Π.Θ.) Αστεροσκοπείου Στεφανίου Κορινθίας, καθώς και από την λειτουργική απαξίωση λόγω αστικής περικύκλωσης του Αστεροσκοπείου του Α.Π.Θ., το οποίο βρίσκεται εντός της Πανεπιστημιούπολης.

Ο στρατηγικός στόχος του σχεδίου καθορίστηκε ως αφενός η βιώσιμη ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής των Γρεβενών με την αξιοποίηση και ανάδειξη των συγκριτικών

περιβαλλοντικών πλεονεκτημάτων της και αφετέρου η υποστήριξη του εκπαιδευτικού έργου του Α.Π.Θ. με παράλληλη προώθηση και διάδοση της επιστήμης της Αστρονομίας και Αστροφυσικής, ο δε χαρακτήρας του, ως εκπαιδευτικής δομής ανοικτής στον κόσμο, με Επιδεικτικές, Ερευνητικές, Παρατηρησιακές και Ψυχαγωγικές λειτουργίες.

β. Πολιτιστική Κληρονομιά

Τα δεκαεπτά (17) σωζόμενα σε αρκετά καλή κατάσταση γεφύρια των Γρεβενών, είναι σε γενικές γραμμές τα μεγαλύτερα, εντυπωσιακότερα και πιο αξιόλογα της Μακεδονίας. Κηρύχθηκαν ιστορικά διατηρητέα μνημεία, από την 11η εφορεία Βυζαντινών μνημείων της Βέροιας, το 1995. Τα περισσότερα γεφύρια βρίσκονται στον ορεινό όγκο και γεφυρώνουν τον Βενέτικο ποταμό και τον κυριότερο παραπόταμο, το Βελόνια.

Ο Δήμος Γρεβενών εδώ και χρόνια έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια ανάδειξης αυτών των διαφορετικών ιστορικών – αρχιτεκτονικών μνημείων, μιας και τα τελευταία χρόνια με ενέργειες του μέσα από διάφορα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν ξεκινήσει να γίνονται οι απαραίτητες επισκευές που μπορούν διασφαλίζουν τη συνέχιση της επιβιώσής τους για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού η κύρια πηγή ζωής τους ήταν η χρήση τους.

Τα πέτρινα γεφύρια αποτελούν βασικό παράγοντα για την επισκεψιμότητα και τις λειτουργίες αναψυχής του ποταμού και ένα από τα σημεία αναφοράς για την τουριστική προβολή του Νομού. Το τοπίο χαρακτηρίζεται ως πολύ σημαντικής αξίας και αποτελεί έναν από τους περισσότερο προβεβλημένους προορισμούς για τους φίλους των σπόρ του νερού (ράφτινγκ, καγιάκ κλπ) στην Ελλάδα. Στις όχθες του λειτουργεί κατασκηνωτικό κέντρο στελεχωμένο με υπεύθυνο κέντρου, εκπαιδευτές, συνοδούς και βοηθητικό προσωπικό.

Η δημιουργία δικτύων και διαδρομών, με κεντρικό πυρήνα τα γεφύρια, μέσα από την αναβίωση και συντήρηση των υπαρχόντων μονοπατιών, θα δώσει μεγαλύτερη ώθηση στον τουρισμό, δημιουργώντας και άλλες δραστηριότητες, όπως ποδηλασία, πεζοπορία, περιηγητικό και φυσιολατρικό τουρισμό, αλλά και άλλες δραστηριότητες βουνού.

Η ανασκαφή στο Καστρί Γρεβενών, στις πλαγιές της ανατολικής Πίνδου, σε υψόμετρο 1.200μ., ανάμεσα στα χωριά του Πολυνερίου και της Αλατόπετρας, του ορεινού όγκου του Δήμου Γρεβενών, είναι μια από της πλέον πρόσφατες αρχαιολογικές δραστηριότητες του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, η οποία ξεκίνησε το 1999. Η φυσική ομορφιά του τόπου, η ξεχωριστή στρατηγική σημασία της θέσης, τα εμφανή αρχαία λείψανα οδήγησαν εκεί τους αρχαιολόγους καθηγητές και τους φοιτητές τους, για να ξεκινήσουν τη δύσκολη αυτή ανασκαφή.

Στους χρόνους αυτούς η ανασκαφή με μικρές χρονικές περιόδους και ακόμη μικρότερες οικονομικές δυνάμεις, που προήλθαν κυρίως από την Τοπική Αυτοδιοίκηση Γρεβενών και το Υπουργείο Μακεδονίας – Θράκης, με τη συμπαράσταση του Υπουργείου Πολιτισμού και κάτω από την ομπρέλα του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου, κατόρθωσε να αποφέρει σημαντικά αποτελέσματα και ευρήματα. Γρήγορα αποδείχτηκε ότι στο Καστρί υπήρξε η οχυρωμένη ακρόπολη μιας αρχαίας πόλης της «Χώρας των Τυμφαίων», τμήματος του βασιλείου της Μακεδονίας, από τα τελευταία χρόνια του Αλεξάνδρου Γ' και των διαδόχων του. Η προβολή των σημαντικών αυτών ευρημάτων και η συνέχισή των ανασκαφών με την εξεύρεση περισσότερων οικονομικών πόρων, είναι επιτακτική και πρέπει να γίνει με πιο γοργούς ρυθμούς.

Τα παραδοσιακά χωριά των Γρεβενών ανάμεσα στον Εθνικό Δρυμό «Βάλια Κάλντα» και στο Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας. Η Αβδέλλα, από όπου κατάγονταν οι πρώτοι κινηματογραφιστές των Βαλκανίων (οι αδερφοί Μανάκια) και το Περιβόλι στην πλατεία του οποίου δεσπόζει η προτομή του Ρήγα Φεραίου (οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού είναι από την γενέτειρα του Ρήγα, το Βελεστίνο).

Η ωραία Σαμαρίνα (με το γνωστό δημοτικό τραγούδι «Παιδιά της Σαμαρίνας») και η Σμίξη (λόγω της γειτνίασης της με το χιονοδρομικό κέντρο της Βασιλίτσας, έχει μετατραπεί σε σημαντικό χειμερινό θέρετρο της περιοχής), από τα πιο φημισμένα βλαχοχώρια, Αν και το χειμώνα τα χωριά αυτά δεν έχουν πολλούς μόνιμους κατοίκους, κάθε καλοκαίρι γεμίζουν με κόσμο (περίπου 2.000- 2.500 κάτοικοι, έκαστο) και φιλοξενούν πολλούς κτηνοτρόφους με τα κοπάδια τους.

Σ' αυτά τα χωριά και σε πολλά άλλα που προαναφέραμε, όπως το Σπήλαιο, το Δοτσικό, το Μεσολούρι κλπ. η αρχιτεκτονική τους εντυπωσιάζει, αφού κάθε τους σημείο είναι χτισμένο με πέτρα. Ασβεστολιθικά πέτρινα σπίτια από τους ονομαστούς μαστόρους του, κρατούν με ευλάβεια τον παραδοσιακό χαρακτήρα τους, πέτρινα καλντερίμια και

περίτεχνα λίθινα γεφύρια, σε συνδυασμό με τις μοναδικές φυσικές ομορφιές, δημιουργούν ένα γραφικότατο τοπίο για όσους αναζητούν ηρεμία και χαλάρωση στην ανόθευτη φύση.

Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στην προβολή των πανηγυριών τους, κυρίως του Δεκαπενταύγουστου, αναδεικνύοντας ήθη, έθιμα και φιλοξενία, για την ανάδειξη επιπλέον της περιοχής σε γαστρονομικό προορισμό, την προσέλκυση περισσότερου θρησκευτικού τουρισμού, αλλά και την διασκέδαση με τα γνωστά χάλκινα και το δημοτικό τραγούδι.

Επιπλέον η προώθηση της ανταγωνιστικής και εμπορικής ταυτότητας τους, αποτελεί μια μορφή συμβουλευτικής δράσης για τον Δήμο Γρεβενών, πέρα από τη δημιουργία μελετών και λειτουργεί συμβουλευτικά προς τις αρχές του Δήμου για την καλύτερη επικοινωνία του «project» προς τους πολίτες των συγκεκριμένων χωριών, τους μελλοντικούς (εν δυνάμει) επενδυτές ή τους επισκέπτες τους. Στόχος είναι η μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων και των προοπτικών τους μέσω του σχεδιασμού μιας συγκροτημένης ταυτότητας. Στα πλαίσια αυτά τα παραδοσιακά χωριά οφείλουν να εξελίσσονται και να ανασυγκροτούνται, με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι ελκυστικά. Διατηρώντας τα στοιχεία που τα χαρακτηρίζουν, με ένα σωστό σχεδιασμό μπορούν να γίνει περισσότερο δυναμικά και ανταγωνιστικά.

γ. Εθνικό Πάρκο Πίνδου

Το Εθνικό Πάρκο της Πίνδου αποτελεί μια εκτεταμένη περιοχή έκτασης 2.453χιλ.στρεμ. Βρίσκεται στις Περιφερειακές Ενότητες Γρεβενών και Ιωαννίνων. Στο Εθνικό Πάρκο της Πίνδου ανήκουν:

- Δύο Εθνικοί Δρυμοί (Εθνικός Δρυμός της Πίνδου ή Βάλια Κάλντα και ο Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου),
- Έντεκα Καταφύγια Άγριας Ζωής,
- Εξήντα τέσσερις χαρακτηρισμένοι Παραδοσιακοί Οικισμοί,
- Πλήθος Τοπίων Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους,

- Ένα Βιογενετικό Πάρκο,
- Δύο Ζώνες Ειδικής Προστασίας,
- Τέσσερις σημαντικές περιοχές για τα πουλιά και,
- Οκτώ περιοχές “NATURA”.

Το τμήμα του Εθνικού Πάρκου της Πίνδου που βρίσκεται στην περιοχή των Γρεβενών, εκτείνεται στο σύνολο της ορεινής περιοχής από το Φαράγγι του Όρλιακα έως το Σμόλικα, τη Βασιλίτσα και τη Βάλια Κάλντα, (περιοχές που ανήκουν στις Δημοτικές Ενότητες Γόργιανης, Θεοδώρου Ζιάκα, Αγίου Κοσμά και τις πρώην κοινότητες – νυν Δημοτικές Ενότητες - Περιβόλι, Αβδέλλα, Σμίξη, Σαμαρίνα, Φιλιππαιοί, Δοτσικό και Μεσολούρι).

Η εξασφάλιση της διατήρησης των ιδιαίτερων εκείνων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την περιοχή του Εθνικού Πάρκου Πίνδου προϋποθέτει τη θέσπιση κατευθυντηρίων αρχών βιώσιμης ανάπτυξης και τη θεσμοθέτηση συγκεκριμένων περιοχών ως ζώνες προστασίας για το φυσικό περιβάλλον. Σύμφωνα μάλιστα με την Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ ΠΙΝΔΟΥ), *«η θεσμοθέτηση της περιοχής ή τμημάτων της ως προστατευόμενων με σκοπό την προστασία, ανάδειξη και συμβατή αξιοποίηση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ουσιαστικά σημαίνει ότι το σχέδιο παρέμβασης και τα θεσμικά εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν στοχεύουν σε εφαρμογή μέτρων διαχείρισης»*. Η εν λόγω Περιβαλλοντική Μελέτη περιλαμβάνει:

- Τη δημιουργία και κατασκευή βασικών έργων υποδομής (π.χ. επισκέψιμοι ανοιχτοί χώροι, δημιουργία Κέντρων Ενημέρωσης με οπτικοακουστικά μέσα σχετικά με την προστατευόμενη περιοχή και τη φυσική και πολιτιστική ιστορία της, δημιουργία χώρου έκθεσης και εργαστηρίων).
- Την εφαρμογή Σχεδίου Διαχείρισης της περιοχής και ενέργειες αποκατάστασης υποβαθμισμένων περιοχών.
- Την εφαρμογή Σχεδίου Προσέλκυσης και Διαχείρισης Επισκεπτών, στο οποίο μάλιστα προβλέπεται και η προώθηση ειδικών μορφών τουρισμού (π.χ. ξεναγήσεων ή περιηγήσεων και περιπάτων σε επιλεγμένες φυσικές περιοχές,

περιπατητικές διαδρομές, επίσκεψη και παρατήρηση άγριας ζωής, επίσκεψη σημαντικών γεωτόπων, κ.ά.).

- Την εφαρμογή Δράσεων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ευαισθητοποίησης και Ενημέρωσης του κοινού, (μέσα από διοργανώσεις σεμιναρίων ή εκπαιδευτικών συναντήσεων και την έκδοση ενημερωτικού υλικού).

Τονίζεται ότι η θέσπιση του Εθνικού Πάρκου Πίνδου θέτει ως πρωτεύοντα στόχο τη διατήρηση του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος με ταυτόχρονη υποστήριξη της τοπικής ανάπτυξης.

Το σχέδιο προστασίας και διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου Πίνδου, όπως αυτό καθορίζεται από την Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ ΠΙΝΔΟΥ), ορίζει τρεις ζώνες:

- α) τη Ζώνη Προστασίας της Φύσης,
- β) τη Ζώνη Διατήρησης Οικοτόπων και Ειδών και
- γ) την Περιφερειακή Ζώνη.

Η Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ ΠΙΝΔΟΥ), καθορίζει συγκεκριμένα μέτρα προστασίας και διαχείρισης για κάθε μια εκ των ανωτέρω αναφερομένων ζωνών, ενώ μάλιστα ορίζει σαφώς και το εύρος των δραστηριοτήτων που είναι δυνατόν και παραδεκτό να αναπτυχθούν εντός αυτών. Στην πρώτη και στη δεύτερη ζώνη εντάσσεται η Βάλια Κάλντα, ενώ στην περιφερειακή ζώνη εντάσσεται η περιοχή που εκτείνεται από τους Φιλιππαίους ως το Σπήλαιο.

Αναμένεται σύντομα η πλήρης ανάπτυξη του ήδη εκπονημένου Σχεδίου Διαχείρισης Επισκεπτών του Εθνικού Πάρκου Πίνδου, καθώς και η λειτουργία του Συστήματος Διοίκησης αυτού. Μέχρι στιγμής ωστόσο, δεν έχει εκπονηθεί πλήρως μελέτη Έργων Ερμηνείας Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης Ήπιων Δραστηριοτήτων Αναψυχής, αλλά έχουν απλώς διατυπωθεί Προτάσεις για την διαχείριση του θέματος.

Ο Φορέας Διαχείρισης που ασκεί τη διοίκηση του Εθνικού Πάρκου Πίνδου είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, με Διοικητικό Συμβούλιο, υπό την εποπτεία του Υπουργείου Χωροταξίας Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων, με υπηρεσιακό

μηχανισμό, και εκπληρώνει, μέχρι στιγμής, ένα ποσοστό από τους στόχους της θέσπισης του Εθνικού Πάρκου.

Το Εθνικό Πάρκο στην πλήρη του ανάπτυξη αναμένεται να επηρεάσει το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων στην περιοχή, να θέσει κανόνες στην όποια αποσπασματική και άναρχη τουριστική ανάπτυξη. Σε ότι αφορά στον ορεινό τουρισμό που στις περισσότερες μορφές του είναι ήπιος και στον αντίποδα του μαζικού, η λειτουργία του Εθνικού Πάρκου θα επιδράσει ευεργετικά, δεδομένου ότι οι ήπιες υποδομές του Εθνικού Πάρκου (μονοπάτια, κέντρα πληροφόρησης, θέσεις θέας, καταφύγια κλπ) συχνά αποτελούν βασική υποδομή του ορεινού τουρισμού. Λίγοι είναι οι περιορισμοί και αυτοί συνοψίζονται στον περιορισμό της ελεύθερης κατασκήνωσης σε επιλεγμένες περιοχές, της αναρρίχησης σε ορθοπλαγιές που φωλιάζουν σπάνια πουλιά, της απαγόρευσης ίδρυσης μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, στον περιορισμό της δόμησης εκτός οικισμών κ.ά.

δ. Οικομουσείο Γρεβενών Εγνατίας Οδού

Προβλέπεται η κατασκευή Οικομουσείου από την Εγνατία Α.Ε. στο Σταθμό Εξυπηρέτησης Αυτοκινητιστών Γρεβενών. Το σχέδιο ίδρυσής του χαρακτηρίζει το Οικομουσείο ως *«υποδομή ερμηνείας, για την κατανόηση της σημασίας των περιβαλλοντικών, πολιτιστικών, και ιστορικών στοιχείων της περιοχής, αλλά και υποδομή προσανατολισμού, παρέχοντας πληροφόρηση για αξιοθέατα και τουριστικές δραστηριότητες που θα μπορούσε να συνδυάσει ο επισκέπτης στη διάρκεια του ταξιδιού του»*.

Στους επισκέπτες (οι οποίοι προβλέπεται ότι θα είναι ταξιδιώτες που δε θα έχουν τη δυνατότητα να διαθέσουν παρά ελάχιστο χρόνο για την επίσκεψή τους – 20 έως 30 λεπτά) θα παρέχονται υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας που περιλαμβάνουν την πληροφόρηση για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής, τη λαογραφία και τις παραδόσεις, την ιστορία του τόπου και την ενημέρωση για το οδικό δίκτυο της περιοχής, με τη μορφή ενός ταξιδιού «στο χώρο και στο χρόνο του περιβάλλοντος των Γρεβενών».

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες (όπως αναφέρονται στο σχέδιο δράσης της σύστασης του Οικομυσείου από την Εγνατία Α.Ε.) θα κινούνται στους εξής πέντε θεματικούς άξονες, με επιμέρους θεματικές ενότητες:

1. «Η πορεία της Εγνατίας Οδού στο Νομό Γρεβενών και οι γεωμορφολογικές ιδιαιτερότητες». Οι επιμέρους θεματικές ενότητες περιλαμβάνουν την παρουσίαση των φυσικών ορίων του νομού και της Μακεδονίας (Πίνδος, Αλιάκμονας) την αντιπαράθεση της πορείας του σύγχρονου οδικού άξονα με την πορεία της αρχαίας Εγνατίας, τις σήραγγες της σύγχρονης οδού με τους ανυπέρβλητους ορεινούς όγκους του παρελθόντος και τις υπερσύγχρονες γέφυρες με τα πέτρινα γεφύρια του παρελθόντος.
2. «Το σημερινό ανάγλυφο της περιοχής και οι κινήσεις πάνω και κάτω από τη γη που δημιουργήσαν (η Τηθύς και οι ερμηνείες της)», με επιμέρους θεματικές ενότητες την αλλαγή της γεωμορφολογίας της περιοχής, τη μυθολογική εξήγηση και τη γεωλογική εξήγηση.
3. «Τι φυτρώνει σήμερα πάνω σ' αυτό το ανάγλυφο (μια διαδρομή ανακάλυψης)» με επιμέρους ενότητες τις υψομετρικές ζώνες βλάστησης, τη Βάλια Κάλντα, τα σπάνια φυτά και τα μανιτάρια.
4. «Τι κινείται ανάμεσα σ' αυτή τη βλάστηση», με επιμέρους ενότητες την πανίδα του παρελθόντος, τα πουλιά και τα θηλαστικά, με κορυφή την αρκούδα.
5. «Τον άνθρωπο ως το θηλαστικό που κινείται παντού», με επιμέρους ενότητες τους Βλάχους, τους Κουπατσαραίους, τη θέση των Γρεβενών στο χώρο ως εμπορικού σταθμού και την εξερεύνηση του νομού άλλοτε και τώρα (ξένοι περιηγητές κ.τ.λ.).

ε. Σύγχρονο Κέντρο Παλαιοντολογίας Γρεβενών

Η προοπτική ανάπτυξης των Γρεβενών μέσω της τεράστιας σπουδαιότητας παλαιοντολογικών ευρημάτων που κατά καιρούς έχουν ανασυρθεί στην επιφάνεια της ευρύτερης περιοχής της Μηλιάς Γρεβενών, η ανάδειξη και αξιοποίηση αυτών με την ίδρυση και λειτουργία ενός Σύγχρονου Κέντρου Παλαιοντολογίας, το οποίο αναμένεται να αποτελέσει μία υποδομή εναλλακτικής μορφής τουρισμού και στο οποίο μπορούν να στεγαστούν τα σημαντικά ευρήματα των ανασκαφών που διεξάγονται τα τελευταία 20

χρόνια από το τμήμα Γεωλογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τα οποία έχουν φέρει στο επίκεντρο της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας την περιοχή και την ιστορία της, των τριών εκατομμυρίων χρόνων.

Ένα σύγχρονο κτίριο, όπως άρχισε να το μελετά το ΑΠΘ, με το Δήμο Γρεβενών και την Αναπτυξιακή Γρεβενών Α.Ε., το οποίο θα καλύπτει έκταση 3.000 τ.μ. όπου θα λειτουργούν ο εκθεσιακός χώρος, συνεδριακό κέντρο, διαδραστικά και εκπαιδευτικά εκθέματα για τις επισκέψεις των μαθητών, εργαστήρια ερευνών, βιβλιοθήκη και γραφεία, ξενώνες, βοηθητικές υποδομές και αναψυκτήριο.

Το Κέντρο Παλαιοντολογίας πρόκειται να φιλοξενεί σεμινάρια, διαλέξεις και συνέδρια για επιστημονικούς σκοπούς, καθώς επίσης θερινά και χειμερινά σχολεία, όπως και την έρευνα του πανεπιστημίου και των φοιτητών του, σε συνεργασία με άλλα ακαδημαϊκά ιδρύματα και επιστημονικούς φορείς. Το Κέντρο Παλαιοντολογίας Γρεβενών αναμένεται να αποτελέσει μία υποδομή εναλλακτικής μορφής τουρισμού, που θα συμβάλει ουσιαστικά στην ανάδειξη και στην ανάπτυξη του τόπου. Το ΑΠΘ θα χρησιμοποιεί τις υποδομές του για την κάλυψη διδακτικών και ερευνητικών του αναγκών, ενώ θα δίνεται η ίδια δυνατότητα σε επισκέπτες ερευνητές παλαιοντολόγους και γεωλόγους.

Στη Μηλιά Γρεβενών, στο χώρο της πρώην κοινότητας, λειτουργεί ήδη ένας εκθεσιακός χώρος των σπάνιων παλαιοντολογικών ευρημάτων της περιοχής, που προσελκύει ετησίως 30.000 επισκέπτες. Η περιοχή της Μηλιάς έγινε διεθνώς γνωστή όταν οι ανασκαφές έφεραν στο φως ένα ζεύγος των μεγαλύτερων χαυλιοδόντων παγκοσμίως (5,02 μέτρων) και κατέλαβαν μία θέση στο βιβλίο των ρεκόρ Γκίνες το 2011.

«Τα ευρήματα αποκαλύπτουν μία άγνωστη μέχρι πρόσφατα ιστορία της περιοχής για μία σπάνια περίοδο – πλειόκαινος – για την οποία έχουμε ελάχιστες πληροφορίες. Υπάρχει πλούτος φυσικής ιστορίας και απολιθωμάτων μοναδικών παγκοσμίως και έτσι η περιοχή καθίσταται εξαιρετικά ενδιαφέρουσα από επιστημονικής και ερευνητικής πλευράς», όπως έχει δηλώσει η υπεύθυνη των ανασκαφών της περιοχής, καθηγήτρια Γεωλογίας του ΑΠΘ, Ευαγγελία Τσουκαλά, και πρόσθεσε ότι το ερευνητικό έργο του πανεπιστημίου συνεχίζεται σε νέες θέσεις και νέα απολιθώματα, που αναμένεται να φέρουν στο φως επιπλέον ενδιαφέροντα στοιχεία. Όπως επισημαίνει, η περιοχή αποτελούσε τον «τελευταίο επίγειο παράδεισο», καθώς σε αυτήν βρέθηκε ένα προϊστορικό ζώο, ο

τάπηρος, το οποίο φαίνεται να ζούσε στη νότια Αμερική και στην Ινδονησία (σύμφωνα με ευρήματα), και πιο συγκεκριμένα σε μέρη με τροπικό, ζεστό κλίμα, πολλά νερά και πλούσια βλάστηση.

Πάνω από 200 επιστήμονες και παλαιοντολόγοι από όλον τον κόσμο συναντήθηκαν στο «6ο Διεθνές Συνέδριο για τα Μαμούθ και τους Συγγενείς τους (ΔΙ.Σ.ΜΑ.Σ.)» που διοργανώθηκε στη Δυτική Μακεδονία, στις πανέμορφες πόλεις των Γρεβενών και της Σιάτιστας από τις 5 έως και τις 8 Μαΐου 2014. Το ενδιαφέρον ήταν πολύ μεγάλο, συγκεντρώνοντας επιστήμονες από όλες τις ηπείρους: από το Cape Town της Ν. Αφρικής και το Wollongong της Αυστραλίας, το Rio de Janeiro της Βραζιλίας και το Μεξικό, της Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, μέχρι το μακρινό Πεκίνο και το Kusatsu της Ιαπωνίας, αλλά και το Yakutsk στα βάθη της Σιβηρίας. Η πλειονότητα των επιστημόνων βέβαια προέρχονταν από τις χώρες της Ευρώπης. Πηγή: Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Μηλιάς Γρεβενών (www.mfi-miliassgrevenon.gr/).

Εικόνα 66. Οι χαυλιόδοντες των 5,02μ. στο χώρο εύρεσής τους

Εικόνα 67. Η απονομή του ρεκόρ Guinness το 2009

7.6.1. ΑΞΟΝΕΣ ΔΡΑΣΗΣ

Για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του Ορεινού Όγκου των Γρεβενών προτείνεται η υιοθέτηση ορισμένων στρατηγικών που καθορίζονται από τους κάτωθι άξονες δράσης:

1. Δημιουργία – Ένταξη – Προώθηση Ειδικού και Εναλλακτικού Τουριστικού Προϊόντος,
2. Βελτιστοποίηση της Ποιότητας και της Ανταγωνιστικότητας των προσφερομένων προϊόντων, των παρεχομένων υπηρεσιών και του προσφερομένου τουριστικού προϊόντος,
3. Βελτιστοποίηση των Διαδικασιών Διαχείρισης του Αναπτυξιακού Τομέα του Τουρισμού, και
4. Βελτιστοποίηση των Διαδικασιών Διαχείρισης στον Τομέα της Προσφοράς και της Ζήτησης και στον Τομέα της Προώθησης του προσφερομένου προϊόντος σε νέες αγορές.

Αναλυτικότερα, ο *Πρώτος Προτεινόμενος Άξονας Δράσης* περιλαμβάνει την υλοποίηση όλων των απαιτούμενων διαδικασιών και ενεργειών για την εξασφάλιση καταλλήλων υποδομών, οι οποίες θα οδηγήσουν τελικά στην ανάπτυξη νέων και στη βελτιστοποίηση των υφισταμένων, προϊόντων και υπηρεσιών. Συγκεκριμένα μάλιστα και όσον αφορά στο Εθνικό Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας (ΕΧΚΒ), οι υφιστάμενες υποδομές είναι απολύτως στοιχειώδεις και, επομένως, είναι απαραίτητο να εκσυγχρονιστούν οι εγκαταστάσεις του καθώς και να επεκταθούν οι εκτάσεις χιονοδρομίας. Σημειώνεται ότι ο Δήμος Γρεβενών έχει ήδη προβεί στην υλοποίηση ενεργειών Τεχνικής Υποστήριξης Εφαρμογής σε σχέση με τη διενέργεια προγραμματισμού και σχεδιασμού ωρίμανσης των απαιτούμενων διαδικασιών συγχρηματοδότησης από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. για το έργο «Εκσυγχρονισμός και επέκταση των εγκαταστάσεων του Εθνικού Χιονοδρομικού Κέντρου Βασιλίτσας (ΕΧΚΒ)».

Οι εν λόγω ενέργειες έως σήμερα χρηματοδοτούνται από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους μέσω του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων και συγκεκριμένα τη ΣΑΕ 0198 και έχουν ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: «Μακεδονία – Θράκη», Άξονας Προτεραιότητας: «Τεχνική υποστήριξη εφαρμογής ΠΚΜ – ΠΔΜ» με τη

συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και ενδιάμεσο φορέα τη ΜΟΔ Α.Ε. Όσον αφορά στο αντικείμενο του προαναφερθέντος έργου πρόκειται για την τεχνική υποστήριξη του Δήμου με στόχο την ωρίμανση των διαδικασιών για τη συγχρηματοδότησή του και περιλαμβάνει:

- Την εκπόνηση στρατηγικού και επιχειρηματικού σχεδίου (Strategic and Business Plan) για την ανάπτυξη και λειτουργία του ΕΧΚΒ, περιλαμβανομένης έρευνας αγοράς και διερεύνησης και αξιολόγησης εναλλακτικών σεναρίων της λειτουργίας του στη περιοχή επιρροής του έργου.
- Την επικαιροποίηση (στοχευμένη προσαρμογή) του υπάρχοντος Γενικού Σχεδίου Διάταξης και Λειτουργίας (Master Plan) για το ΕΧΚΒ, στα δεδομένα που θα προκύψουν από την έρευνα αγοράς, τον επιχειρησιακό σχεδιασμό του, και τους εν ισχύ περιβαλλοντικούς όρους και περιορισμούς.
- Την Ανάλυση Κόστους – Οφέλους σύμφωνα με τις εν ισχύ προδιαγραφές του οδηγού για τις μελέτες Κόστους – Οφέλους της DGREGIO (Γενική Διεύθυνση Περιφερειακής Πολιτικής) της Ε.Ε. και τις σχετικές οδηγίες του Υπουργείου Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού, για το έργο εκσυγχρονισμού και επέκτασης των εγκαταστάσεων του ΕΧΚΒ.
- Την κατάρτιση και υποβολή φακέλου κρατικής ενίσχυσης, όπως απαιτείται για την έγκριση του έργου εκσυγχρονισμού και επέκτασης των εγκαταστάσεων, από την Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού της Ε.Ε, σύμφωνα με τις οδηγίες της Μονάδας Ανταγωνισμού και κρατικών ενισχύσεων του Υπουργείου Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού.

Τα έργα εκσυγχρονισμού και επέκτασης των εγκαταστάσεων του ΕΧΚΒ ενδεικτικά περιλαμβάνουν:

- Τη συντήρηση και την αναβάθμιση των υφιστάμενων εγκαταστάσεων και εξοπλισμών,
- Την αντικατάσταση των υφιστάμενων αναβατήρων

- Την υλοποίηση νέου μεγάλου σαλέ,
- Την εγκατάσταση αναβατήρα – τηλεκαμπίνας,
- Την εγκατάσταση συστήματος τεχνικής χιόνωσης,
- Τη δημιουργία μονάδας επεξεργασίας λυμάτων,
- Την υλοποίηση προληπτικών έργων αποφυγής χιονοστιβάδων,
- Τη δημιουργία νέων πιστών,
- Τη δημιουργία διαδρομών ορεινής ποδηλασίας.

Η εφαρμογή των ανωτέρω προτάσεων θα δημιουργήσει τις βάσεις για την παροχή νέων δυνατοτήτων και προοπτικών, διαφοροποιώντας, εμπλουτίζοντας και βελτιστοποιώντας την ποιότητα του παρεχόμενου προϊόντος. Σημειώνεται πως δραστηριότητες όπως είναι οι μόνιμες διοργανώσεις ετησίων αγώνων χιονοδρομίας κατά τη χειμερινή περίοδο ή η παροχή προγραμμάτων διδασκαλίας σκι προς διάφορες ειδικές κατηγορίες πληθυσμού (π.χ. μαθητικά προγράμματα, προγράμματα εκμάθησης για εργαζομένους, εξειδικευμένα προγράμματα για ΑμΕΑ, κ.ά.) αποτελούν σημαντικούς τρόπους για την αύξηση της κινητικότητας και της ανταγωνιστικότητας της περιοχής, αλλά, δυστυχώς, έως σήμερα δεν φαίνεται να έχουν αξιοποιηθεί πλήρως. Παράλληλα, κατά τη θερινή περίοδο, θα ήταν εύλογη η διάθεση των εγκαταστάσεων του Χιονοδρομικού Κέντρου Βασιλίτσας σε διάφορους αθλητικούς φορείς, ως κέντρα εκπαίδευσης και προπόνησης – π.χ. για την προετοιμασία αθλητών του στίβου, της σκοποβολής, της ορειβασίας ή και ομάδων ποδοσφαίρου, κ.ά. – ώστε να αυξηθεί η τουριστική δραστηριότητα και κατά τη διάρκεια των μηνών αυτών, που έως τώρα αποτελούν μια «νεκρή περίοδο».

Ένας ακόμη τομέας ο οποίος παρουσιάζει εξαιρετικές αναπτυξιακές προοπτικές – και παραμένει ανεκμεταλλεύσιμος έως σήμερα – είναι και η δημιουργία ορεινών διαδρομών και διαδρομών περιβαλλοντικής ερμηνείας. Διαδρομές αυτού του τύπου, με κατάλληλη κατασκευή και σήμανση, θα προσελκύσουν περισσότερους τουρίστες – από έμπειρους ορειβάτες έως φυσιολάτρες και ορεινούς πεζοπόρους. Τονίζεται ότι, παρόλο που το κεντρικό οδικό δίκτυο είναι αρκετά καλό και υπόκειται συνεχώς σε αναβαθμίσεις η απουσία καταλλήλως διευθετημένου δικτύου ορεινών μονοπατιών αποτρέπει, (ακόμη και εκείνους που ασχολούνται έντονα με ορειβατικές

δραστηριότητες και διαθέτουν κατάλληλο εξοπλισμό – τεχνολογία, όπως GPS ακριβείας), να επιλέξουν τον ορεινό όγκο των Γρεβενών.

Επομένως, θα πρέπει οι Τοπικοί Φορείς να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την εφαρμογή των ανωτέρω προτάσεων. Παράλληλα, θα πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες και να πραγματοποιούνται ενημερώσεις, με στόχο την ενθάρρυνση των επιχειρηματιών του τόπου προς την κατεύθυνση της προσαρμογής των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων και την παροχή εξειδικευμένων πλέον υπηρεσιών, ώστε να επιτευχθεί η προώθηση του θεματικού τουρισμού, σε όλους τους τομείς που είναι ιδιαίτερος σημαντικοί για την ανάδειξη του τόπου. Ανάμεσα στα βήματα εκείνα, τα οποία κρίνεται απαραίτητο να πραγματοποιηθούν εκ μέρους των Τοπικών και Κυβερνητικών Φορέων είναι η ανάλυση και επεξεργασία προτάσεων, η διαβούλευση μεταξύ Τοπικών Φορέων, Φορέων Τοπικής Αυτοδιοίκησης και αντιπροσώπων των επιχειρήσεων και η μεταφορά πρακτικών που σε άλλες περιοχές έχουν αποφέρει θετικά αποτελέσματα.

Για την περαιτέρω στήριξη των υφισταμένων τουριστικών δραστηριοτήτων αλλά και την ανάπτυξη νέων, ειδικών και θεματικών τουριστικών μορφών, απαιτείται η πραγματοποίηση παρεμβάσεων και η υλοποίηση ηπίου χαρακτήρα υποδομών, όπως και οδικών δικτύων. Τέτοιες παρεμβάσεις θα μπορούσαν να σηματοδοτήσουν την ταυτότητα της περιοχής στην αγορά, αυξάνοντας την ανταγωνιστικότητά της. Συνοπτικά, οι δράσεις που – εφόσον υιοθετηθούν και εφαρμοστούν – δύνανται να παράσχουν σημαντικά οφέλη στη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, είναι:

- Παροχή ειδικών κινήτρων στις τουριστικές επιχειρήσεις με στόχο τη βελτίωση αυτών αλλά και τη δημιουργία/απόκτηση εξειδικευμένου εξοπλισμού.
- Σύνταξη Επιχειρηματικών Σχεδίων με στόχο την ανάπτυξη θεματικών μορφών τουρισμού.
- Διαμόρφωση θεματικών πακέτων προϊόντων που θα απευθύνονται σε μια μορφή θεματικού τουρισμού.
- Προβολή και προώθηση των τουριστικών δυνατοτήτων που αναπτύσσονται στην περιοχή, ώστε αφενός να αποκτήσει ο τουρισμός των Γρεβενών μια θέση

στην αγορά και, αφετέρου, να διαφημιστούν επαρκώς τα τοπικά τουριστικά δίκτυα στα τουριστικά κυκλώματα των αστικών κέντρων.

Οι δράσεις που είναι δυνατόν να υιοθετηθούν με στόχο την πραγμάτωση των ανωτέρω είναι ενδεικτικά:

- Δημιουργία και εκσυγχρονισμός εγκαταστάσεων συνοδευτικών στην ξενοδοχειακή, αλλά εξυπηρετικών των δραστηριοτήτων θεματικού τουρισμού.
- Εισαγωγή νέων τεχνολογιών στη διαδικασία παροχής υπηρεσιών ή σημειακή αλλά καθοριστική παρέμβαση βελτίωσης του υπάρχοντος εξοπλισμού κατασκευή νέων αναβατήρων, η συμπλήρωση των υποδομών φιλοξενίας του εξοπλισμού,
- Ανάπτυξη και πιστοποίηση συστημάτων διασφάλισης ποιότητας ή και σηματοδότησης υπηρεσιών
- Εφαρμογή του ηλεκτρονικού τουρισμού, βελτίωση της διαχείρισης της πληροφορίας και ανασχεδιασμό των επιχειρηματικών λειτουργιών – διαδικασιών
- Ενσωμάτωση τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον, ανάπτυξη και πιστοποίηση συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης.
- Ανάδειξη δεξιοτήτων του προσωπικού
- Ειδικά κίνητρα σε τουριστικές επιχειρήσεις για την πραγματοποίηση υλικών και άυλων επενδύσεων με στόχο την προσέλκυση, εξυπηρέτηση ζήτησης για τον αθλητικό, ορεινό, πολιτιστικό τουρισμό.
- Υιοθέτηση θεσμικών μέτρων και δημιουργία πλαισίου ανάπτυξης επενδυτικών πρωτοβουλιών.
- Αποσαφήνιση ρόλων και υποχρεώσεων δημοσίου, ιδιωτικού τομέα και αυτοδιοίκησης.
- Δημιουργία μόνιμων δεσμών λειτουργικής συνεργασίας των τουριστικών επιχειρήσεων

- Εφαρμογή κοινών προγραμμάτων προβολής
- Λειτουργία κοινού συστήματος διαχείρισης προορισμού
- Σχεδιασμός προγραμμάτων προσέλκυσης ξένων επενδύσεων καινοτομίας στον τουρισμό.
- Ηλεκτρονική διαχείριση της πληροφορίας, εφαρμογή του ηλεκτρονικού τουρισμού.

Ο *Δεύτερος Προτεινόμενος Άξονας Δράσης* στοχεύει αφενός στον εκσυγχρονισμό του τουριστικού τομέα και, αφετέρου στη βελτιστοποίηση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών, ως μέτρο ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων της περιοχής και αύξησης της βιωσιμότητας του μοντέλου ανάπτυξης των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Τονίζεται ότι, η προστασία του περιβάλλοντος είναι η βασικότερη προϋπόθεση που πρέπει να τηρηθεί ώστε να επιτευχθεί η πλήρης βελτιστοποίηση της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος σε μια τόσο περιβαλλοντικά ευαίσθητη περιοχή όπως είναι ο ορεινός όγκος των Γρεβενών. Πρέπει να τηρούνται πλήρως οι περιβαλλοντικές προδιαγραφές σχετικά με κάθε δυνατή έκφανση της, όπως είναι η διαχείριση και εξοικονόμηση ενέργειας, η αξιοποίηση των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας, η διατήρηση της ποιότητας των υδατίνων πόρων, η διαχείριση των απορριμμάτων, η διάθεση των αποβλήτων, η διατήρηση του φυσικού τοπίου κ.ά. Για την επίτευξη των ανωτέρω, η κατάρτιση ενός πλαισίου ενισχύσεων με στόχο την ενθάρρυνση της ανάληψης επενδυτικών πρωτοβουλιών σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος – από όποια επιχείρηση δραστηριοποιείται στην περιοχή – θα έδινε ένα εξαιρετικό έναυσμα.

Όσον αφορά στην περίπτωση της διαχείρισης των απορριμμάτων, στα πλαίσια ενεργειών για την προστασία του περιβάλλοντος, σημειώνεται ότι σε στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, λειτουργεί ήδη το σύστημα ολοκληρωμένης διαχείρισης απορριμμάτων της «ΔΙΑΔΥΜΑ» (ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ Α.Ε.). Παρόλα αυτά, κρίνεται απαραίτητη η εφαρμογή επιπλέον, εξειδικευμένων προγραμμάτων, τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλλουν δραστικά στη μείωση της ανεξέλεγκτης απόρριψης απορριμμάτων που σημειώνεται σήμερα και στην δημιουργία συνείδησης για συνεχή ανακύκλωση.

Παράλληλα, ο ορεινός όγκος των Γρεβενών διαθέτει πλήθος επιφανειακών υδάτων, τα οποία, με την κατάλληλη αξιοποίησή τους, προσφέρουν πολλές δυνατότητες για την άντληση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, μειώνοντας έτσι δραστικά τις περιβαλλοντικές επιδράσεις στην περιοχή από την παραγωγή και χρήση συμβατικών μορφών ενέργειας.

Ένας άλλος τομέας που επιβάλλεται να λάβει δραστικά μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος είναι αυτός των επιχειρήσεων και της αυτοδιοίκησης του τόπου. Θα πρέπει να ενεργοποιηθούν και να συμμετέχουν ενεργά σε όποιες δυνατές δράσεις αποσκοπούν στην μείωση των περιβαλλοντικών επιδράσεων. Οι επιχειρήσεις συγκεκριμένα παρουσιάζουν πλήθος δυνατοτήτων όσον αφορά στον τομέα αυτό, μέσα από την ανακύκλωση, τη χρήση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και υδατίνων πόρων, τη χρήση βιολογικών προϊόντων, κ.τ.λ.

Εν ολίγοις, με την υιοθέτηση και εφαρμογή προτύπων διασφάλισης της ποιότητας και περιβαλλοντικών δράσεων από τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού, επιτυγχάνεται τόσο η διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος όσο και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της βιωσιμότητάς τους μακροπρόθεσμα. Βέβαια, εκτός από την υιοθέτηση των ανωτέρω αναφερόμενων, θα πρέπει, κάθε επιχείρηση, να στοχεύει παράλληλα και στην βελτιστοποίηση του παρεχομένου τουριστικού προϊόντος, μέσα από την προβολή του τοπικού προϊόντος και την παροχή φιλοξενίας υψηλών προδιαγραφών, με τελικό στόχο την ικανοποίηση του τουρίστα.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι κάτωθι δράσεις, η εφαρμογή των οποίων μπορεί να συμβάλλει δραστικά τόσο στη βελτιστοποίηση του παρεχομένου τουριστικού προϊόντος όσο και στη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων:

- η δημιουργία ταυτότητας (label) βιώσιμου τουριστικού προορισμού για την περιοχή,
- η υιοθέτηση προτύπων ποιότητας ως προς την αναβάθμιση και προβολή της τοπικής παράδοσης και του πολιτισμού, της γαστρονομίας και της προώθησης τοπικών προϊόντων και προϊόντων ποιότητας
- η δημιουργία προγραμμάτων ευαισθητοποίησης επαγγελματιών και τοπικών κοινωνιών στη διαχείριση υποδοχής επισκεπτών.

Η λειτουργία Τοπικού Συμφώνου Δράσης με τη συμμετοχή των τουριστικών επιχειρήσεων και των φορέων της περιοχής ως μηχανισμού για την προώθηση της ποιότητας, θα πρέπει να ενισχυθεί στην κατεύθυνση εφαρμογής διαδικασιών πιστοποίησης (ISO, HAACP, Ελληνική προδιαγραφή για τον Αγροτουρισμό ΕΛΟΤ 1417 κ.ά.), αλλά και παρέμβασης σε γενικότερα ζητήματα που αφορούν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων της περιοχής περνά μέσα από κίνητρα που πρέπει να θεσπιστούν για την πραγματοποίηση υλικών και άυλων επενδύσεων. Τέτοιες επενδύσεις μπορεί να αφορούν τις ακόλουθες κατηγορίες:

- Εισαγωγή νέων τεχνολογιών στη διαδικασία παροχής υπηρεσιών
- Σημειακή αλλά καθοριστική παρέμβαση βελτίωσης του υπάρχοντος εξοπλισμού (π.χ. προσαρμογή για χρήση από ΑμΕΑ)
- Ανάπτυξη και πιστοποίηση συστημάτων διασφάλισης ποιότητας ή και σηματοδότησης υπηρεσιών
- Ανάδειξη δεξιοτήτων του προσωπικού
- Εφαρμογή του ηλεκτρονικού τουρισμού, βελτίωση της διαχείρισης της πληροφορίας και ανασχεδιασμό των επιχειρηματικών λειτουργιών/διαδικασιών (συστήματα Business to Business, Business to Customer)
- Σχεδιασμός προγραμμάτων συνεργασίας ξένων επενδύσεων
- Σχεδιασμός και εφαρμογή προγραμμάτων προβολής
- Προώθηση της δικτύωσης των επιχειρήσεων

Ο Τρίτος Προτεινόμενος Άξονας Δράσης βασίζεται στο γεγονός ότι η ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος της περιοχής έχει αναπτυχθεί σε ένα πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από την απουσία μακροπρόθεσμου επιχειρησιακού σχεδιασμού και διασύνδεσης με την τουριστική αγορά. Έως σήμερα σχετίζεται μόνον με την κατασκευή ξενοδοχειακών υποδομών και συμπληρωματικών έργων (όπως κατασκευή οδικών δικτύων, έργων υποδομής ύδρευσης – αποχέτευσης, έργων οικιστικής ανάπλασης μικρής κλίμακας, κ.τ.λ.). Παράλληλα, το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρηματιών που

ασχολούνται με τον ξενοδοχειακό τομέα, οδηγήθηκε προς τον κλάδο αυτό κυρίως λόγω των κρατικών – ευρωπαϊκών επιδοτήσεων που αντιμετωπίστηκαν ως ευκαιρίες, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με την υποτίμηση της σημασίας της επένδυσης σε ανθρώπινους πόρους, οδήγησε σε προβληματική διαχείριση του τουριστικού προϊόντος.

Η εποχικότητα των τουριστικών δραστηριοτήτων χαρακτηρίζει την περιοχή και δεν έχει επιτευχθεί έως σήμερα η επέκταση των τουριστικών περιόδων ή η εισαγωγή νέων θεματικών περιόδων, ενώ κατά βάσει, οι περισσότερες ξενοδοχειακές μονάδες βασίζονται στον τουρισμό των αργιών και των χειμερινών διακοπών. Σημειώνεται μάλιστα ότι πολλές από τις ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις της περιοχής λειτουργούν μόνο κατά τις ημέρες που αναμένεται να υπάρχει τουριστική δραστηριότητα.

Ένας παράγοντας που δεν έχει αξιοποιηθεί στο βέλτιστο βαθμό είναι το γεγονός ότι η περιοχή των Γρεβενών είναι ένας τόπος που χαρακτηρίζεται από τη γεωργική δραστηριότητα – ενώ μάλιστα είναι αρκετά ανεπτυγμένη και η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία – και διαθέτει και τοπικά αγροτικά και παραδοσιακά προϊόντα μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και αρκετά Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.). Για την πλήρη εκμετάλλευση των ανωτέρω και στον τομέα της τουριστικής ανάπτυξης, θα ήταν σκόπιμη η δημιουργία συνεργασιών μεταξύ των τουριστικών επιχειρήσεων και του πρωτογενούς τομέα.

Εξάλλου, η παράλληλη ενασχόληση με τη γεωργία και τον τουρισμό με τη σύγχρονη διοχέτευση τοπικών γεωργικών προϊόντων και παραγώγων τους (π.χ. τροφίμων), θα συνέβαλε τόσο στην βελτίωση του προσφερομένου τουριστικού προϊόντος, όσο και στην αναγνωρισιμότητα των τοπικών προϊόντων γαστρονομίας και παράδοσης στην παγκόσμια αγορά. Σημαντικό όφελος για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή είναι δυνατόν να προκύψει από την μεθοδική και οργανωμένη εισαγωγή των πολιτιστικών εκδηλώσεων, της τοπικής ιστορίας και των σημαντικών ιστορικών και φυσικών μνημείων της περιοχής, στη συνολική διαδικασία με στόχο τη βελτιστοποίηση του προσφερομένου τουριστικού προϊόντος.

Μια δράση που θα μπορούσε να δώσει μεγάλη ώθηση όσον αφορά στη βιώσιμη ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα του τομέα του τουρισμού της περιοχής, είναι και η υφιστάμενη πρόταση δημιουργίας Παρατηρητηρίου Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης. Το Παρατηρητήριο αφορά ένα ανεξάρτητο πρόγραμμα διασυνδεδεμένο με άλλες περιοχές της χώρας ή του εξωτερικού, που έχει κύρια αποστολή τη συλλογή και

αξιολόγηση των απαραίτητων στοιχείων, τη μεταφορά καλών πρακτικών από άλλες περιοχές και τη διατύπωση προτάσεων – μοντέλων τουριστικής ανάπτυξης.

Τέλος, όσον αφορά στο ανθρώπινο δυναμικό που απασχολείται στον τουρισμό, στόχος είναι η βελτίωση της κατάρτισης και κοινωνικοοικονομικής του κατάστασης. Ειδικότερα για την περιοχή στόχος είναι η διάδοση και στήριξη νέων επαγγελμάτων που συνδέονται με το βιώσιμο τουρισμό. Οικοξεναγοί και ξεναγοί περιπέτειας, ερμηνευτές περιβάλλοντος, συνοδοί βουνού είναι μερικά από τα επαγγέλματα που μπορούν να στηριχθούν με επιδοτούμενα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης που θα συνοδεύονται από προγράμματα εκμάθησης ξένων γλωσσών.

Ο *Τέταρτος Προτεινόμενος Άξονας Δράσης* απευθύνεται στην αλλαγή του δεδομένου ότι έως σήμερα οι τουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής στην πραγματικότητα δρουν έξω από το τουριστικό κύκλωμα και τις αγορές, με αποτέλεσμα να υπάρχει αδυναμία διαμόρφωσης, προώθησης και υποστήριξης ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων με θεματικά, εναλλακτικά τουριστικά προϊόντα τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή αγορά. Η Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών, ως τουριστικός προορισμός, μπορεί να προωθηθεί μέσα από την επίτευξη ειδικών επαγγελματικών συνεργασιών, την προσαρμογή του μάρκετινγκ στην ιδιαίτερη εικόνα και ταυτότητα της περιοχής και των θεματικών μορφών τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν και τέλος από την ποιοτική χρήση της πληροφορικής και του διαδικτύου.

Η ανάδειξη του τουριστικού προϊόντος της περιοχής μπορεί να γίνει ξεκινώντας από τη διαμόρφωση τουριστικών «πακέτων» ειδικού ή θεματικού τουρισμού τα οποία θα πρέπει να είναι κατά το δυνατόν ολοκληρωμένα, να περιλαμβάνουν δηλαδή το σκέλος της μεταφοράς από/προς τον προορισμό και τη διακίνηση των επισκεπτών, τη διανυκτέρευση - φιλοξενία τους και την επίσκεψη των κατά περίπτωση στόχων του ταξιδιού. Τα πακέτα, θα πρέπει να έχουν ελαστικότητα, να εξειδικεύονται σε επιμέρους προορισμούς λαμβάνοντας ιδιαίτερα υπόψη παραμέτρους ποιότητας σε συνεργασία με τους τοπικούς παρόχους υπηρεσιών, να είναι επεκτάσιμα και σε άλλες περιοχές και να διακινούνται επιλεκτικά στην ελληνική και διεθνή τουριστική αγορά.

Το δεύτερο σκέλος αφορά στη ενίσχυση των συνεργασιών μεταξύ αυτών που διαμορφώνουν τα τουριστικά «πακέτα» και αυτών που τα διακινούν και τα πωλούν. Πρόκειται για δικτύωση μεταξύ tour-operators και επιχειρήσεων παροχής τουριστικών υπηρεσιών η οποία μπορεί να λειτουργεί είτε μεμονωμένα είναι συλλογικά με

συμμετοχή στο Τοπικό Σύμφωνο Ποιότητας. Οι συνεργασίες μπορούν να επεκτείνονται και σε χαμηλές περιόδους ζήτησης, ιδιαίτερα όταν έχουν στόχους ετήσια προγράμματα που υλοποιούν διάφοροι φορείς όπως πχ. ασφαλιστικά ταμεία για την τρίτη ηλικία, προγράμματα φιλοξενίας παιδιών ομογενών, παιδικές κατασκηνώσεις, campus νέων με αθλητικές δραστηριότητες στην φύση (ράφτινγκ, ορεινό ποδήλατο, αναρρίχηση κ.ά), μαθητικές εκπαιδευτικές εκδρομές κ.ά. Η αγορά που σήμερα απευθύνεται η περιοχή είναι κυρίως οι κάτοικοι των μεγάλων πόλεων.

Προσπάθειες προβολής που γίνονται σήμερα είναι αποσπασματικές, αναποτελεσματικές και οικονομικά μη βιώσιμες σε βάθος χρόνου λόγω έλλειψης οργανωμένων σχεδίων προώθησης. Οι τουριστικές επιχειρήσεις στη συντριπτική τους πλειοψηφία υποτιμούν τη σημασία της προβολής και της προώθησης του ιδιαίτερου προϊόντος τους, αδυνατούν να προσεγγίσουν αγορές τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό και επαφίενται στις προσπάθειες του κράτους και της αυτοδιοίκησης. Αδυναμία παρατηρείται επίσης στη χρήση σύγχρονων μεθόδων προώθησης και προβολής της τουριστικής προσφοράς και ιδιαίτερα στην αξιοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών.

Αρκετές μικρές επιχειρήσεις της περιοχής χρησιμοποιούν το διαδίκτυο μόνο για την προβολή τους χωρίς να μπορούν να πραγματοποιηθούν κρατήσεις, παρά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Η όλη διαδικασία συνήθως γίνεται με συμβατικά μέσα. Για να ανταποκριθούν οι επιχειρήσεις στη δυναμική των κρατήσεων μέσω διαδικτύου που αυξάνεται με αλματώδεις ρυθμούς παγκοσμίως, θα πρέπει να αναληφθούν σοβαρές πρωτοβουλίες και να δοθούν ιδιαίτερα κίνητρα για την ανάπτυξη συστημάτων κρατήσεων μέσω διαδικτύου. Από την άλλη πλευρά ο ΕΟΤ ως εθνικός φορέας αρμόδιος για την προβολή, έχοντας ρίξει το βάρος στην προβολή του εθνικού προϊόντος, δημιουργεί ένα κενό συντονισμού που δεν μπορεί να καλυφθεί από αποσπασματικές ενέργειες σε τοπικό επίπεδο.

7.7. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ

Ο κυριότερος στόχος μιας εφαρμόσιμης Στρατηγικής Μάρκετινγκ για την Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών είναι η προσέλκυση τουριστών στην περιοχή. Ωστόσο, θα πρέπει καταρχήν να είναι ενήμερος ο εκάστοτε τουρίστας για την ύπαρξη της περιοχής και, ακολούθως, να μπορεί να αποκτήσει αφενός μια συγκεκριμένη γνώση – αντίληψη για τα προσφερόμενα προϊόντα και υπηρεσίες και, αφετέρου, τη δυνατότητα σύγκρισης της περιοχής και του προσφερομένου τουριστικού προϊόντος με άλλα συναφών και ανταγωνιστικών προορισμών.

Επομένως και σε μακροπρόθεσμη βάση, η εφαρμοζόμενη στρατηγική τουριστικής προβολής, θα πρέπει να καλύπτει πλήρως τα ανωτέρω χαρακτηριστικά, με σκοπό την προβολή της τοπικής ταυτότητας του Νομού Γρεβενών εν μέσω του συνολικού τουριστικού προϊόντος, όπως αυτό προωθείται από την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας. Σε αυτή τη μακροπρόθεσμη στρατηγική η Π.Ε. Γρεβενών πρέπει να στηρίζει τις προσπάθειές της, στη φύση και το φυσικό περιβάλλον, λειτουργώντας συμπληρωματικά προς τους υπόλοιπους Νομούς της Περιφέρειας αλλά και τους όμορους νομούς Ιωαννίνων και Τρικάλων που ανήκουν σε άλλες Περιφέρειες, ενισχύοντας την εικόνα του ως θαυμάσιου ορεινού-αμόλυντου προορισμού, τον οποίο συμπληρώνουν αξιοθέατα, μουσεία, μνημεία, δραστηριότητες και προϊόντα από όμορες περιοχές. Η ευτυχής συγκυρία για το νομό είναι ότι οι προτιμήσεις του τουρίστα έχουν αλλάξει και, εδώ και αρκετά χρόνια οι τουριστικές έρευνες επισημαίνουν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη φύση και το φυσικό περιβάλλον. Η μακροπρόθεσμη στρατηγική μάρκετινγκ για να στεφθεί με επιτυχία πρέπει να βασιστεί στους παρακάτω στρατηγικούς στόχους:

- Προβολή δραστηριοτήτων για τη δημιουργία εικόνας δωδεκάμηνου τουρισμού.
- Ανάδειξη και αξιοποίηση των νέων τουριστικών πόρων που αναπτύσσονται στην περιοχή.
- Αποτελεσματικότητα και πολλαπλασιαστικότητα από την ανάπτυξη των νέων τουριστικών προϊόντων.
- Υποστήριξη και προβολή των τοπικών εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων.

Με βάση τους στόχους αυτούς διαμορφώνονται οι εξής άξονες στρατηγικής:

Προώθηση εικόνας – ταυτότητας τουριστικού προορισμού

- Δημιουργία ταυτότητας (διαφημιστικά μηνύματα, κλπ)
- Προβολή των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και πλεονεκτημάτων
- Έμφαση στο φυσικό και πολιτιστικό στοιχείο
- Έμφαση στο συνδυασμό βουνά, ποτάμια, πέτρινα γεφύρια, χιονοδρομικό

Προώθηση χαρακτηριστικών και διαφοροποιημένων τουριστικών προϊόντων / υπηρεσιών

- Ανάδειξη όλων των μορφών τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στην περιοχή (σκι, ορειβασία, πεζοπορία, ποδήλατο βουνού, περιήγηση με τζιπ 4X4 κ.ά.)
- Ανάδειξη θεματικών διαδρομών (πχ. γεωτουρισμός – γεώτοποι, δρόμοι τυριού, αυτοφυή μανιταριών κλπ.)

Προσέλκυση εξειδικευμένων τουριστικών αγορών

- Έμφαση στις μικρές ομάδες τουριστών, στους τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα και στους μεμονωμένους.
- Προώθηση πολλαπλών επισκέψεων μικρής διάρκειας
- Προσέγγιση τουριστών ειδικών κατηγοριών
- Προσέγγιση αλλοδαπών τουριστών με ειδικά ενδιαφέροντα

Στοχευμένη ενημέρωση υφιστάμενης και δυνητικής αγοράς

- Ανάδειξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων (εκδηλώσεων, πανηγυριών)
- Σηματοδότηση τουριστικών δραστηριοτήτων και πόρων
- Συνεχής ενημέρωση με δίκτυο πληροφοριακών σταθμών (infokiosks)

Ανάδειξη νέων και συμπληρωματικών τουριστικών προϊόντων / υπηρεσιών για υποστήριξη διαφοροποίησης του προορισμού

- Υποστήριξη προβολής νέων εξειδικευμένων μορφών τουριστικής δραστηριότητας
- Εκμετάλλευση διασυνοριακών προοπτικών προβολής ευρύτερης περιοχής και ανάπτυξη διασυνοριακών συνεργασιών
- Προώθηση παραλίμνιας τουριστικής δραστηριότητας (δρακολίμνες)

Προώθηση τουρισμού συνεδρίων / συναντήσεων και ταξιδίων κινήτρων

- Προσέγγιση οργανωτών συνεδρίων / συναντήσεων και αντίστοιχων εταιριών στην εσωτερική αγορά, αλλά και εξειδικευμένων οργανωτών στην διεθνή αγορά.

7.7. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Το σύνολο των αξόνων και των επιμέρους δράσεων του Σχεδίου Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης, κυρίως του Ορεινού όγκου του Δήμου Γρεβενών, αλλά και ολόκληρου του Νομού, απαιτεί έναν προϋπολογισμό αφενός υψηλό, αφετέρου σε μεγάλο βαθμό απροσδιόριστο. Οι προτεραιότητες και οι άξονες που τίθενται μόνο σε πολύ μικρό βαθμό, μπορούν να ποσοτικοποιηθούν απόλυτα.

Εξάλλου όπως και σε κάθε άλλο σχέδιο που η υλοποίησή του προϋποθέτει την ενεργό και καθοριστική συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, για τις επενδυτικές προτάσεις που πρόκειται να προετοιμαστούν και να ενταχθούν στο σχέδιο αφενός δεν είναι εκ των προτέρων γνωστός ο αριθμός τους, αφετέρου η ποικιλία των προϋποθέσεων και των διαδικαστικών απαιτήσεων είναι δυνατόν να περιορίζει το εύρος συμμετοχής.

Αυτό που ενδιαφέρει στην παρούσα φάση είναι οι διαθέσιμες χρηματοδοτικές πηγές για παρεμβάσεις τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή, καθώς και οι προβλέψεις για χρηματοδοτήσεις στην επόμενη περίοδο. Ιδιαίτερος και σημαντικός είναι ο ρόλος της αυτοδιοίκησης της οποίας τα χρηματοδοτικά προγράμματα επηρεάζουν καθοριστικά τον τουρισμό. Εξίσου σημαντική είναι η εκτίμηση για τις δυνατότητες προσέλκυσης ιδιωτικών επενδυτικών κεφαλαίων. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τα σημαντικότερα χρηματοδοτικά προγράμματα της επόμενης προγραμματικής περιόδου, τα οποία μπορούν να βοηθήσουν τα μέγιστα στο Σχέδιο Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης:

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ 2014 – 2020), και ειδικά το Μέτρο 19, του CLLD/LEADER «Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων», το οποίο περιλαμβάνει:

Δημόσιες επενδύσεις:

- Έργα υποδομής για τη διασύνδεση του πρωτογενή τομέα με τους λοιπούς τομείς της οικονομίας
- Βασικές υπηρεσίες και ανάπλαση χωριών σε αγροτικές περιοχές

- Επενδύσεις στην ανάπτυξη δασικών περιοχών και στη βελτίωση της βιωσιμότητας των δασών

και Ιδιωτικές επενδύσεις:

- Ανάπτυξη επιχειρήσεων (Ίδρυση, επέκταση, εκσυγχρονισμός τουριστικών επιχειρήσεων και των λοιπών τομέων της οικονομίας)
- Επενδύσεις σε επιχειρήσεις επεξεργασίας και εμπορίας δασικών προϊόντων
- Συνεργασία (ενίσχυση πιλοτικών έργων, περιβαλλοντικά έργα, κλπ.)

Το νέο πρόγραμμα CLLD/LEADER αφορά τους Νομούς Κοζάνης και Γρεβενών, για τους οποίους θα κατατεθεί κοινή πρόταση, με Διαχειριστική Αρχή την ANKO – ΑΝΑΠΥΞΙΑΚΗ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΑΕ, μετά και την σχετική διαβούλευση που έχει ξεκινήσει.

Το Χρηματοδοτικό Πρόγραμμα Επιχορήγησης Μελετών Ωρίμανσης έργων υποδομής ή έργων γενικού ενδιαφέροντος, του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων, το οποίο αφορά Ορεινούς Δήμους αποκλειστικά. Οι προτάσεις υποβάλλονται στο Τ.Π. και Δανείων και αξιολογούνται με την υποστήριξη της τεχνικής συμβούλου Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. Το πρόγραμμα τέθηκε σε ισχύ με την 2/35374/ΔΠΔΑ/2-06-2017 (ΦΕΚ Β' 2049) ΚΥΑ των Υπουργών Οικονομικών και Εσωτερικών κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 73, του Ν.4445/2016.

Το πρόγραμμα "Ορίζοντας 2020" (Horizon 2020) είναι το χρηματοδοτικό πλαίσιο της Ε.Ε. για την Έρευνα και την Καινοτομία που θα καλύψει την περίοδο 2014-2020, με προϋπολογισμό περίπου 80 δισ. ευρώ. Το πρόγραμμα υποστηρίζει τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» που αναδεικνύει την έρευνα και την καινοτομία ως κεντρικούς μοχλούς για την έξυπνη, βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη, στοχεύοντας παράλληλα στην αποτελεσματική αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προκλήσεων. Οι τρεις κύριοι βασικοί άξονες του προγράμματος είναι:

- Επιστημονική Αριστεία (Excellent Science): Επιστημονική έρευνα παγκόσμιου επιπέδου με στόχο την προσέλκυση στην Ε.Ε. των καλύτερων επιστημόνων.

- Βιομηχανική Υπεροχή (Industrial Leadership): Στρατηγική επένδυση σε τεχνολογίες – κλειδιά, όπως νανοτεχνολογία – μικροηλεκτρονική, συμμετοχή ιδιωτικού τομέα, δημιουργία καινοτόμων επιχειρήσεων.
- Κοινωνικές Προκλήσεις (Societal Challenges): Αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προκλήσεων, όπως η γήρανση πληθυσμού, εξάντληση ενεργειακών πόρων, αντιμετώπιση κλιματικής αλλαγής.

Το Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης ΕΣΠΑ 2014-2020, όπως αυτό διαρθρώνεται με τα Τομεακά και Περιφερειακά του Προγράμματα, και ειδικότερα:

- το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ), σχετική προτεραιότητα 1 (ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, αναβάθμιση ή και διαφοροποίηση του παραδοσιακού μοντέλου «ήλιος και θάλασσα»)
- το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» (ΥΜΕΠΕΡΑΑ), αλλά και
- το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Μακεδονίας 2014-2020. Σε αναμονή η έγκριση του ΠΠΧΣΑΑ (ζώνες χρήσεων, περιορισμού, χωροθέτησης δικτύων – εννέα ειδικές χωρικές ενότητες συνδεδεμένες με τον τουρισμό – «ζώνες για τουριστική ανάπτυξη»)

Επιπρόσθετα, μια άλλη πηγή χρηματοδότησης αποτελεί η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία JESSICA. Ειδικότερα, η Κοινή Ευρωπαϊκή Υποστήριξη για Βιώσιμες Επενδύσεις (Joint European Support for Sustainable Investment) είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία αναπτύχθηκε από κοινού με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και την Αναπτυξιακή Τράπεζα του Συμβουλίου της Ευρώπης (CEB) και στηρίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω μηχανισμών χρηματοοικονομικής τεχνικής καθώς και η πρωτοβουλία EDEN για ένα μοντέλο βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Ταυτόχρονα, δεν θα πρέπει να αγνοηθούν και τα Εθνικά χρηματοδοτικά προγράμματα, όπως οι πόροι από το Πράσινο Ταμείο και Δημόσιο Πρόγραμμα Επενδύσεων

Επίσης όσον αφορά την βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει και στα χρηματοδοτικά προγράμματα ενίσχυσης των επιχειρήσεων. Στην κατηγορία αυτή, για την προγραμματική περίοδο 2014 – 2020 περιλαμβάνονται προγράμματα για τις επιχειρήσεις που αφορούν κυρίως:

- την αναβάθμιση πολύ μικρών υφιστάμενων επιχειρήσεων,
- την ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης,
- τη νεοφυή επιχειρηματικότητα και την ενίσχυση τουριστικών επιχειρήσεων.

Κύρια πηγή χρηματοδότησης των παραπάνω δράσεων είναι το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ), το οποίο κατέχει κεντρική θέση στην προσπάθεια της χώρας για τη δημιουργία και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και τη δημιουργία βιώσιμων θέσεων απασχόλησης.

Μια άλλη πηγή χρηματοδότησης για τις επιχειρήσεις είναι το Πρόγραμμα COSME. Το COSME είναι το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Ανταγωνιστικότητα των Επιχειρήσεων και των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, με διάρκεια από το 2014 έως το 2020 και προϋπολογισμό 2,3 δισ. ευρώ. Το COSME θα υποστηρίξει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στους ακόλουθους τομείς (Καλλιώρας, 2017β):

- Διευκόλυνση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση
- Υποστήριξη της διεθνοποίησης και της πρόσβασης στις αγορές
- Δημιουργία ενός περιβάλλοντος που ευνοεί την ανταγωνιστικότητα
- Προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος.

Επίσης, διαθέσιμοι πόροι για τη χρηματοδότηση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων μπορούν να αναζητηθούν και μέσω της Ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας JEREMIE (Κοινοί ευρωπαϊκοί πόροι για τις μικροεπιχειρήσεις και τις μεσαίες επιχειρήσεις), η οποία αναπτύχθηκε από κοινού με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων. Το Jeremie προωθεί τη

χρήση μέσων χρηματοοικονομικής τεχνικής για τη βελτίωση της πρόσβασης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση μέσω των παρεμβάσεων των διαρθρωτικών ταμείων. Πιο αναλυτικά, οι πόροι του Jeremie διοχετεύονται (Καλλιώρας, 2017α):

- Στη σύσταση νέων επιχειρήσεων ή την επέκταση υφιστάμενων.
- Στην πρόσβαση επιχειρήσεων (ιδίως, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων - MME) σε επενδυτικά κεφάλαια, με σκοπό τον εκσυγχρονισμό και τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων τους, την ανάπτυξη νέων προϊόντων, την εξασφάλιση και τη διεύρυνσή της πρόσβασής τους στην αγορά.
- Σε επιχειρήσεις προσανατολισμένες στην έρευνα και την ανάπτυξη, τη μεταφορά τεχνολογίας, την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα,
- Στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των παραγωγικών δομών, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι μιας οικονομίας χαμηλού άνθρακα.
- Σε παραγωγικές επενδύσεις που δημιουργούν και διασφαλίζουν βιώσιμες θέσεις εργασίας.

Επιπρόσθετα, έχει ψηφιστεί το νέο θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας (Νέος Αναπτυξιακός Νόμος), μέσω του οποίου μπορούν να χρηματοδοτηθούν οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις.

Ολοκληρώνοντας, δεν θα πρέπει να αγνοούμε και τους υπόλοιπους τρόπους χρηματοδότησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, όπως (Καλλιώρας, 2017α):

- Αυτοχρηματοδότηση
- Άτυπη χρηματοδότηση
- Χρήση πιστωτικών καρτών
- Τραπεζική υπερανάληψη (overdraft)
- Εμπορικές πιστώσεις
- Χρηματοδοτική μίσθωση (leasing)

- Επιχειρηματικές επινοήσεις (bootstrapping)
- Πρακτόρευση απαιτήσεων (factoring)
- Τραπεζικός δανεισμός
- Εγγυήσεις δανείων
- Κεφάλαια υψηλού ρίσκου (venture capitals)
- Επιχειρηματικοί άγγελοι (business angels)

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών και κυρίως ο Ορεινός όγκος του Δήμου Γρεβενών έχει όλες τις προϋποθέσεις να στηρίζει το μέλλον της τοπικής οικονομίας, στη Βιώσιμη Ανάπτυξη του Ορεινού Τουρισμού. Με βάση υποστήριξης την πόλη των Γρεβενών και φυσικό χώρο τον Ορεινό όγκο της Πίνδου, ο ορεινός τουρισμός μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες τόνωσης της τοπικής οικονομίας σε όλα τα επίπεδα. Ο Νομός είναι πλούσιος σε φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, τα βουνά και τα ποτάμια είναι τα πλέον κατάλληλα για την άσκηση δραστηριοτήτων Ορεινού Τουρισμού όλο το χρόνο, το οδικό δίκτυο είναι σε καλή κατάσταση και η πρόσβαση με την κατασκευή της Εγνατίας Οδού πλέον γίνεται εύκολη, γρήγορη και ασφαλής, η δε αναμενόμενη κατασκευή του Ε65 θα συνδέσει τα Γρεβενά καλύτερα με τις περιοχές της Νοτίου Ελλάδας και με την Αθήνα, ενώ παράλληλα η αύξηση των τουριστικών επιχειρήσεων και καταλυμάτων οδηγεί στην ταυτόχρονη αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους και στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών.

Ταυτόχρονα η στροφή στις συνήθειες των δυνητικών επισκεπτών διεθνώς, προσφέρει άπειρες δυνατότητες προσέλκυσης τουριστών στην περιοχή. Σε ότι αφορά στις διάφορες μορφές τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στην περιοχή, πρωταρχικό ρόλο έχει ο ορεινός τουρισμός, ωστόσο η ποικιλία των φυσικών πόρων και των πολιτιστικών χαρακτηριστικών, δίνει τη δυνατότητα άσκησης πολλαπλών δραστηριοτήτων, με διαφορετικά κίνητρα, πάντοτε όμως στη βάση των αρχών προστασίας του περιβάλλοντος.

Ο οικοτουρισμός, ο τουρισμός υγείας, ο αγροτικός τουρισμός, ο γεωτουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο φυσιολατρικός και ο περιηγητικός τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο πολιτιστικός και ο εκπαιδευτικός τουρισμός, μπορούν να λειτουργήσουν είτε αυτόνομα είτε υπό μορφή διαφόρων πλεγμάτων δραστηριοτήτων. Το Εθνικό Πάρκο της Πίνδου, με την ποικιλία των ευαίσθητων οικοσυστημάτων του, το οποίο έχει υπό καθεστώς προστασίας σχεδόν το μισό τμήμα του νομού, δεν επιτρέπει την ανάπτυξη μαζικού τουρισμού και αποκλείεται εντελώς η περίπτωση ανάπτυξης μεγάλης κλίμακας υποδομών. Ωστόσο θα πρέπει να τονιστεί ότι από την μελετώμενη περιοχή απουσιάζει ο εξαιρετικά σημαίνων παράγοντας του ολοκληρωμένου σχεδιασμού και

του συντονισμού μεταξύ των εμπλεκομένων στις διαδικασίες τουριστικής ανάπτυξης φορέων.

Οι όροι «Βιώσιμη Ανάπτυξη» και «Φέρουσα Ικανότητα» μπορούν να αποτελέσουν μια πραγματικότητα για την περιοχή και όχι θεωρητική πολυτέλεια όπως συμβαίνει έως τώρα, τη στιγμή που διάφορα χρηματοδοτικά προγράμματα εφαρμόζονται οριζόντια και καθένα με τη δική του στόχευση προσθέτουν ένα κρίκο απρογραμμάτιστης τουριστικής ανάπτυξης στο θολό χωροταξικό τοπίο του νομού.

Η λειτουργία του Ιδιωτικού Τομέα χαρακτηρίζεται από τη μονόπλευρη λειτουργία του, με τους περισσότερους επιχειρηματίες να παραμένουν εγκλωβισμένοι σε ένα φαύλο κύκλο που χαρακτηρίζεται από την αβεβαιότητα για το μέλλον της επιχείρησης και την εναποθέτηση των ελπίδων τους μόνον στο βραχυπρόθεσμο κέρδος. Μπορεί κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως *«μικρός, κατακερματισμένος και ανήμπορος να σχεδιάσει μακροπρόθεσμα»*.

Παράλληλα, η ίδια η συγκεντρωτική δομή της λειτουργίας του Δημοσίου Τομέα και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης προκαλεί μια διαρκή παλινδρόμηση σε ένα τέλμα έλλειψης πόρων, μετάθεσης ευθυνών ή και αρμοδιοτήτων, διασποράς, γραφειοκρατίας και πολιτικού κόστους. Εξάλλου ο μεγάλος αριθμός των επιπέδων σχεδιασμού στο Ελληνικό Σύστημα των Δήμων, των Περιφερειών και του Κράτους, έχει ως μειονέκτημα την δυσκολία – έως και αδυναμία σε πολλές περιπτώσεις – συντονισμού μεταξύ των, με αποτέλεσμα να δημιουργείται κατά περίπτωση η αίσθηση ότι η τουριστική ανάπτυξη αποτελεί απλώς μια τυχαία συγκυρία. Για την αντιμετώπιση των διοικητικής φύσεως αυτών προβλημάτων απαιτείται η επίτευξη συνεργασίας και σύγκλισης απόψεων μεταξύ των φορέων του Δημοσίου Τομέα, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του Ιδιωτικού Τομέα. Η προοπτική της δεκαετίας στο σχεδιασμό δεν είναι μακρινή και η διαχείριση της προστασίας του περιβάλλοντος στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι καθόλου αόριστη.

Αν μέχρι σήμερα ανάγκη ήταν η δημιουργία τουριστικής υποδομής στο νομό και αυτό ως ένα βαθμό επετεύχθη, εφεξής στόχος είναι η καθιέρωση ταυτότητας για το τουριστικό προϊόν της περιοχής, η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου (δωδεκάμηνο), η βελτίωση της ποιότητας, οι συμπληρωματικές δραστηριότητες και τελικά η τουριστική αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Είναι το εισιτήριο εισόδου του νομού στον εξελισσόμενο ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο, όπου η

αγροτική παραγωγή χωρίς αναπροσανατολισμό και σύνδεση με άλλους κλάδους της τοπικής οικονομίας είναι καταδικασμένη και συμβάλλει στην παραπέρα αποδιάρθρωση της τοπικής κοινωνίας.

Ο βιώσιμος τουρισμός με το μοντέλο που προτείνεται μπορεί να συνδυαστεί αρμονικά με την αγροτική παραγωγή και τα παραδοσιακά προϊόντα, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, νέα επαγγέλματα και συνθήκες πολυαπασχόλησης του πληθυσμού, καθιστώντας τον με τον τρόπο αυτό, λιγότερο ευάλωτο στο έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον που διαμορφώνεται. Η αναβίωση εθίμων και η ανάδειξη της τοπικής κουλτούρας μπορούν να λειτουργήσουν ενισχυτικά. Συνοψίζοντας, για την επίτευξη της βέλτιστης κατάστασης ισορροπίας μεταξύ της περιβαλλοντικής συνείδησης και της ικανοποίησης των επισκεπτών, είναι απαραίτητη η διαμόρφωση της βέλτιστης δυνατής ποιότητας για το παρεχόμενο τουριστικό προϊόν σε συνδυασμό με την ορθολογική και ικανοποιητική προβολή και προώθησή αυτού τόσο στην Τοπική, όσο και στη Διεθνή αγορά.

Τέλος, ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην αναμενόμενη δημιουργία του Εκπαιδευτικού Αστρονομικού Πάρκου του Όρλιακα. Αποτελεί ένα έργο «σημαία» για την Ελλάδα, από την προηγούμενη ακόμη προγραμματική περίοδο. Μια δομή η οποία αναμένεται να προσελκύσει το παγκόσμιο ενδιαφέρον και να στηρίζει σημαντικά τη βιώσιμη ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής των Γρεβενών, με την παράλληλη αξιοποίηση και ανάδειξη των συγκριτικών περιβαλλοντικών πλεονεκτημάτων της περιοχής και αφετέρου την υποστήριξη του εκπαιδευτικού έργου του Α.Π.Θ., με παράλληλη προώθηση και διάδοση της επιστήμης της Αστρονομίας και Αστροφυσικής, αλλά κυρίως ο χαρακτήρας του, ως εκπαιδευτικής δομής ανοικτής στον κόσμο, με Επιδεικτικές, Ερευνητικές, Παρατηρησιακές και Ψυχαγωγικές λειτουργίες θα την καταστήσει διαφορετική και μοναδική στο είδος, έτσι αναμένεται να προσελκύσει χιλιάδες επισκέπτες (μαθητές, ερευνητές, οικογένειες, ερασιτέχνες αστρονόμους κλπ.) από όλο τον κόσμο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Wace Alan J. B., Thompson Maurice S., (2009), *«Οι νομάδες των Βαλκανίων»*, μετάφραση: Πάνος Καραγιώργος, Τρίκαλα: Κυριακίδη Αφοί, Φιλολογικός Ιστορικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος (Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) Τρικάλων.
- Αδαμακόπουλος Τριαντάφυλλος & Ματσούκα Πηνελόπη, (2001), *«ΠΙΝΔΟΣ – ΓΡΕΒΕΝΑ»*, *Τοπία και χωριά της Γρεβενιώτικης Πίνδου*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών – ΤΕΔΚ, ΑΝΓΡΕ, Αθήνα: Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ.
- Αδάμου Γ. (1993), *«Η Σαμαρίνα»*, Ελασσόνα.
- Βαβρίτσας Νικόλαος, (2006), *«Σπηλιώτικα»*, Γρεβενά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών.
- Βακαλόπουλος Απόστολος, (1988), *«Ιστορίας της Μακεδονίας 1353 – 1833»*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.
- Βαλανίδου Ε. (2008), Προστασία, αναβάθμιση και ένταξη παραδοσιακών πυρήνων στον αστικό ιστό της πόλης: Η περίπτωση της παλιάς συνοικίας Μουττάλου, Διπλωματική εργασία, Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η., Ράσκου Ε., (2007), *«Διαχείριση αρχιτεκτονικής κληρονομιάς: Η διαχρονική εξέλιξη των πολιτικών στην Ευρώπη και οι νέες προκλήσεις για την Ελλάδα»*, στο Αειχώρος 6(1), σελ. 146-173.
- Γούσιος Δ. (2002), *«Οι ορεινές περιοχές» στο Χ. Κοκκώσης «Άνθρωπος και Περιβάλλον στην Ελλάδα»*, Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν.
- Γούσιος Δ. (2003), *«Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου»*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, ΤΜΧΠΠΑ.
- Διανέλλος Απόστολος (2009), *«ΒΑΛΙΑ ΚΑΛΝΤΑ»*, Ένας ξεχωριστός κόσμος, Γρεβενά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών.

- Διανέλλος Απόστολος, (2009), *Εθνικός Δρυμός Πίνδου, «ΒΑΛΙΑ ΚΑΛΝΤΑ», Διαδρομή ερμηνείας της φύσης, Κοιλάδα – Αρκουδόρεμα*, Γρεβενά: Εταιρεία προστασίας Βάλια Κάλντας.
- Δρούγου Στέλλα, (2015), *«Καστρί Γρεβενών», Η Ακρόπολη μιας αρχαίας πόλης στην Πίνδο, Η γέννηση της ανασκαφής*, Θεσσαλονίκη: ΕΛΚΕ – Α.Π.Θ.
- Ε.ΔΥΜ.ΜΕ. – Εταιρεία Δυτικομακεδονικών Μελετών, Οκτ. 2014, Πρακτικά Γρεβενών.
- Εγκυκλοπαίδεια «Δομή»
- Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.) τμήμα του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας (Μ.Ι.Ε.Τ.), όπου φυλάσσεται (ταξινομημένο) αρχείο της οικογένειας Μπούσιου (οδός Αγ. Ανδρέας, αρ. 5 στην Πλάκα, Αθήνα).
- Ενισλείδης Χρ., (1996), *«Η Πίνδος και τα χωριά της, Σπήλαιον – Γρεβενά – Σαμαρίνα»*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Έξαρχος Γιώργης, (1994), *«Ξένοι περιηγητές για τους Βλάχους», Γαλλόφωνοι (1550 – 1980)*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ερωδιδός.
- Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Γρεβενών, 2015 – 2019
- Κ.Ε.Τ.Α. Δυτικής Μακεδονίας – ΑΝΚΟ, Επιχειρηματικός Οδηγός, (2007), *Η Δυτική Μακεδονία, τόπος επιχειρηματικής ανάπτυξης*, Γρεβενά, Κοζάνη: Κ.Ε.Τ.Α. Δυτικής Μακεδονίας – ΑΝΚΟ.
- Κ.Ε.Τ.Α. Δυτικής Μακεδονίας – ΑΝΚΟ, Επιχειρηματικός Οδηγός, (2007), *Η Δυτική Μακεδονία, τόπος επιχειρηματικής ανάπτυξης*, Γρεβενά, Κοζάνη: Κ.Ε.Τ.Α. Δυτικής Μακεδονίας – ΑΝΚΟ.
- Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος, Ν., (1999), *"Χωρική διαφοροποίηση της ελληνικής γεωργίας με ορίζοντα το 2010"*, στο «Ελληνική Γεωργία προς το 2010», Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
- Κίσσας Σ., (1997), *Κοζάνη – Γρεβενά, Μακεδονία*, Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ.
- Κοκκώσης Χ. και Π. Τσάρτας. (2001), *«Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και Περιβάλλον»*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ

- Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., Γκρίμπα Ε., (2011), «Ειδικές και εναλλακτικές μορφές του τουρισμού □ Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού», Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Κολτσίδας Αντ., (1993), «Κουτσόβλαχοι – Οι βλαχόφωνοι Έλληνες», Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Αφών Κυριακίδη.
- Κουκούδης Αστέριος, (2000), «Οι Μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων», Β' Τόμος, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτρος.
- Λυριτζής Γεώργιος, (1968), «Οι αγωνισταί της Σαμαρίνας», Κοζάνη.
- Μουτσόπουλος Νικόλαος, (2006), Γρεβενά, «Αρχαιότητες, κάστρα, οικισμοί, μοναστήρια και εκκλησίες του Νομού Γρεβενών», Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Μπεριάτος Η., (2004), «Χωροταξία IV-Στρατηγικός Χωροταξικός Σχεδιασμός», Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, ΤΜΧΠΠΑ.
- Μπεριάτος Η., (2005), «Ορεινός Χώρος: περιβάλλον - κοινωνία - ανάπτυξη», Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ, ΙΚΙ.
- Μπεριάτος Η., (2002). «Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς», Τόπος Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, τεύχος 18
- Μπεριάτος, Η., (1997), «Περιβαλλοντικός Προγραμματισμός: Διαχείριση Φυσικών Πόρων», Μάθημα Χωροταξία ΙΙΙ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.
- Μπούσμπουρας Δ. (2009), Έκθεση Ορνιθολογικής αξιολόγησης περιοχής «GR050 Όρη Όρλιακας και Τσοόργιακας», στο: Δημαλέξης, Α., Μπούσμπουρας Δ., Καστρίτης, Θ., Μανωλόπουλος Α. και Saravia V. (Συντονιστές Έκδοσης). Τελική αναφορά προγράμματος επαναξιολόγησης 69 σημαντικών περιοχών για τα πουλιά, για τον χαρακτηρισμό τους ως Ζωνών Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας. ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα.
- Νικόπουλος Βαγγέλης, (επ.) (2015) Γρεβενά – Ογδόντα χρόνια φωτογραφίες, 1895 – 1975, Αθήνα
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών, (2000), «Τα πέτρινα Γεφύρια των Γρεβενών», Γρεβενά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών.

- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών, Αναπτυξιακή Νομού Γρεβενών (ΑΝΓΡΕ Α.Ε.), (2002) *Μανιτάρια*, Γρεβενά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών, Αναπτυξιακή Νομού Γρεβενών (ΑΝΓΡΕ Α.Ε.)
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης και Γρεβενών, Επιμέλεια Καλογερόπουλος Νίκος, *Κοζάνη και Γρεβενά, «Ο χώρος και οι άνθρωποι»*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Παπαγεωργίου Κ. (2003), *«Αειφόρος Ανάπτυξη και Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός»*, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων.
- Παπαγεωργίου Μ. και Ποζουκίδου Γ. (2014), *«Οι παραδοσιακοί οικισμοί της Ελλάδας: Ζητήματα χωροταξίας και προστασίας»*, στο Γεωγραφίες, Τεύχος 24, σελ. 107-125.
- Παπαδημητρίου Απ. Ι., (2014), *«Σελίδες ιστορίας των Γρεβενών»*, Γρεβενά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών – Αναπτυξιακή Γρεβενών, τ.1, Γρεβενά 2002, τ.2.
- Παπανικολάου Μιλτιάδης Μ. (Επιστημονική Επιμέλεια), Πρακτικά Συνεδρίου 2002, *«ΤΑ ΓΡΕΒΕΝΑ»*, *Ιστορία – Τέχνη – Πολιτισμός*, Γρεβενά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών, Οργανισμός Πολιτιστικής Ανάπτυξης Ν. Γρεβενών.
- Παυλογεωργάτος Γ., (2003), *Διατήρηση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα: Επίκεντρο.
- Πέτκος Α., (2004), *Παρουσίαση: Αντώνιος Πέτκος, Παρουσίαση του έργου της 11^{ης} Ε.Β.Α. στον Νομό Γρεβενών*, Γρεβενά, *Ιστορία – Τέχνη – Πολιτισμός*, Πρακτικά Συνεδρίου 2002, Θεσσαλονίκη – Γρεβενά: Εκδ. Παρατηρητής,
- Πίνδος (Κέντρο Στρατηγικού Σχεδιασμού), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., (2000), *«Μελέτη για το Στρατηγικό Πρόγραμμα Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών»*.
- Πούλιος Ι. (2016), Πολιτισμική Διαχείριση, *Τοπικές Κοινωνίες και Βιώσιμη Ανάπτυξη*, Αθήνα: Κάλλιπος, <http://repository,kallipos.gr/handle/11419/2394>
- Πρότυπος οδηγός για προγράμματα Πολιτιστικών Διαδρομών σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας, εκπονημένος από τους: Μπέττυ Χατζηνικολάου, νομικό και εμπειρογνώμονα σε θέματα Τουρισμού, Γιάννη Ζηρίνη, σύμβουλο στη

Γενική Γραμματεία Τουριστικής Πολιτικής και Ανάπτυξης του Υπουργείου Τουρισμού, Μαρία Σοφικίτου, αρχαιολόγο σωματείου «ΔΙΑΖΩΜΑ», 2015.

- Σημειώσεις Καλλιώρας Δ. (2017), α': "Συρρικνούμενες Περιοχές" πηγές χρηματοδότησης ΜΜΕ (μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων).
- Σημειώσεις Καλλιώρας Δ. (2017), β': "Συρρικνούμενες Περιοχές" πηγές χρηματοδότησης ΜΜΕ(μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων).
- Τζημουράκας Χρήστος Φ., (1979), *«ΚΑΛΛΟΝΗ ΝΟΜΟΥ ΓΡΕΒΕΝΩΝ»*, *Ιστορία – Λαογραφία*, Θεσσαλονίκη.
- Τζιόλας Αλέξανδρος, (Μάρτιος 2008), *«ΟΡΟΣΗΜΑ»*, *Γεγονότα και Πρόσωπα στα Γρεβενά και τη Δυτική Μακεδονία (φωτογραφημένη ιστοριογραφία από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα)*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Τσότσος Γ. (1995), *«Ορεινοί δρόμοι στη Βόρεια Πίνδο κατά το 18ο και 19ο αιώνα»*, *Δρόμοι και κόμβοι της Βαλκανικής*, Θεσσαλονίκη: : εκδόσεις University studio press.
- Τσότσος Γ., (1997) *Μακεδονικά Γεφύρια*, Θεσσαλονίκη: εκδόσεις University studio press.
- Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (2002), *«Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Ορεινών Όγκων Β Πίνδου»*, Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος.
- Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (2003), *«Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης Ορεινών Όγκων Β. Πίνδου»*, Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος.
- Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (2004), *«Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Ορεινό χώρο»*, Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Χωροταξίας.
- ΥΠΕΚΑ, (έκδοση Απρίλιος 2015), *Μελέτη Αξιολόγησης, Αναθεώρησης και Εξειδίκευσης ΠΠΧΣΑΑ Δυτικής Μακεδονίας, αναφορές στα Γρεβενά.*
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων – Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δήμου Θ. Ζιάκα, (2008), *«Όρλιακας»*, *Το δάσος των χρωμάτων*, Ελλάδα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων – Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δήμου Θ. Ζιάκα – Ν. Γρεβενών.

- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας, (Δεκέμβριος 2007), *«Τα πέτρινα τοξωτά γεφύρια της Ελλάδας»*, Μακρινίτσα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μακρινίτσας.
- Φυλασσόμενο (αταξινόμητο) αρχείο της οικογένειας Μπούσιου, στην Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη της πόλης των Γρεβενών για τα Γρεβενά.
- Χριστοπούλου Ο., (1991), *«Αξιολόγηση της Ζήτησης στα Χιονοδρομικά Κέντρα της Ελλάδας και Συμβολή της Λειτουργίας τους στην Ανάπτυξη των Ορεινών περιοχών»*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.
- Χριστοπούλου Ο., (1995), *«Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας: Χαρακτηριστικά και Προτάσεις Βιώσιμης Ανάπτυξης τους»*, Ανακοίνωση στη Μεσογειακή Συνάντηση AGROFORIA, 20- 25 Οκτωβρίου, Λέσβος.
- Χριστοπούλου Ο., (1999α), *«Ανάλυση και Διαχείριση Οικοσυστημάτων»*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, ΤΜΧΠΠΑ.
- Χριστοπούλου Ο., (1999β), *«Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου»*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, ΤΜΧΠΠΑ.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Blowers A. (1993), *“The Goals of Sustainable Development”, Planning for a Sustainable Environment*, London, pp. 6-7,14-29,36-51,150-189 στο Κοκκώσης Χ. (2004): «Περιβάλλον και Χωρικός Σχεδιασμός», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ».
- Costa P. (1992), *“A balance between the development of mass tourism in vulnerable towns and natural areas and requirement for the safeguarding of the architectural or natural heritage”*, Strasbourg: Council of Europe.
- European Commission, (2000). *The CAP Reform - A Policy For The Future*. Directorate - General of Agriculture.
- European Commission, (2002), *Proceedings of the conference “Community policies and mountain areas”*, Organized by the European Commission, BRUSSELS 17 and 18 October 2002
- Gospodini A.(2007) *“The Landscapes of Cultural and Leisure Economiew in Greek Cities”*, in A. Gospodini (eds), *The post – industrial city: New economies, spatial transformations and new Landscapes, a theme issue*, στο Αειχώρος, Vol 6(1) Pp 10 – 29
- Holden A. (2000), *“Environment and Tourism”*, New York: Routledge publishing, 1st Publish.
- Hotel Energy Solutions (HES), (2011), *«BEST PRACTICES GUIDE: SUCCESSFUL ENERGY EFFICIENCY TECHNOLOGIES INTEGRATION IN SME HOTELS, HOTEL ENERGY SOLUTIONS PROJECT PUBLICATIONS»*.
- Isaacs J.C. (2000), *“The limited potential of ecotourism to contribute to wildlife conservation”*, Discussion paper in Wildlife Society Bulletin 28, pp. 61-69.
- Richards Greg (2001), *“Cultural attractions and European Tourism”*, CAB: Wallingford
- Welford R. and B. Ytterhus (2004), *“Sustainable development and tourism destination management: A case study of the Lillehammer region, Norwa”*, Discussion paper in Sustainable Development, World Ecology 11, pp. 410-422.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- <http://aetos-grevena.blogspot.com>
- <http://imgre.gr/>
- <http://imgre.gr/>
- <http://kpe-ziaka.gre.sch.gr/>
- <http://vatolakiotis.blogspot.com>
- <http://www.arcturos.gr>
- <http://www.culture.gr>
- <http://www.diazoma.gr/> (Χατζηνικολάου Μπέττυ, Ζηρίνης Γιάννης, Σοφικίτου Μαρία, (2015), «ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ»).
- <http://www.mariailiaki.gr>
- <http://www.oryktosploutos.net/2010/06/blogpost.html#.VSL1gNysWSp>
- <http://www.pamegrevena.gr/>
- <http://www.pepdym.gr/>
- <http://www.pindos.gr>
- <http://www.samarina.gr/>
- <http://www.vasilitsa.com>
- <http://www.visit-grevena.gr/>
- <http://www.wwf.pl/natura2000/tourism>
- <http://www.minagric.gr>
- <https://el.wikipedia.org>
- www.dimosgrevenon.gr
- www.e-grevena.com
- www.grevenamedia.gr
- www.greveniotis.gr

- www.manitari.gr
- www.star-fm.gr
- www.statistics.gr/